

Przemysław Kunysz
Józef Hordowski

PTAKI POLSKICH KARPAT WSCHODNICH I PODKARPACIA

TOM II

OFICyna WYDAWNICZA - MERCATOR

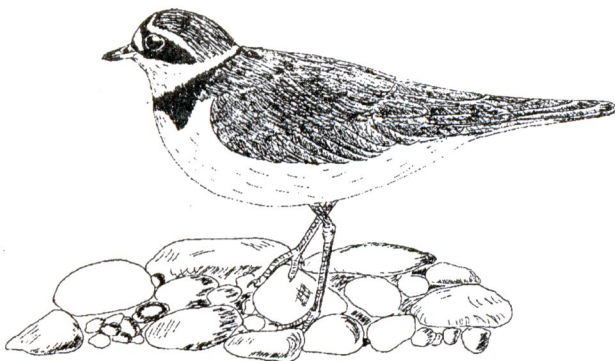
**PTAKI POLSKICH KARPAT
WSCHODNICH I PODKARPACIA**

MONOGRAFIA FAUNISTYCZNA

PRZEMYSŁAW KUNYSZ, JÓZEF HORDOWSKI

Tom II

Gaviiformes-Charadriiformes

Przemyśl 2000

RECENZENT NAUKOWY

Dr hab. Mieczysław Józefik

SZKICE PTAKÓW

Jadwiga Hordowska

NA OKŁADCE

Pogórze Przemyskie w okolicach Huty Brzuskiej. fot. J. Gremski

Widok na połoniny bieszczadzkie z doliny Sanu w Siankach. fot. P. Kunysz

Publikację wydano staraniem

Zarządu Zespołów Parków Krajobrazowych w Przemysłu

ul. Ojca Świętego Jana Pawła II 24

37-700 Przemysł

tel. (0-16) 670 48 74

Internet: <http://www.parkiprz.itl.pl>, e-mail: zpkprzem@pro.onet.pl

Badania nad Ornitofauną Ziemi Przemyskiej tom VIII

ISBN 83-913812-0-X

Wydano przy wsparciu finansowym Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie i Zarządu Zespołu Karpackich Parków Krajobrazowych w Krośnie.

Druk: Drukarnia & Wydawnictwo MERCATOR

tel. (0-16) 670 44 21, ul. Brata Alberta 8, 37-700 Przemysł

Nakład 400 egz.

Spis treści

Wstęp	5
Podziękowania	5
Teren badań i charakterystyka przyrodnicza	6
Warunki hydrologiczne	8
Klimat	9
Roślinność	10
Ochrona przyrody	11
Założenia metodyczne	12
Przegląd systematyczny gatunków	14
Charakterystyka ogólna awifauny	98
Literatura	101
Skorowidz nazw polskich i łacińskich	108

Wstęp

Książka ta jest drugim tomem opracowania monograficznego dotyczącego obszaru Polski południowo-wschodniej, a w szczególności Karpat Wschodnich i Podkarpacia. Pierwsze opracowania ukazało się w 1999 i zawiera dane o ptakach z rzędu od stepówek po wróblowe włącznie (Hordowski 1999).

Dwutomowe opracowanie *Ptaki polskich Karpat Wschodnich i Podkarpacia* jest próbą podsumowania szeregu informacji awifaunistycznych dotyczących Karpat Wschodnich i wschodniego Podkarpacia pod koniec XX w. Obecny tom zawiera materiał dotyczący gatunków stwierdzonych na obszarze badań począwszy od nurów po rybitwy (według systematyki przedstawionej w *Ptakach Palearktyki Zachodniej* 1994).

W latach 50. i 60. XX stulecia wraz ze wzrostem zainteresowania Bieszczadami pojawiły się prace omawiające awifaunę tego regionu (Grodziński 1957, Józefik 1959, Cais 1965, Głowaciński 1969). W latach 80. i 90. ukazało się wiele materiałów omawiających ptaki Ziemi Przemyskiej (np. Hordowski i Kunysz 1991, Hordowski 1991). Wędrówka ptaków wodnych w dolinie środkowego Sanu omówiona została w pracy Kunysza i Hordowskiego (1992). Również w tym czasie opublikowano prace dotyczące awifauny Gór Sanocko-Turczańskich (np. Ćwikowski 1995, 1996, Cichoń *et al.* 1995, Skowroński 1995, 1996).

Dobrze poznana została awifauna Bieszczadzkiego Parku Narodowego dzięki systematycznym badaniom prowadzonych w latach 90. przez Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie pod kierow-

nictwem prof. Z. Głowacińskiego (Głowaciński 1993, Głowaciński *et al.* 1995, Głowaciński i Profus 1996), a także i innym badaniom (Cichoń i Zajac 1991).

Podziękowania

Praca ta mogła powstać dzięki gromadzeniu obserwacji pochodzących od wielu osób, którym w tym miejscu chcielibyśmy podziękować.

Szczególłą wdzięczność jesteśmy winni prof. Z. Bocheńskiemu za udostępnienie kart atlasowych uzyskanych w trakcie prac prowadzonych nad *Atlasem ptaków lęgowych polskich Karpat*; prof. M. Gromadzkiemu za udostępnienie danych z *Polskiego Atlasu Ornitologicznego* oraz prof. Maciejowi Luniakowi za wsparcie w zdobyciu funduszy na wydanie drugiego tomu.

Osobom wymienionym poniżej składamy serdeczne podziękowania za przekazanie obserwacji. Są to: P. Bara, Z. Bocheński, A. Bokotey (Ukraina), M. Czernicki, C. Ćwikowski, T. Jankowy, T. Jezierczuk, W. Kapusta, A. Kmiecik, S. Kochamn, M. Kuziemko, Ł. Lewicki, G. Neubauer, J. Póchlópek, M. Przydryga, P. Zieliński, J. Warżała.

Specjalne podziękowania składamy M. Baranowi, M. Filipkowi, J. Grzybkowi, P. Kawie, H. Kurkowi, M. Ostańskiemu, B. Pelcowi za wyjątkowo liczne i cenne niepublikowane obserwacje. Kazimierzowi Walaszowi dziękujemy za udostępnienie danych z przygotowywanego do druku *Atlasu zimujących ptaków Małopolski*.

Dyrektorowi Zarządu Parków Krajozbrazowych w Przemysłu Pani Stanisławie Bańcarz dziękujemy za umożliwienie wydania pracy.

Teren badań i charakterystyka przyrodnicza

Tradycyjne pojęcie Karpat Wschodnich w granicach Polski, zaproponowane zostało i rozpowszechnione przez botaników, zwłaszcza Szafera *et al.* (1950). Obejmowały one swym zasięgiem obszar mniej więcej od przełęczy Łupkowskiej po Rzeszów i Przemyśl. W późniejszych pracach (Szafer, Zarzycki 1977) zachodnia granica została przesunięta mniej więcej do linii: od przełęczy Łupkowskiej, wzdłuż Oślawicy po Sanok, a na północ wzdłuż łuku Karpat. Podkarpacie, zaliczane przez geografów, np. Kondrackiego (1988) do pasa Kotlin podkarpackich, zawsze uważane było za odrębną jednostkę.

Każdy z przeprowadzonych podziałów: fizyczno-geograficzny, geomorfologiczny, geobotaniczny itd. wyróżnia w badanym terenie kilka, a nawet kilkanaście mniejszych jednostek (np. w samym Przemyślu styka się według podziału fizyczno-geograficznego aż 5 mezoregionów – Wład 1996). W celu uproszczenia przyjęto w pracy tradycyjny podział na dwie główne jednostki oraz 5 mniejszych (ryc. 1):

1. Podkarpacie – obejmuje południowo-wschodnią część Kotliny Sandomierskiej

– Próg Lessowy,

– Dolina Sanu.

2. Karpaty Wschodnie

– Pogórze Przemyskie (pasmo Turnicy, Chwaniowa),

– Góry Sanocko-Turczańskie (Góry Słonne, Ostre, Żuków, Otryt),

– Bieszczady Zachodnie (Wysokie).

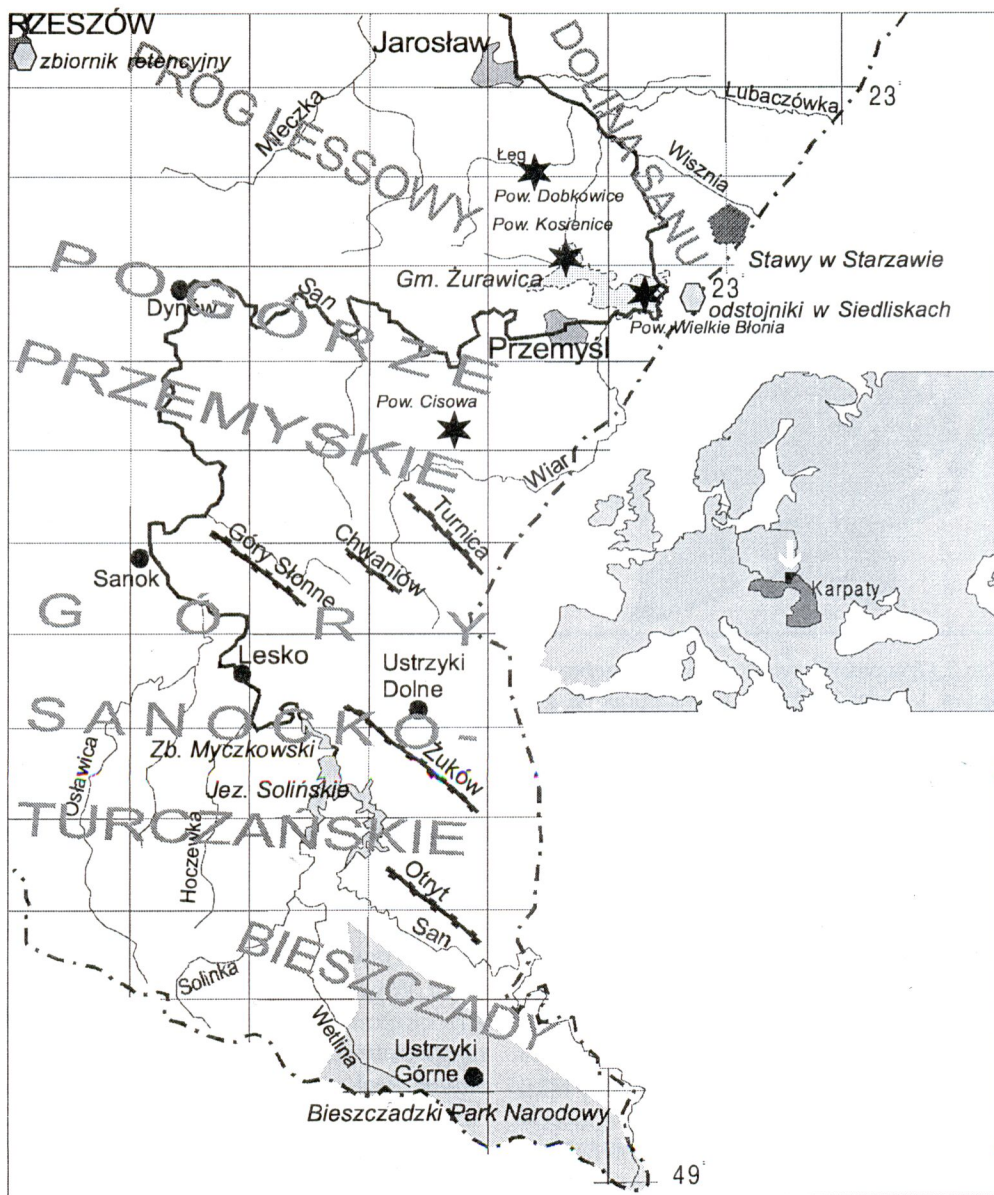
Granice północną wyznaczono umownie, kierując się przede wszystkim ilością zgromadzonego materiału.

Próg Lessowy ciągnie się szerokim łukiem między Rzeszowem na zachodzie, a Przemyślem na południowym-wschodzie, na długości 60 km, przy czym największą szerokość (18 km) osiąga na linii Jarosław-Pruchnik. Cały ten obszar jest łagodnie pofalowany, a garby osiągają do 285 m npm. **Dolina Sanu** jest prawie płaska i położona na wysokości 180-200 m npm. Jest to obszar wybitnie rolniczy, silnie przekształcony przez człowieka. Znaczna urodzajność gleb spowodowała prawie całkowite odlesienie tych obszarów i ich zamianę na urodzajne grunty rolne. Dokonało się to zapewne już co najmniej 300 lat temu, a sieć osadnicza w zbliżonym kształcie powstała już w XVII w. Na obszarze doliny środkowego Sanu znajduje się największy w regionie kompleks stawów rybnych w Starzawie.

Pasma górskie polskich Karpat Wschodnich charakteryzują się tzw. rusztową budową grzbietów, które biegną prawie równoległe do siebie z południowego-wschodu na północny-zachód. Wysokość grzbietów wzrasta ku południowi od Pogórza Przemyskiego (ok. 400 m) do Bieszczadów (1346 m – szczyt Tarnica).

Pogórze Przemyskie wraz z terenami przyległymi jest ostatnim członem pogórzy leżącym w miejscu skrętu łuku karpackiego. Teren wznosi się na wysokość 400-600 m – najwyższy szczyt Suchy Obycz (616 m). Pogórze buduje płaszczowina skolska Karpat fliszowych, w której profilu występują głównie warstwy piaskowcowo-łupkowe oraz ogniwa zbudowane z wapieni lub margli (Kotlarczyk 1979). Obszar charakteryzuje się stosunkowo niskim zaludnieniem, znacznym zalesieniem (ponad 60%).

Góry Sanocko-Turczańskie rozciągają się pomiędzy dolinami Sanu i Stryja. Składają się z kilku głównych pasm: Góry Słonne (672 m), Chwaniów (624 m), Żuków (768 m), Otryt (szczyt Trohaniec 939 m),

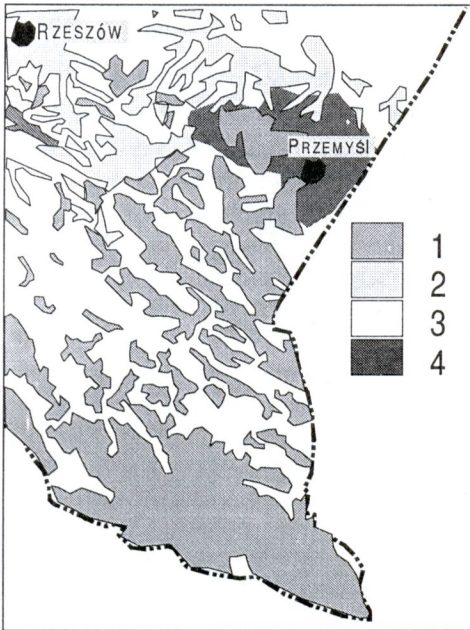

Ryc. 1. Teren badań z zaznaczeniem jednostek geograficznych, ważniejszych pasm górskich, powierzchni krajobrazowych

Ostre (804 m). Obszar ten zbudowany jest z utworów fliszowych płaszczowiny skolskiej.

Bieszczady Zachodnie położone są pomiędzy dolinami Oślawy oraz Sanu. Od północy znajduje się kilka podłużnych

pasz: Durnej (979 m), Chryszczatej (997 m) i Wołosania (1071 m). Najwyższe partie Bieszczadów ciągną się od pasma Rawki (1307 m), Smereka (1222 m), Połoniny Wetlińskiej (1253 m), Połoniny Caryńskiej (1297 m), do Tarnicy (1346 m), z

Ryc. 2. Główne środowiska przyrodnicze obszaru badań: 1 – lasy, 2 – łąki, 3 – pola uprawne, 4 – roślinność kserotermiczna (Denisiuk 1993).

którymi pod kątem styka się pasmo Bukowego Berda (1313 m), Krzemienia (1335 m), Halicza (1333 m) i Kińczyka Bukowskiego (1251 m). Najniższe doliny znajdują się na wysokości około 600 m. W rolnictwie Bieszczadów i znacznej części Gór Sanocko-Turczańskich dominowało pasterstwo i hodowla, a 60% stanowiły łąki pastwiska. Kryzys w rolnictwie spowodował, iż w latach 90. na tysiącach hektarów pól zaprzestano uprawy i grunty są odłogowane.

Obszar badań wynosił około 6500 km², w tym Podkarpacie około 850 km², Karpaty Wschodnie 5650 km² (Bieszczady – 1600 km², szeroko pojęte Góry Sanocko-Turczańskie – 1700 km², Pogórze Przemyskie około 2850 km²). Według administracyjnego podziału obszar badań leży w województwie Podkarpackim.

Zagęszczenie ludności było nierównomierne. Na Podkarpaciu zaludnienie wynosi około 130 osób/km². Natomiast w głąb Karpat gęstość zaludnienia stopniowo maleje i w Bieszczadach, np. w gminie Cisna i Lutowiska wynosi tylko 5 osób/km². Największymi miastami regionu są: Przemyśl (ok. 80 000 mieszkańców), Jarosław i Przeworsk (poza Rzeszowem leżącym na granicy badań). W Karpatach do większych miast należą: Sanok, Lesko i Ustrzyki Dolne.

Obszar badań jest regionem ubogim w surowce mineralne. Od wieków na niewielką skalę eksploatowano ropę naftową i gaz. Również przemysł jest rozwinięty w niewielkim stopniu, a w związku z kryzysem gospodarczym w latach 90. praktycznie poza większymi miastami nie istnieje.

Warunki hydrologiczne

Obszar badań prawie w całości znajduje się w zlewni Morza Bałtyckiego. Jedynie w paśmie granicznym w okolicach Ustrzyk Dolnych przebiega górna granica dorzecza Sanu, która jest jednocześnie częścią głównego europejskiego działu wód – zlewni Morza Bałtyckiego i Czarnego. W granicach Polski dorzecze Dniestru obejmuje około 200 km² i należą do niego potoki Strwiąż i Mszaniec z mniejszymi dopływami.

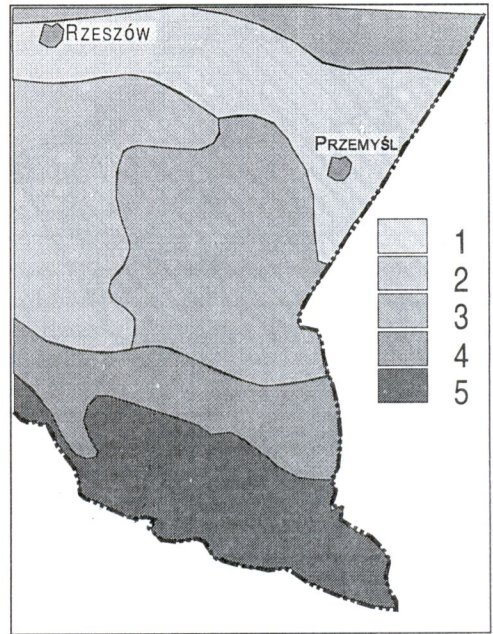
Obszar Bieszczadów jest głównym terenem źródłiskowym Karpat Wschodnich. Stąd wypływają wszystkie większe rzeki i rzeczki, jak: San – największa rzeka tego regionu, Wiar i Wołosatka. Charakteryzują się one znaczną naturalnością, a zasilane są opadami atmosferycznymi. Na zachodniej granicy Bieszczad płynie Oślawa z Oślawicą. Potoki i rzeki posiadają znaczne spadki i obfitują w wodę, szczególnie podczas intensywnych opadów deszczu. Na odcinku bieszczadz-

kim głównymi dopływami Sanu są: Wołosaty, Solinka z Wetlinką, Hoczewka, Osława z Osławicą i Czarny. Na obszarze Pogórza Przemyskiego i Podkarpacia do głównych dopływów Sanu należą: Stupnica, Wiar, Szkło i Lubaczówka.

Na obszarze Karpat Wschodnich znajdują się dwa duże, sztuczne zbiorniki wodne: Jezioro Solińskie o powierzchni ponad 22 km² (największy zbiornik w Polsce) oraz znacznie mniejszy zbiornik wyrównawczy w Myczkowcach o powierzchni 2 km². Na Podkarpaciu na granicy badań znajduje się duży zbiornik retencyjny na Wiśloku w Rzeszowie. Naturalnymi zbiornikami, jednak praktycznie nie zasiedlonymi przez ptaki, są jeziora osuwiskowe: Jezioro Szmaragdowe na Wetlinie i Jeziorka Duszatyńskie. Największy kompleks stawów rybnych położony jest w Starzawie (około 1000 ha). Poza tym w dolinie środkowego Sanu, na północ od Przemyśla, znajduje się około 15 starorzeczy (pow. 5-25 ha). Znacznie mniejsze zbiorniki – stawy, oczka wodne (do kilku ha) położone są w wielu miejscowościach, zwłaszcza na Podkarpaciu. Duże znaczenie dla ptaków posiadają odstożniki ścieków Siedliskach.

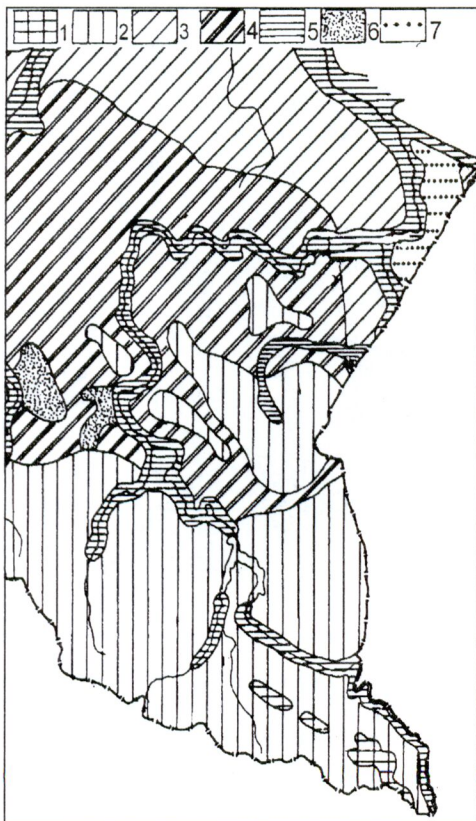
Klimat

Klimat Podkarpacia cechuje znaczny kontynentalizm, charakteryzujący się niską sumą opadów rocznych 600-700 mm. Średnia temperatura roczna w Przemyśle wynosi +8°C, Jarosławiu +8,1°C. Zima trwa przeciętnie około 90 dni, a lato 107. Okres wegetacyjny w okolicy Jarosławia i Przemyśla trwa 220-225 dni i należy do najdłuższych w Polsce. Klimat obszarów pogórza obejmuje tzw. piętro umiarkowanie ciepłe. W Lesku średnia temperatura roczna wynosi +7,3°C, opady roczne 700-900 mm. Okres wegetacyjny w dolinie Sanu trwa około 215 dni, w wyższych położeniach 140-190 dni (Zemanek 1979).

Ryc. 3. Strefy antropogenicznych przeobrażeń szaty roślinnej: 1 – roślinność silnie zmieniona, 2 – roślinność średnio zmieniona, 3 – roślinność częściowo zmieniona, 4 – roślinność mało zmieniona, 5 – roślinność bardzo mało zmieniona (Denisiuk 1993, uproszczone)

Bieszczady leżą na styku dwóch pięter klimatycznych: umiarkowanego chłodnego (650-1075 m) oraz chłodnego (powyżej 1075 m). W zależności od wysokości nad poziomem morza średnia temperatura roczna zmienia się od +5,1°C w Ustrzykach Górnych (650 m) do +2,6°C na Tarnicy (1346 m). Ilość opadów jest znacznie większa niż na obszarze Podkarpacia oraz pogórza i waha się w granicach 1100-1300 mm, z czego 30-40% przypada na miesiące letnie. Liczba dni z pokrywą śniegową wynosi średnio od 110 dni w Ustrzykach Górnych do 160 w partiach grzbietowych powyżej 1250 m. Najczęściej w roku (ponad 36%) występują tu wiatry znad Niziny Węgierskiej o kierunku – S, SE, SW (Nowosad 1995).

Ryc. 4. Typy krajobrazu naturalnego na obszarze badań: 1 – krajobraz regla górnego, subalpejski i alpejski, 2 – krajobraz regla dolnego, 3 – lessowy, 4 – na skałach węglanowych, 5 – den dolinnych, 6 – równinnych, 7 – równin peryglacjalnych (Denisiuk 1993 za Kondrackim 1976)

Roślinność

Na obszarze polskich Karpat Wschodnich występują trzy podstawowe piętra roślinności ukształtowane w wyniku długotrwałego oddziaływania środowiska przyrodniczego i działalności człowieka:

- piętro pogórza do 500 m,
- piętro regla dolnego do około 1150 m,
- piętro połonin – od górnej granicy lasu po szczyty (do 1346 m).

Najbardziej charakterystycznym elementem roślinnym Karpat Wschodnich, odróżniającym je od wszystkich innych pasm górskich spotykanych w Polsce, są połoniny, które obejmują swym zasięgiem partie szczytowe Bieszczadów (ok. 1250-1346 m). Reprezentowane są przez nieleśne zbiorowiska połoninowe (ok. 18 zespołów) (Zemanek 1992). Powstały one w wyniku nałożenia się specyficznych warunków klimatycznych, jak: suche wiatry znad Niziny Węgierskiej oraz pionowy rozkład temperatur, które uniemożliwiły przesunięcie granicy lasu powyżej 1250 m (Michna, Paczos 1972). Połoniny objęte były gospodarką pasterską już w XVI w. (Augustyn 1993). Po II wojnie światowej w wyniku przemian historycznych całkowicie zanikła gospodarka ludzka na połoninach i rozpoczął się proces naturalizacji zbiorowisk roślinnych, który trwa do dzisiaj. Pasma połonin ciągnie się od Smereka (1222 m) przez połoninę Wetlińską (1253 m) i Caryńską (1297 m) po grupę Tarnicy (1346 m) i Rozsypańca.

Lesistość terenu jest znacznie zróżnicowana. Na obszarze polskich Karpat Wschodnich lasy stanowią główny typ siedliska, np. na terenie Bieszczad zajmują one ponad 75% powierzchni, natomiast na Pogórzu Przemyskim ponad 65%. W Bieszczadzkiem PN 25-30% lasów ma w różnym stopniu zachowane cechy pierwotnych ekosystemów leśnych. Przeważającym zbiorowiskiem leśnym jest tzw. żyzna buczyna karpacka z dominującym bukciem zwyczajnym (*Dentario glandulosae-Fagetum*, której podzespół typowy *Dentario glandulosae-Fagetum typicum*. zajmuje największą obszarowo fitocenozę i stanowi tło dla innych zbiorowisk leśnych (Michalik, Szary 1997). Na Pogórzu Przemyskim zespół ten stanowi ponad 50% powierzchni leśnej.

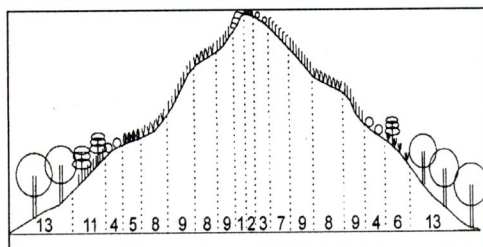
Na całym obszarze, a zwłaszcza na pogórzu pojawiają się fragmenty łąki

Tilio-Carpinetum (lasy lipowo-dębowo-grabowe). W dolinach potoków w Karpatach przeważa zbiorowisko nadrzecznej olszynki górskiej *Alnetum incanae*, które optimum pionowego rozmieszczenia osiąga w granicach 400-700 m. Na gruntach porolnych opuszczonych po II wojnie światowej rosną zbiorowiska wtórne z sosną pospolitą, świerkiem i olszą szarą, a ich rozmieszczenie jest najczęściej efektem działalności człowieka. Powyżej granicy lasu znajduje się pas zarośli jarzębinowych, olchy kosej oraz krzywulców bukowych na wysokości 1150-1250 m, które zastępują, w pewnym stopniu, piętro kosodrzewiny notowane w innych częściach Karpat (Tatry, Gorgany, Czarnohora).

W górskich dolinach, dawniej w większości silnie zabudowanych i zagospodarowanych, wykształciły się zbiorowiska antropogeniczne, natomiast na pozostałym obszarze znajdują się półnaturalne łąki i pastwiska. Jest to fenomen przyrodniczy, gdzie dawniejsza intensywna gospodarka człowieka odcisnęła piętno na współczesnej szacie roślinnej (Winnicki, Zemanek 1998).

W Górach Sanocko-Turczańskich i na Pogórzu Przemyskim występuje powszechnie sosna i modrzew, które zostały sztucznie wprowadzone na grunty rolne po wysiedleniu ludności po II wojnie światowej. Na gruntach porolnych występują także samosiewy olszy i brzozy.

Na terenie Podkarpacia lasy zostały dużym stopniu wycięte już kilka wieków temu i stanowią one tam zaledwie kilka, miejscami kilkanaście procent powierzchni. W zespołach leśnych przeważają odmłodzone drzewostany liściaste wykazujące cechy grądów z dominacją dębu. W północnej części pojawiają się bory sosnowe i dębowo-sosnowe. Nieco większe kompleksy leśne znajdują się na południe od Jarosławia, w okolicach Zarze-

Ryc. 5. Charakterystyka zbiorowisk połoninowych na przykładzie Smereka. 1 - zbiorowiska szczelin skalnych, 2 - murawy alpejskie, 3 - borówczyska i bażyniska alpejskie, 4 - borówczyska z goryczką trojeściową, 5 - ziołorośla, 6 - ziołorośla z wietlicą alpejską, 7 - traworośla z trzcinnikiem owłosionym, 8 - traworośla ze śmialkiem darniowym, 9 - traworośla z trzcinnikiem leśnym, 11 - zarośla z jarzębiną i trzcinnikiem leśnym, 13 - buczyna krzywulcowa (Winnicki, Zemanek 1998)

cza pod Przeworskiem. Stosunkowo suchy i kontynentalny klimat powodował, że na przedpolu Karpat, a także przyległej do niego części Pogórza Przemyskiego wykształciły się w wielu miejscach zbiorowiska kserotermiczne.

Ochrona przyrody

Górne i środkowe dorzecze Sanu to jeden z najcenniejszych przyrodniczo obszarów Polski. W 1973 powołano Bieszczadzki Park Narodowy, który obecnie zajmuje powierzchnię ponad 29 200 ha, a w Ministerstwie Ochrony Środowiska czeka na zatwierdzenie Turnicki Park Narodowy położony na Pogórzu Przemyskim. Wyjątkowe walory Karpat Wschodnich przesądziły o powołaniu w 1992 przez UNESCO Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie” w skład którego weszły oprócz Bieszczadzkiego PN przygraniczne parki narodowe i krajobrazowe Słowacji i Ukrainy.

W latach 80. i 90. powstało kilka parków krajobrazowych: Ciśniańsko-Wetliń-

ski i Doliny Sanu stanowiące otulinę Bieszczadzkiego PN, ponadto Park Krajobrazowy Gór Słonnych oraz Pogórza Przemyskiego. Poza tym utworzonych jest kilkadziesiąt rezerwatów przyrody chroniących najcenniejsze fragmenty polskich Karpat Wschodnich i Podkarpacia.

Na terenie badań znajdują się trzy ostoje ptaków o randze europejskiej. Są nimi: stawy w Starzawie, Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego oraz Bieszczady (Wieloch 1998).

Założenia metodyczne

Obszar badań podzielono na sieć prostokątów, wykorzystując w tym celu stosowaną w Polskim Atlasie Ornitologicznym siatkę geograficzną, dzieląc teren na pola o boku 5' szerokości i 10' długości geograficznej, co odpowiada powierzchni około 108 km². Łącznie obszar badań podzielono na 72 pola atlasowe. Na mapach atlasowych zastosowano zasadniczo dwie kategorie lęgowości: prawdopodobnie lęgowe i lęgowe. Sporadycznie przy niektórych gatunkach podano kategorię – gniazdowanie możliwe.

Na Ziemi Przemyskiej wykonano metodą transektową i kartograficzną badania ilościowe nad ugrupowaniami ptaków zasiedlających zbiorowiska leśne i zaroślowe, pola i łąki oraz stawy rybne (Hordowski 1993, 1998a, Kunysz 1993). Wykonano liczenia na 3 dużych powierzchniach krajobrazowych zlokalizowanych na Podkarpaciu oraz na jednej – Cisowa – położonej w centralnej części Pogórza Przemyskiego.

W formie atlasowej szczegółowego rozmieszczenia ptaków w typowym krajobrazie rolniczym Ziemi Przemyskiej dokonano na terenie gminy Żurawica (Hordowski 1998). W latach 1993-96 przeproni-

wadzono badania atlasowe ptaków lęgowych w Przemysłu (Kunysz, Kurek 1997).

W Bieszczadach dokonano oceny liczebności na 12 powierzchniach próbnych, w tym w Bieszczadzkim PN i paśmie Otrytu (Cichoń, Zajac 1991, Cichoń *et al.* 1995, Głowaciński, Profus 1996, Stój 1998).

Okres zimowania i wędrówek omawiały prace dotyczące awifauny Jeziora Myczkowskiego (Filipek 1994) oraz z doliny środkowego Sanu (Kunysz, Hordowski 1992). Dane z okresu zimowego z doliny górnego Sanu uzyskano również z prac Skowrońskiego (1995, 1996, 1997) i Kunysza (1998) oraz z przygotowywanego aktualnie *Atlasu zimujących ptaków Małopolski* (Walasz, red.).

Mapy atlasowego rozmieszczenia poszczególnych gatunków tworzone na podstawie:

- niepublikowanych materiałów uzyskanych pod koniec lat 70. i w pierwszej połowie lat 80. w trakcie prac prowadzonych przez Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie nad atlasem *Ptaki lęgowe polskich Karpat* (w skrócie PLPK) udostępnionych przez prof. Z. Bocheńskiego oraz *Polskiego Atlasu Ornitologicznego* (w skrócie PAO) udostępnionych przez prof. Macieja Gromadzkiego.
- materiałów publikowanych (cytowana literatura);
- materiałów niepublikowanych własnych zbieranych podczas nieregularnych wyjazdów na cały obszar badań w latach 1983-1999;
- materiałów niepublikowanych uzyskanych od ponad 20 ornitologów prowadzących mniej lub bardziej systematyczne obserwacje w różnych punktach Karpat i Podkarpacia (lista osób w podziękowaniach).

Status występowania gatunku określono stosując terminy wprowadzone przez Tomiałojcia (1990). Natomiast w okresie połęgowym zastosowano terminy:

- migrujący, wędrowny (zamiennie przelotny) – odlatuje na okres zimowy,
- koczujący,
- zimujący – stwierdzony między 1 XII a 28 II, z wyjątkiem szpaka, skowronka, w tym:
 - zimujący nieregularnie – obserwowany nie co roku,
 - zimujący regularnie – corocznie.

W odniesieniu do gatunków zalatujących i przelotnych zastosowano określenia (Jermaczek *et al.* 1995):

- zalatujący wyjątkowo – gatunek stwierdzony mniej niż 5 razy,
- zalatujący sporadycznie – stwierdzony 5-20 razy,
- nieregularnie przelotny – stwierdzony ponad 20 razy i nie corocznie,
- przelotny – obserwowany regularnie i corocznie.

Przynależność podgatunkową podano jedynie, gdy została ona stwierdzona w terenie lub określona przez areal występowania danego gatunku.

Wszystkie wymienione w tekście obserwacje ptaków podlegające weryfikacji przez Komisję Faunistyczną Polskiego Towarzystwa Zoologicznego posiadają jej pozytywną akceptację.

Nazewnictwo polskie, łańskie i systematykę podano na podstawie *Ptaków Palearktyki Zachodniej...* (1994) wydane przez Komisję Faunistyczną PTZool. oraz pracy Bocheńskiego (1991).

Do określenia statusu gatunku w XIX stuleciu posłużyły (w przypadku o ile było to możliwe) oprócz prac z terenu badań

(Schaitter 1868), opracowania z obszarów ościennych, zwłaszcza dawnej Galicji Wschodniej (obecnie zachodnia Ukraina): z okolic Chyrowa (Niezabitowski 1901), Stryja (Brunicki 1889) oraz opracowania bardziej ogólne (Zawadzki 1840, Wodzicki 1851, Domaniewski 1915). Najbardziej przydatne były dwa przewodniki po dawnych zbiorach W. Dzieduszyckiego eksponowanych w specjalnie założonym Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie (Dzieduszycki 1880, 1895, 1907). Do dzisiaj te eksponaty stanowią podstawowy zbiór Muzeum Przyrodniczego im. Dzieduszyckich Narodowej Akademii Nauk Ukrainy. Dawni ornitolodzy, w przypadku oceny występowania gatunków, posługiwali się przeważnie określeniami bardzo ogólnikowymi. Jednak w przypadku prac Schaittera (1868), Brunickiego (1889) i Niezabitowskiego (1901) dotyczyły one awifauny niewielkich obszarów. Określenia Dzieduszyckiego (1880, 1895) odnoszą się zapewne do obszarów skąd zbierał on swoje eksponaty i prowadził obserwacje: okolice Jarosławia, północnego Podola i Rostocza. Najbardziej ogólne prace Zawadzkiego (1840) oraz Wodzickiego (1851) potraktowano jako uzupełniające. W przypadku tworzenia opinii na podstawie zebranych materiałów miano na uwadze wszystkie zastrzeżenia wysuwane przez Tomiałojcia (1990) odnośnie dawnego piśmiennictwa ornitologicznego.

PRZEGLĄD SYSTEMATYCZNY GATUNKÓW

Nur rdzawoszyi

Gavia stellata (Pontoppidan, 1763)

Status. Zalatywał wyjątkowo.

Występowanie. W XIX stuleciu występował zapewne licznie, bowiem Dzeduszycki (1880) pisał, iż u nas bardzo pospolity, a są lata, w których w wielkiej ilości do nas przybywa, jak np. w r. 1878, w których mi przeszło sto okazów ... nadesłano, ale także tylko młode.

W okolicach Przemyśla obserwowany trzykrotnie: 16 XI 1980 – 1 *imm.* i 13 XI 1983 – 1 *imm.* na Sanie w Przemyślu oraz 2 XI 1985 – 3 ptaki na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991). Trzykrotnie stwierdzony na zbiorniku w Rzeszowie: 6 XII 1987 – 1 ptak (P. Kawa), 1 XII 1991 – 1 ptak (M. Filipek) i 1 V 1995 – 1 ptak w szacie spoczynkowej (M. Baran). W głębi Karpat 23 XI 1985 – 1 ptak na Jeziorze Myczkowskim (M. Filipek).

Nur czarnoszyi

Gavia arctica (Linnaeus, 1758)

Status. Nieregularnie przelotny, zimujący.

Środowisko. Rzeki, zbiorniki, zaporowe, stawy rybne.

Występowanie. Dzeduszycki (1880) uważał go za regularnie przelotnego, jak i zimującego.

Najwięcej obserwacji pochodzi z Jeziora Myczkowskiego, gdzie obserwowany był regularnie w latach 1985-91 od ostatniej dekady listopada do początku marca. Spotykany pojedynczo, tylko raz odnotowano 2 ptaki (Filipek 1994). W okolicach Przemyśla stwierdzony pod koniec października i w listopadzie – na stawach w Starzawie: 27 X 1984 – 3 ptaki, 3 XI 1984 – 2 ptaki oraz 2 XI i 16 XI

1985 – 1 ptak w szacie godowej; trzykrotnie na Sanie: 18 XI 1968 – 1 ptak w szacie spoczynkowej w Przemyślu, 26 X 1985 – 1 ptak w szacie spoczynkowej pod Ostrowem i 15 XI 1987 – 1 ptak pod Wapowcami (Hordowski, Kunysz 1991); dorosłą samicę zdobyto 12 XI 1912 w Pełkiniach (Muzeum Przyrodnicze im. Dzeduszyckich we Lwowie). Kilkakrotnie widziany na zbiorniku w Rzeszowie (M. Baran, M. Filipek, P. Kawa).

Zimowanie. 15 XII 1996 – 1 *ad.* na Sanie w Łukawicy (Skowroński 1997), 5 obserwacji w grudniu 1997 na zbiorniku w Myczkowcach (M. Skowroński).

Perkozek

Tachybaptus ruficollis (Pallas, 1764)

Status. W Karpatach Wschodnich bardzo nieliczny, a na Podkarpaciu nieliczny gatunek lęgowy, przelotny i zimujący.

Środowisko. Zbiorniki wodne z dobrze rozwiniętą roślinnością wodną: stawy rybne, starorzecza, odstożniki ścieków, w okresie połęgowym również rzeki.

Występowanie i liczebność. Przez Dzeduszyckiego (1880) w XIX stuleciu uważany za dość pospolitego.

W Karpaty Wschodnie doliną Sanu wnikał bardzo głęboko. Najdalej obserwowany jako prawdopodobnie lęgowy przy Jeziorze Solińskim od strony Wołkowyji (1991), poza tym na stawach leśskich – 1-3 pary (Ćwikowski 1996), natomiast jako prawdopodobnie lęgowy w latach 1994-95 na starorzeczu w Bykowcach (Skowroński 1996), na stawach w Woli Maćkowej – 1995 (Ćwikowski 1995), na stawach w Siedliskach pod Dy-

nowem i Mrzygłodem (wszystkie 1989-91). Na Pogórzu Przemyskim obserwowany na niewielkim stawie pod Krzywczą, w Lipie oraz w Jaworniku Polskim, jednak po 1995 nie obserwowany. W 1960-61 gnieździło się 1-2 pary w parku w Krasicy (Cais 1965). W 1974 lęgowały na stawach w Zarszynie (Domaszewicz, Lewartowski 1985).

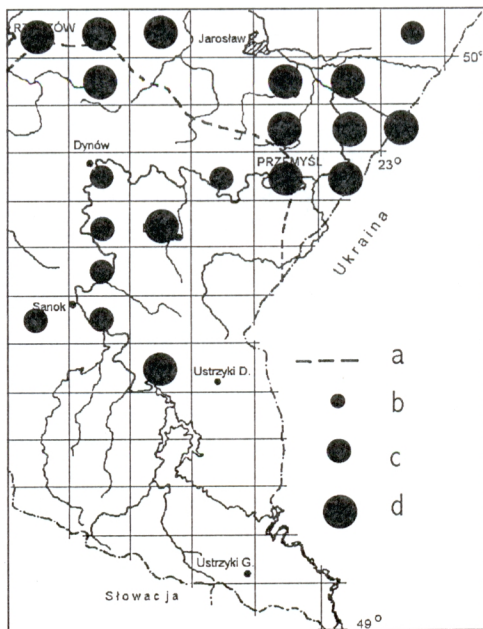
W dolinie środkowego Sanu w latach 80. i 90. stwierdzony na 16 stanowiskach. Najliczniej występował na stawach w Starzawie – w 1992 około 15 par (Kunysz 1993), poza tym regularnie gniazdował na starorzeczach: Hurko – w latach 1986-87 – 5-8 par, Pigany co najmniej 2 pary (1994). W latach 1986-88 pojedyncze pary lęły się także na starorzeczach: w Bolestraszczykach, Torkach, Radymnie, Wietlinie, Walawie, jednak w 1994 nie

stwierdzono tam gniazdowania (Hordowski, Czernicki 1994). Na odstojnikach ścieków w Siedliskach w 1988 lęły się 3 pary, w 1996 nie obserwowany (Hordowski 1996). W gminie Żurawica stwierdzony na trzech stanowiskach łącznie 4-5 par (1996-98). W Przemysłu para gniazdowała na starorzeczu pod Kruhelem Małym (Kunysz, Kurek 1997). Na starorzeczu w Łańcucie w latach 1996-1998 lęgowe 1-3 pary (Pelc 1998). Na zbiorniku retencyjnym w Rzeszowie w 1999 lęły się co najmniej 2 pary (P. Kawa).

Wędrownik. Regularnie przelotny na całym obszarze badań. W dolinie środkowego Sanu obserwowany regularnie na przelotach pojedynczo i w grupach do 5 ptaków, wyjątkowo 20 IX 1989 – 47 ptaków w Siedliskach. Pierwsze ptaki pojawiały się pod koniec marca lub na początku kwietnia. Wyraźniej zaznaczony był przelot jesienny rozpoczynający się od początku sierpnia i trwający do połowy października z nasileniem w połowie września. Ostatnie ptaki widywano do czasu pokrycia zbiorników przez lód (Kunysz, Hordowski 1992).

Na stawach leskich obserwowano jesienną niewielki przelot, a najwięcej ptaków widziano we wrześniu i na początku października w grupach do 15 osobników (Ćwikowski 1996).

Zimowanie. W XIX stuleciu nie stwierdzono zimowania (Dzieduszycki 1880). Natomiast pod koniec XX stulecia pojedyncze ptaki zimowały dość regularnie wzdłuż Sanu mniej więcej do Myczkowiec. Na Jeziorze Myczkowskim obserwowany dwukrotnie: 16 I 1990 – 1 ptak (Filipek 1994), w lutym 2000 – 2 ptaki. Na zbiorniku rzeszowskim spotykany regularnie i coraz liczniej, np. 2 I 1996 – 13 ptaków (P. Kawa). Regularnie zimuje także na Wiśloku pod Łańcutem (B. Pelc).

Ryc. 6. Występowanie perkozka (*Tachybaptus ruficollis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia: a – granica między Karpatach Wschodnimi a Podkarpaciem, b – gniazdowanie możliwe, c – prawdopodobne, d – gniazdowanie pewne.

Perkoz dwuczuby

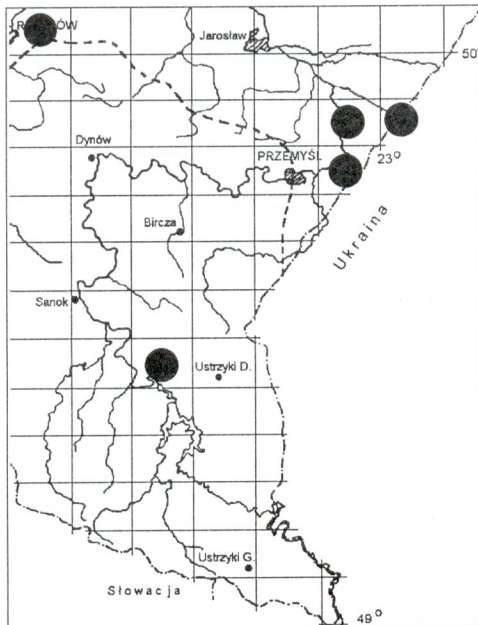
Podiceps cristatus (Linnaeus, 1758)

Status. Bardzo nieliczny gatunek łągowy Karpat, nieliczny na Podkarpaciu. Migrujący i zimujący nieregularnie.

Środowisko. W okresie łągowym większe starorzecza, stawy rybne. Zimą nie zamarzające zbiorniki zaporowe i rzeki.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu *bardzo pospolicie* w Galicji (Dzieduszyckiego 1880).

W Karpatkach Wschodnich w latach 80. prawdopodobnie łągowy na stawach w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996) i na granicy badań w Zarszynie – w 1988 co najmniej 2 pary (P. Kawa). Być może łągowy na Jeziorze Myczkowskim, gdzie 26 V 1995 widziano 1 ptaka (Skowroński 1995). W dolinie Sanu regularnie łą-

Ryc. 7. Występowanie perkoza dwuczubego (*Podiceps cristatus*) w Karpatkach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

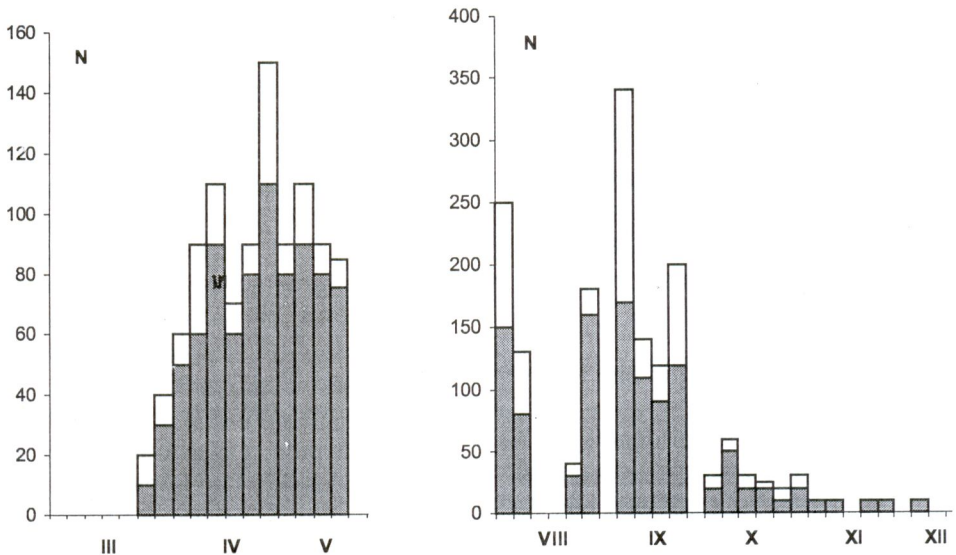
gowy w latach 80. i 90. na stawach w Starzawie, w 1992 liczebność oceniono na około 60 par (Kunysz 1993). W latach 1986-87 jedna para gniazdowała na starorzeczu w Hurku (Kurek 1993). Co najmniej kilka par łągoło się na zbiorniku w Rzeszowie (M. Baran, P. Kawa). Poza terenem badań w 1998 – dwie pary z młodymi stwierdzono na osadnikach w Wólce Małkowej (W. Kapusta) oraz na stawach w Korniaktowie – 1-2 pary (Pelc 1998 i dane niep.).

Zagęszczenie. Na stawach w Starzawie w 1992 zagęszczenie wynosiło 8,5 p/10 ha roślinności wynurzanej (Kunysz 1993).

Wędrowka. W dolinie środkowego Sanu wiosenny przelot rozpoczynał się w połowie marca, liczebność wzrastała stopniowo osiągając szczyt w pierwszej dekadzie kwietnia. Drugi szczyt liczebności notowano na początku trzeciej dekady kwietnia. Wieloszczytowością charakteryzował się również okres wędrowki jesiennej. Pierwszy okres przypadał na początek sierpnia i był związany z obecnością młodego pokolenia (stawy w Starzawie). Po jego odlocie drugi szczyt notowano w pierwszej dekadzie września. Ponowne dwa szczyty występowały na początku trzeciej dekady września oraz pod koniec października. Najwcześniejsza obserwacja 17 III 1984, najpóźniejsza 2 XII 1984 (Hordowski, Kunysz 1992). Na zbiorniku w Rzeszowie spotykany w dużych grupach: 4 IV 1996 – 68 ptaków (P. Kawa).

Zimowanie. W Karpatkach Wschodnich w styczniu 1995 stwierdzono zimowanie na Sanie w Sanoku oraz 22 i 23 XII 1995 – 3 ad. na Jeziorze Myczkowskim (Skowroński 1996); 12 I 1986 – 1 ptak w Przemysłu (Kunysz 1998). Na zbiorniku rzeszowskim stwierdzony 6 razy (P. Kawa).

Elementy biologii łągowej. Wymiary jaj z okolic Przemysłu 54,94 x 37,12 mm (n=205) (Hordowski 1998a).

Ryc. 8. Fenologia pojawów perkoza dwuczubego w okresie wiosennym (po lewej) i jesiennym (po prawej) na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

Perkoz rdzawoszyi

Podiceps grisegena (Boddaert, 1783)

Status. Lęgowy na jednym stanowisku w Karpatach Wschodnich, na Podkarpaciu bardzo nieliczny, wędrowny i nieregularnie zimujący.

Środowisko. W okresie lęgowym i podczas wędrówek notowany na większych zbiornikach wodnych gęsto porośniętych roślinnością szuwarową i podwodną.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1880) uważał ten gatunek w XIX w. za, jak pisał *mniej jest pospolitym* mając na myśli częściej spotykanego perkoza dwuczubego.

W Karpatach Wschodnich lęgowy w latach 1988-92 na stawach w Posadzie Leskiej (Hordowski i Kunysz 1991, M. Filipek) oraz na granicy badań w 1988 na stawach w Zarszynie (P. Kawa). W dolinie środkowego Sanu corocznie lęgowy w latach 80. i 90. na stawach w Starzawie - 3-4 pary (Hordowski, Kunysz 1991, Kunysz 1993). Poza tym w 1987 obser-

wowano 1 parę na starorzeczu w Hurku (Kurek 1993) oraz na stawie w Hamerni (Hordowski 1991). Tuż poza granicą badań stale gniazdował na osadnikach w Wólce Małkowej (W. Kapusta).

Wędrowka. W dolinie środkowego Sanu spotykany pojedynczo wiosną, jak i jesienią, niekiedy liczniej 21 VIII 1956 - 5 ptaków w Hurku (Józefik 1961). Najwcześniejsza obserwacja 1 IV 1988, najpóźniejsza 12 IX 1987 na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992) i 5 X 1988 pod Leskiem (M. Filipek).

Zimowanie. Jednego ptaka obserwowano na Jeziorze Myczkowskim (W. Lasz red. w opracowaniu) oraz na zbiorniku w Rzeszowie 6 XII 1987 - 1 ptak (P. Kawa).

Elementy biologii lęgowej. Wymiary jaj z okolic Przemyśla (n=23): 51,27 x 34,42 mm (Hordowski 1998a).

Perkoz rogaty

Podiceps auritus (Linnaeus, 1758)

Stwierdzony dwa razy – 26-27 IV 1985 – 1 ptak w Rzeszowie (Walasz, Mielczarek 1992) i 10 V 1987 na starorzeczu w Hurku – 1 ptak (Kurek 1993).

Zausznik

Podiceps nigricollis C.L. Brehm, 1831

Status. Skrajnie nielicznie lęgowy w Karpatach (jedno stanowisko) oraz nieliczny na Podkarpaciu, przelotny i nieregularnie zimujący.

Środowisko. Stawy rybne z bogatą roślinnością wodną, większe starorzecza, odstożniki ścieków, zimą rzeki.

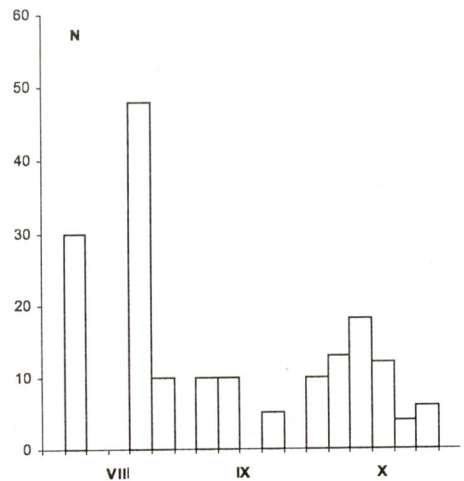
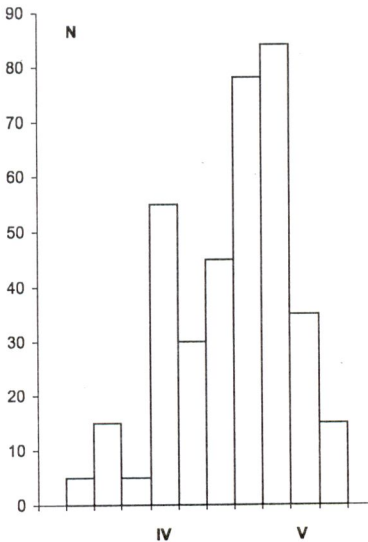
Występowanie i liczebność. W XIX w. ponoć miał być *u nas bardzo pospolity* (Dzieduszycki 1880).

Na Podkarpaciu lęgowy na 4 stanowiskach: w latach 1987-89 – 2 pary na od-

stojnikach ścieków w Siedliskach (Hordowski 1996); na starorzeczu w Hurku w 1986 – 1 para (Kurek 1993) (lęgowy także w wcześniejszych latach); na stawach w Starzawie w latach 1982-1991 – 2-3 pary, w 1992 liczebność oceniono na 5 par. W 1976 gniazdowało tutaj co najmniej 2 pary (Tomiałojć 1990). Poza tym 1 para w 1990 gniazdowała na stawach w Hamerni (Hordowski 1991). Poza terenem badań nieregularnie lęgowy w liczbie 3-5 par na osadnikach w Wólce Małkowej (W. Kapusta).

W Karpatach Wschodnich lęgowy na stawach leskich. Pod koniec lat 80. gniazdowało tam 2-3 pary, w 1990 – 1 para (M. Filipek), po tym czasie nie stwierdzony w okresie lęgowym (Ćwikowski 1996).

Wędrownka. Na stawach w Starzawie regularnie przelotny, liczniejszy wiosną. Przelot rozpoczynał się w ostatniej dekadzie marca, szczyt osiągał na przełomie kwietnia i maja. W okresie szczytu przelotu liczebność osiągała 80 osobników. Jesienny przelot słabo zaznaczony, a najwięcej ptaków notowano w sierpniu i na przełomie września i października,

Ryc. 9. Fenologia pojawów zausznika w okresie wiosennym (po lewej) i jesiennym (po prawej) na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

najwyżej do 20 ptaków. Najwcześniejsza obserwacja 28 III 1988, najpóźniejsza 30 X 1987 (Kunysz, Hordowski 1992). W głębi Karpat widziany 21 III 1987 na potoku Terebowiec w Ustrzykach Górnych (Cichoń, Zajac 1991) oraz kilkakrotnie na stawach leskich (M. Filipek).

Zimowanie. 31 XII 1996 oraz 1, 18, 19 i 26 I 1997 – 1 ptak na Sanie w Sanoku (Skowroński 1997). Zimą 1988 – 1 ptak w Przemyślu (Kunysz 1998) oraz 4 I 2000 – 1 ptak i 28 I 2000 – 6 ptaków na zbiorniku w Rzeszowie (P. Kawa).

Kormoran

Phalacrocorax carbo (Linnaeus, 1758)

Status. Regularnie przelotny, nieregularnie zimujący. Corocznie obserwowano wzrost liczby pojawiających się ptaków.

Środowisko. Stawy rybne, zimą niezamarzające rzeki i zbiorniki zaporowe.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1880, 1895) uważał, że są lata, w których się liczniej pokazują oraz od kilku lat zaczął się gnieździć na kępie stawu w Krakowcu (tuż za granicą badań). Z tej kolonii 12 VI 1884 zdobyto gniazdo z dwoma młodymi do kolekcji Muzeum Dzieduszyckich (Dzieduszycki 1895).

W okresie lęgowym wielokrotnie obserwowany na stawach w Starzawie, jednak gniazdowania nie stwierdzono.

Wędrówka. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. obserwowany był najczęściej w sierpniu i wrześniu, najwcześniej 3 IV 1989 (Kunysz, Hordowski 1992), najpóźniej 22 X 2000 na stawach w Starzawie. Od końca lat 80. obserwowano stały wzrost liczebności i w latach 1998/99 widywano koncentracje 50-150 osobników w Starzawie.

W głębi Karpat Wschodnich widziano 11 VI 1994 – 2 osobniki na stawie w Brzegach Dolnych (Ćwikowski 1995).

Zimowanie. 4, 5 i 7 XII 1995 – 1 *imm.* na Jeziorze Myczkowskim (Skowroński 1996a), 15 XII 1996 – 1 *ad.* przy ujęciu wody w Zaslawiu (Skowroński 1997) oraz 16 II 1998 – 1 ptak na zbiorniku w Rzeszowie (P. Kawa). Ponadto zastrzelono 25 II 1900 samca w Radymnie – zapewne wczesny przylot (Muzeum Przyrodnicze im. Dzieduszyckich we Lwowie).

Kormoran mały

Phalacrocorax pygmaeus (Pallas, 1773)

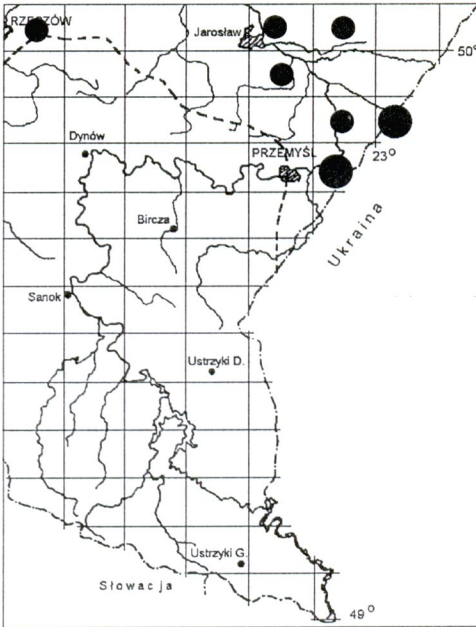
Stwierdzony dwukrotnie: w 1899 zabity został jeden ptak w *Krasnej koło Strzyżowa* (Niezabitowski 1901). W najbliższych okolicach Strzyżowa brak miejscowości lub przysiółków o tej nazwie. Chodzi tu zapewne o Krasne położone ok. 35 km na NW od Strzyżowa znajdujące się na terenie badań, tj. kilka kilometrów na E od Rzeszowa. W XX stuleciu 23 IV 1995 – 1 *ad.* obserwowano w Rzeszowie (KF, Raport nr 12). Dwukrotnie obserwowany tuż za granicą badań: około 1856 jeden ptak w Bratkowicach (Schaitter 1868) oraz w dolinie Sanu koło Wierzawic 10 VIII 2000 (J. Grzybek, M. Kuziemko).

Pelikan różowy

Pelecanus onocrotalus Linnaeus, 1758

Stwierdzony dwukrotnie w XIX stuleciu: 18 IX 1882 zdobyto samicę w okolicach Łańcuta (Dzieduszycki 1895) oraz 18 X 1878 zastrzelono ptaka w Laszkach (Hordowski, Kunysz 1991). Z danych XIX-wiecznych ornitologów wynika, iż zalatywał on dawniej znacznie częściej do Małopolski niż obecnie.

W dniach 27-29 VI 1987 – 1 osobnik pelikana przebywał na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992). Przynależności gatunkowej nie ustalono.

Ryc. 10. Występowanie bąka (*Botaurus stellaris*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Bąk

Botaurus stellaris (Linnaeus, 1758)

Status. Stwierdzony na 6 stanowiskach lęgowych na Podkarpaciu, wędrowny.

Środowisko. Stawy rybne i większe starorzecza dobrze rozwiniętą roślinnością brzegową.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1880, 1895) w XIX w. uważał ten gatunek za częsty w całej Galicji.

W dolinie środkowego Sanu odzywające się samce słyszano na starorzeczu w Hurku – 2-4 samce w latach 1985-90 (Hordowski, Kunysz 1991, Kurek 1993); w 1988 – 1 samiec w Nienowicach; w 1994 – 2 samce w Wietlinie; w 1994 – 2-3 samce w Piganach; w 1990 – 1 samiec w Hamerni (Hordowski, Czernicki 1994, Hordowski 1991). Corocznie w latach 1982-1992 rejestrowany w liczbie 3-4 par

w Starzawie (Kunysz 1993). Tuż poza granicą badań prawdopodobnie lęgowy na stawach w Korniaktowie (Pelc 1998), a w latach 80. i 90. również na osadnikach w Wólce Małkowej (W. Kapusta). Najpóźniej 26 X 1996 słyszano ptaka na zbiorniku w Rzeszowie (P. Kawa).

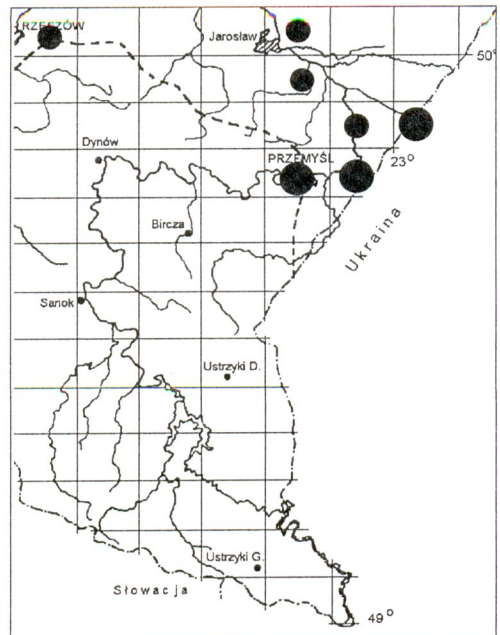
Bączek

Ixobrychus minutus (Linnaeus, 1758)

Status. Lęgowy na Podkarpaciu, wędrowny.

Środowisko. Gniazdował na stawach rybnych, starorzeczach, osadnikach porośniętych gęstą roślinnością brzegową i krzewami.

Występowanie i liczebność. Podobnie, jak bąk uważany przez Dzieduszyckiego (1880, 1895) w końcu XIX w. za ptaka bardzo pospolitego.

Ryc. 11. Występowanie bączka (*Ixobrychus minutus*) na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

W dolinie środkowego Sanu obserwowany na starorzeczach: Hurko – 3-4 pary (1985-88) (Kurek 1993), Buszkowice – 1-2 pary (1994), Wietlin – 1 para (1994), Nie-nowice – 1 samiec (1994) (Hordowski, Czernicki 1994), Kruhel Mały – 1 para (lata 80. i początek 90.) (Kunysz, Kurek 1997). Na stawach w Starzawie w latach 1982-92 corocznie obserwowany w liczbie 2-3 par (Kunysz 1993). W 1956 Józefik (1961) stwierdził na starorzeczu w Hurku gniazdowanie aż 10 par. Łęgowy na starorzeczu Wisłoka w Łańcucie – 2 pary (Pelc 1998) oraz na zbiorniku w Rzeszowie – kilka/kilkanaście par (M. Baran, P. Kawa). Co najmniej 2 pary gnieździły się w Wólce Małkowej (W. Kapusta).

Zalatywał głęboko w Karpaty 11 V 1980 – 1 ptak nad Sanem w Zwierzyniu (Ćwikowski 1995). Na Pogórzu Przemyskim w latach 60. łęgowy na starorzeczu pod Dubieckiem (Józefik 1961) oraz pod Babicami (Cais 1965). Najpóźniej jednego ptaka słyszano 22 X 2000 (H. Kurek).

Słepowron

Nycticorax nycticorax (Linnaeus, 1758)

Status. Zalatywał sporadycznie.

Występowanie. W XIX w. przez Dzieduszyckiego (1895) uważany za pospolitego ptaka w okresie jesiennych przelotów.

W okolicach Przemyśla obserwowany siedem razy: 9 V 1978 – 1 *ad.* na starorzeczu pod Kruhelem Małym (Kurek 1979), 7 VIII 1978 – 3 *juv.*, 30 V 1980 – 2 *imm.* również na starorzeczu pod Kruhelem Małym, 9 VIII – 2 ptaki w Przemyślu; 4 VII 1987 – 1 *juv.*, 17 VII 1987 – 1 ptak oraz 4 VIII 1988 – 2 *ad.* i 3 *imm.* na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991). 16 V 1949 zdobyto okaz w Rzeszowie-Zwiczycy (Potrzebowska-Dutka 1986) oraz w okresie łęgowym 1 VI 1990 widziano 2 *ad.* (P. Kawa).

Czapla nadobna

Egretta garzetta (Linnaeus, 1766)

Status. Zalatywała sporadycznie.

Występowanie. Według Dzieduszyckiego (1880, 1895) pojawiała się rzadziej od czapli białej na spuszczonej stawach i podczas wylewu rzek (Dzieduszycki 1895). W latach 30. XX w. Godyń (1938) na podstawie swoich obserwacji i danych Dunajewskiego (1931) uważał że czapla nadobna zalatuje do południowo-wschodniej Polski nieregularnie.

Na Podkarpaciu w latach 80. i 90. notowana wiele razy. W okolicy Przemyśla widziana siedmiokrotnie: w połowie października 1960 – 5 ptaków na stawach w Starzawie (Cais 1965), 15 V 1972 – 2 ptaki na starorzeczu w Hurku (Kurek, Tomiałojć 1973), 26 VII 1977 – 1 ptak nad Sanem w Kuńkowcach, 1 IX 1979 – 1 ptak na Sanie w Przemyślu, 8 V 1982 – 2 ptaki w Starzawie (Kurek, Kunysz 1984), 6 VIII 1983 – 1 ptak również na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991), 6 VIII 1999 – 1 ptak na odstojnikach w Siedliskach (H. Kurek).

Na zbiorniku w Rzeszowie widziana: 17-19 VIII 1988 – 1 ptak, 15 VIII 1988 – 2 ptaki (KF, Raport nr 5), 20 VIII 1989 i 10 i 17 IX 1989 po jednym ptaku (KF, Raport nr 6), 11 V 1990 – 1 ptak (KF, Raport nr 7), 15 VIII-17 IX 1996 – 1-4 ptaki (KF, Raport nr 13).

Zalatywała w głąb Karpat. Na stawach w Lesku obserwowana pięciokrotnie: 13 V 1987 – 6 ptaków (KF, Raport nr 4), 2 V 1990 – 2 osobniki (KF, Raport nr 7), 10 VI 1991 – 2 *ad.* i 12 X 1991 – 1 ptak (KF, Raport nr 8), 5 IX 1991 – 1 osobnik (KF, Raport nr 12).

Czapla biała

Egretta alba (Linnaeus, 1758)

Status. Regularnie zalatująca, trzykrotnie napotkana zimą.

Środowisko. Rzeki, stawy rybne (chętnie partie spuszczone z wody stawów o mulistym dnie) i zbiorniki zaporowe.

Występowanie. W dolinie środkowego Sanu pod Przemyślem notowana w latach 1984-1993 łącznie 14 razy, głównie w październiku. Najliczniejszy pojaw zanotowano 17 X 1987 – 10 ptaków (Kunysz, Hordowski 1992). Natomiast od połowy lat 90. obserwowana corocznie na stawach w Starzawie, np. 1 X 2000 – aż 89 ptaków lub 25 X 2000 – 42 ptaki (J. Grzybek). Na zbiorniku rzeszowskim obserwowana ponad 20 razy (M. Baran, M. Filipek, P. Kawa), a w dolinie Wisłoka pod Łańcutem widziana ponad 40 razy (B. Pelc).

W Karpatach Wschodnich obserwowana kilkakrotnie: 13 V 1987 – 6 osobników na stawach w Posadzie Leskiej oraz 15 VI 1995 – 2 ptaki w okolicy Myczkowiec Osiedla (Ćwikowski 1995), 12 IX 1990 – 1 ptak w Sanoku (M. Filipek), 19 IX 1997 – 1 *ad.* na Jeziorze Myczkowskim (M. Skowroński); 23 X 1994 – 7 osobników w dolinie Sanu pomiędzy Uluczem a Dobrą Szlachecką (Skowroński 1995), 29 X 2000 – 2 ptaki na Jeziorze Solińskim.

Zimowanie. 27 XII 1994 i 15 I 1995 – 3 ptaki na Sanie w Zaslawiu przy ujściu rzeki Osławy (Skowroński 1995). W połowie grudnia 1998 znaleziono świeżo padłego ptaka na stawach w Korniaktowie (B. Pelc).

Czapla siwa

Ardea cinerea Linnaeus, 1758

Status. Lęgowa wzdłuż doliny Sanu, przelotna i nieregularnie zimująca.

Środowisko. W okresie lęgowym starodrzewy (głównie sosnowe) w dolinach rzek. W okresie połęgowym wszystkie zbiorniki wodne i rzeki.

Występowanie i liczebność. Przez Dzieduszyckiego (1880, 1895) uważana za bardzo pospolitą w XIX stuleciu. W latach 30. XX wieku w okolicach Przemyśla wielokrotnie odstrzeliwano ptaki niełęgowe (Domaniewski 1933, 1934).

W Górach Sanocko-Turczańskich kolonia lęgowa istniała w Średniej Wsi, gdzie w 1987 stwierdzono 29 par, w 1988 – 38, w 1989 – 29, a w 1990 – 53 pary, 1991 – 41 gniazd (Filipek 1991 i dane niep.).

Na Pogórzu Przemyskim od 1992 obserwowano lęgi około 5 par w lesie nad Sanem pod Reczpołem (Kunysz 1993). W 2000 potwierdzono tutaj lęg 3 par. Ponadto w latach 1983-1987 obserwowano lęgi w okolicy Krzemiennej – 8-13 par, a na Podkarpaciu stwierdzono pojedynczy lęg w 1985 w Kosienicach (Hordowski, Kunysz 1991).

W latach 30. nie obserwowano gniazdowania na całym obszarze (Dunajewski 1936a). Pod koniec lat 60. Lemczak (1970) stwierdził „dużą” kolonię nad rzeką Wisznią opodal stawów w Starzawie. W latach późniejszych nie potwierdzono już lęgów. Od początku lat 60. podejrzewano lęgi czapli siwej w dolinie Sanu u podnóża pasma Otryt (Głowaciński 1969). Pod koniec lat 60. była w tym miejscu kolonia lęgowa (Głowaciński 1973). Obserwacje z lat 80. i początku 90. nie wykazały już gniazdowania (Cichoń *et al.* 1995).

Wędrówka. W dolinie środkowego Sanu obserwowana regularnie tylko na stawach w Starzawie, od początku marca do połowy grudnia, najliczniejsza w początkach kwietnia (do 136 ptaków). W późniejszym okresie liczebność utrzymywała się mniej więcej na tym samym poziomie 20-40 ptaków, aż do początków

sierpnia. Na innych zbiornikach wodnych i wzdłuż Sanu pojawiała się nielicznie w grupach do 10 ptaków (Kunysz, Hordowski 1992). Na stawach w Posadzie Leskiej żerujące ptaki obserwowano regularnie od II do IX, najliczniej (7-18 ptaków) w okresie połęgowym od VII do X (Ćwikowski 1996). Regularny przelot obserwowano na Jeziorze Myczkowskim w grupach do 40 ptaków (Filipek 1991). Notowana u stóp najwyższych partii Bieszczadów, np. na potoku Wołosaty (C. Ćwikowski).

Zimowanie. Zimą notowano pojedyncze ptaki wzdłuż całego Sanu (obs. własne, Skowroński 1996) oraz na Jeziorze Myczkowskim, gdzie widziano w latach 1985-91 pojedyncze ptaki lub niewielkie grupy (Filipek 1994). Pojedyncze ptaki obserwowano także na zbiorniku w Rzeszowie (P. Kawa).

Czapla purpurowa

Ardea purpurea Linnaeus, 1766

Status. Zalatywała sporadycznie.

Występowanie. W okolicach Przemyśla widziana 7 razy: 21 VII 1956 – 1 ptak, prawdopodobnie *juv.* na starorzeczu w Hurku (Józefik 1961); 17 VIII 1974 – 1 *juv.* lub *imm.* na starorzeczu w Buszkowicach (Kurek 1977b), 27 IV 1986 – 2 *ad.* i 7 VIII 1989 – 1 ptak i 15 VIII 1996 – 1 *imm.* (P. Kawa) na stawach w Starzawie oraz 29 VIII 1988 – 1 ptak na żwirowni w Hurku. Ponadto na początku lat 60. zastrzelono jednego ptaka na stawach starzawskich (Kunysz, Hordowski 1992). Na zbiorniku rzeszowskim: 6 VIII 1989 – 1 ptak i 28 VI 1990 – 1 ptak (P. Kawa), 2 V 1992 – 1 ptak, 18 VII 1992 – 1 *imm.* (?) i 1 IX 1996 – 1 *juv.* (wszystkie M. Baran) 28 IX 1993 – 1 ptak, 26 VIII 1996 i 2 IX 1996 – 1 *imm.* (P. Kawa) oraz starorzeczu w Łańcucie 21 VII 1998 – 1 ptak (Pelc 1998).

Obserwowana w głębi Karpat: 30 IV 1988 – 1 ptak na stawach w Bóbrce (Ćwikowski 1995), od 26 VIII do 6 IX 1995 – 1 *imm.* przebywał na stawach w Lesku (Ćwikowski 1996), 1 i 8 V 1996 – 1 *imm.* na starorzeczu w Bykowcach (Skowroński 1996) oraz 1 *ad.* obserwowany 30 VII 1999 na stawie w Sanoczku (M. Skowroński).

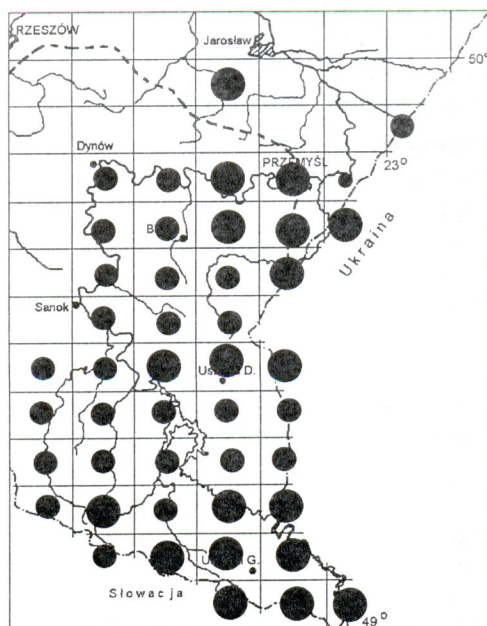
Bocian czarny

Ciconia nigra (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny, a miejscami bardzo nieliczny gatunek lęgowy, wędrowny.

Środowisko. Gniazdował najczęściej w starych 100-letnich drzewostanach. W górach zasiedlał zwykle wilgotne buczyny karpackiej (*Fagetum carpathicum*) w dolinach rzek.

Występowanie i liczebność. W XIX w. Dzieduszycki (1880, 1895) uważał bociana

Ryc. 12. Występowanie bociana czarnego (*Ciconia nigra*) na Podkarpaciu i w Karpatach Wschodnich. Objasnienia jak na ryc. 6.

czarnego za ptaka pospolitego nad rzekami i w lasach pogórza. 15 IX 1870 zabito młodego ptaka w Wysocku (Dzieduszycki 1880).

Na obszarze lesistych Karpat Wschodnich występował powszechnie, stwierdzony na co najmniej 55-65 stanowiskach. Najliczniejszy w Bieszczadach, na Podkarpaciu praktycznie nie notowany.

Dokonano szczegółowej oceny liczebności na 4 obszarach chronionych:

- Bieszczadzki Park Narodowy ok. 15 par (Głowaciński *et al.* 1995),

- Park Krajobrazowy Doliny Sanu, 7 par (Ćwikowski 1998),

- Park Krajobrazowy Gór Słonnych 8-10 par, w zagęszczeniu 1,6 terytorium/100 km² (Ćwikowski 1997),

- Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy 9-11 par, w zagęszczeniu 1,7-1,9 p/100 km² (Stój 1998).

Na Pogórzu Przemyskim na obszarze Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego w latach 90. populację szacowano na 10-15 par (leśnictwa: Olszany, Rokszyce, Średnia oraz pod Brylińcami), w 1994 znaleziono 8 gniazd (Kunysz 1994).

Zmiany liczebności. W 1966 ankietowa inwentaryzacja wykazała co najmniej 26 zajętych gniazd, a najliczniejszy był w powiecie sanockim (Bednorz 1974). Dunajewski (1936) stwierdził pary w Leszczynach, Korzenicy, a nielicznie miał się gnieździć w leskiem. Poza tym jedna para gniazdowała w latach 20. i 30. w lasach pełkińskich (Bednorz 1974).

Wędrownika. Na stawach w Starzawie, przelot zauważalny tylko na wiosnę od końca kwietnia do połowy maja (Kunysz, Hordowski 1992). Najwcześniejsza obserwacja 24 III 1991 - 1 ad. (Ćwikowski 1996), najpóźniejsza 3 X 1999 przelot 11 ptaków nad Siedliskami (H. Kurek). Wyjątkowo duże zgrupowanie - około 100 ptaków obserwowano w końcu sierpnia 1963 między Bukowcem a Terką w Bieszczadach (Kwiatkowski 1964).

Bocian biały

Ciconia ciconia (Linnaeus, 1758)

Status. W Karpatach nieliczny, na Podkarpaciu średnio licznie lęgowy, przelotny.

Środowisko. W okresie lęgowym środowiska kulturowe z przewagą wilgotnych łąk i pastwisk w dolinach rzek. Najwyżej w Karpatach stwierdzony na wysokości 600 m npm.

Występowanie i liczebność. Gatunek powszechny począwszy od głębokich Karpat. Najliczniejszy w dolinie środkowego Sanu.

W Górach Sanocko-Turczańskich oraz Bieszczadach Zachodnich (2500 km²) w latach 1996-98 stwierdzono 105-108 gniazd zasiedlonych przez 74-96 par (Ćwikowski, Profus 2000). Stanowiska rozmieszczone były nierównomiernie i koncentrowały się głównie wzdłuż dolin większych rzek i potoków. Duże skupiska gniazd zarejestrowano nad Sanem, we wsiach: Mrzygłód (5 - HPm), Tyrawa Solna (2 - HPm), Dobra (5 - HPm). Poza tym wiele gniazd stwierdzono między Ustrzykami Dolnymi a Czarną oraz Oslawą i Hoczewką. Brak gniazd położonych w wyższych partiach Bieszczad (południe) oraz na obszarach przylegających do granicy lasu. Najwyżej położone gniazda stwierdzono w Lipiu (570 m), Lutowiskach (590 m) i Żłobku (600 m) (Ćwikowski, Profus 2000).

Na Pogórzu Przemyskim największe skupienie gniazd stwierdzono w dolinie środkowego Sanu w Rybotyczach - 6 zajętych gniazd. W dolinie środkowego Sanu najwięcej gniazd stwierdzono w gminie Stubno (1995): miejscowość Stubno - 32 i Kalników - 17 (Hordowski 1996).

Zmiany liczebności. W Górach Sanocko-Turczańskich i Bieszczadach spis bocianów z 1934 wykazał 8 gniazd (powiat Lesko - 6, powiat Sanok - 2) (Wodzicki

1935). Przeprowadzona w 1974 inwentaryzacja na badanym terenie wykazała 12 par, a w 1980 – 56 par. W latach 80. wystąpił wyraźny wzrost liczebności do 74-96 par, np. w gminie Ustrzyki Dolne w 1980 było 12 gniazd, a w 1994 już 23. Ekspansja trwa od około 70 lat, z tym, iż tempo zasiedlania uległo wyraźnemu przyspieszeniu w ciągu ostatnich 15-20 lat i odbywa się ona prawie wyłącznie wzdłuż dolin rzecznych (Ćwikowski, Profus 2000).

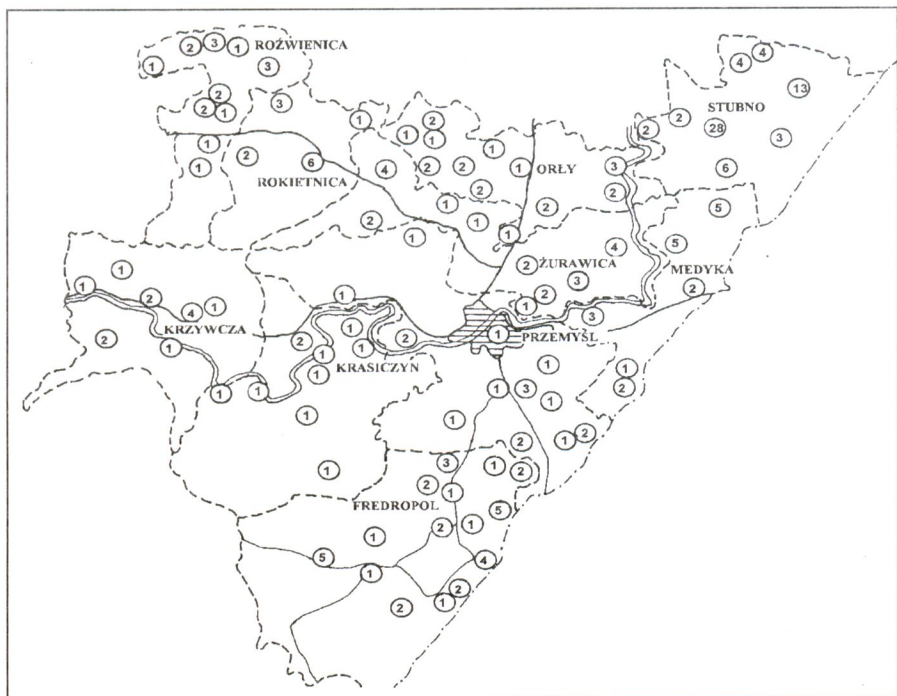
W latach 30. bocian praktycznie nie występował na Pogórzu Przemyskim (z wyjątkiem wąskiej doliny Sanu), obecnie zaś pojedyncze gniazda znajdują się prawie w każdej miejscowości.

W dolinie środkowego Sanu wysoką liczebność stwierdzono w 1934. W gminie Medyka i Stubno istniały wówczas co najmniej dwie miejscowości, w któ-

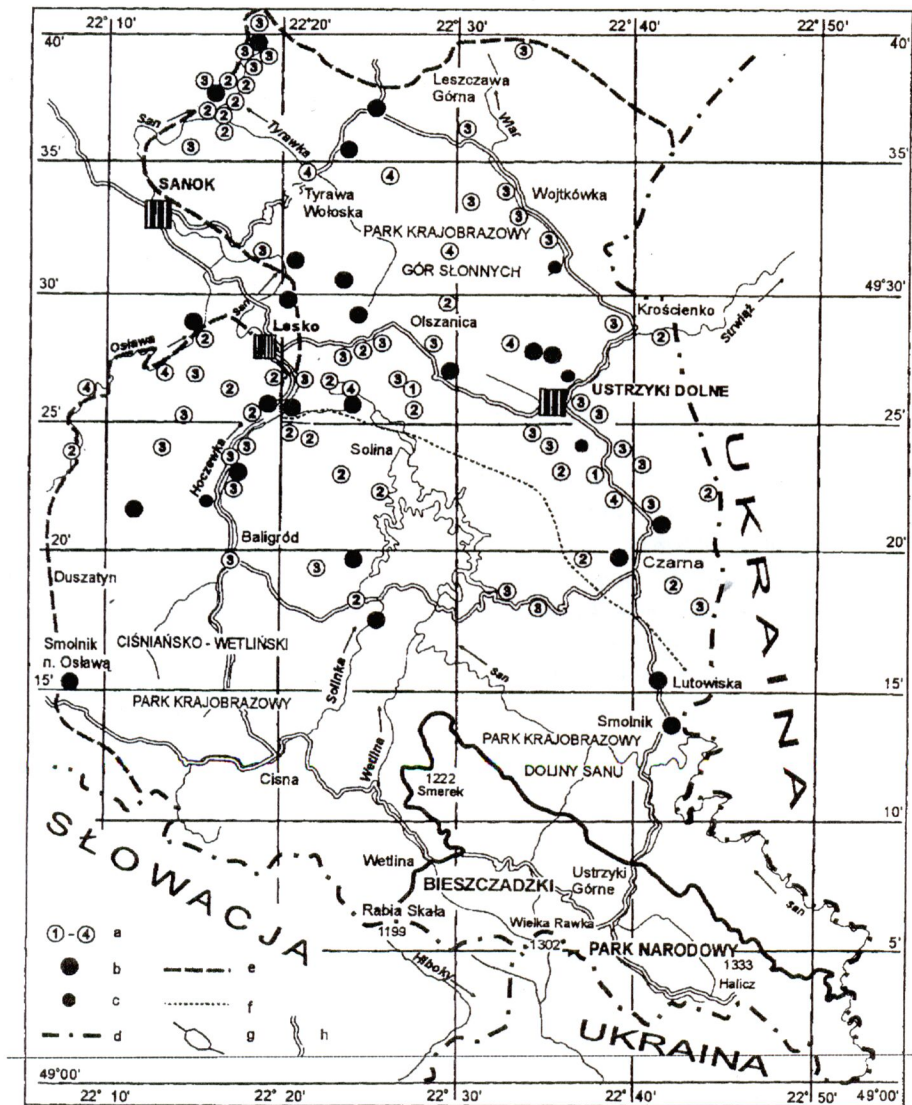
rych było 6-10 gniazd, 2 po 11-20 gniazd i jedna po 21-30 gniazd (Wodzicki 1935). Lokalizacja największej kolonii wskazuje, iż dotyczyła wsi Stubno. Fizjograficzne ich rozmieszczenie w 1994 było bardzo podobne z 1934 (Hordowski 1994).

Zagęszczenie. Począwszy od południa zagęszczenie (StD) w latach 90. przedstawiało się następująco (opracowano wg prac – Hordowski 1990, 1994, 1996, Ćwikowski 1996a, Pelc 1998, Ćwikowski i Profus 2000):

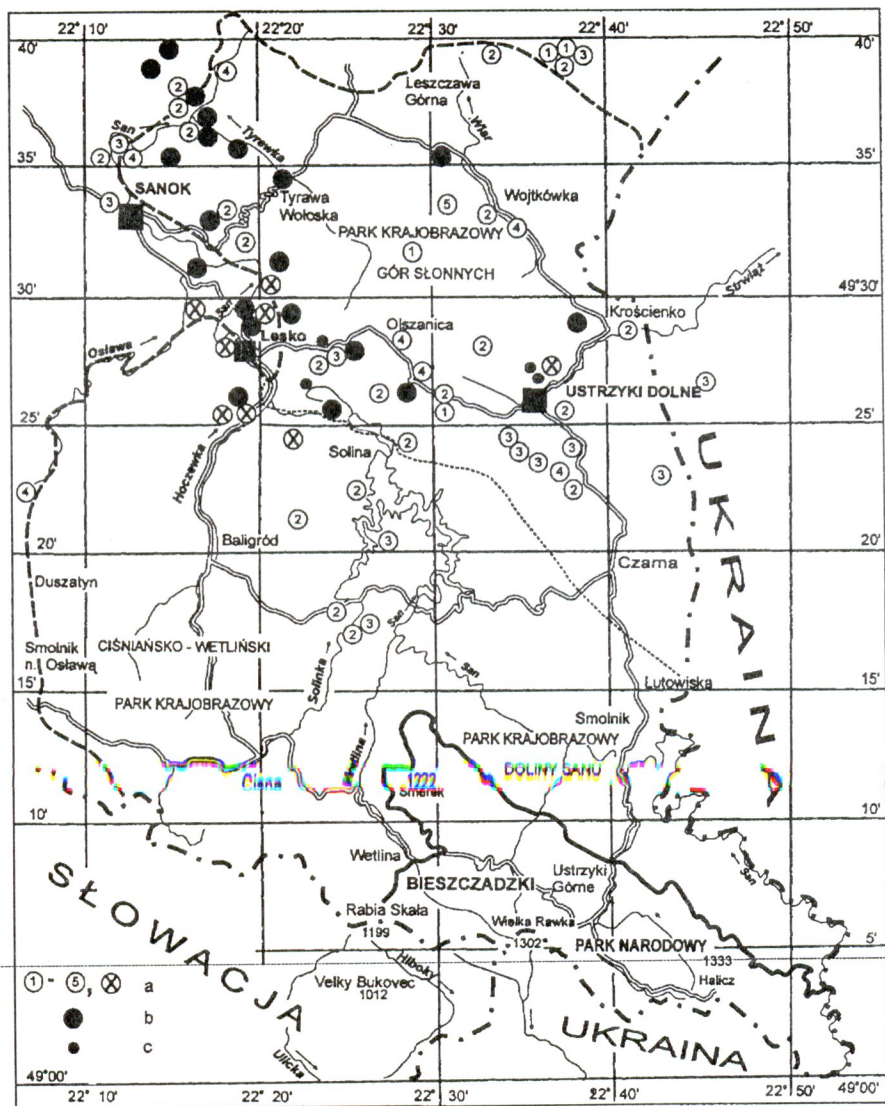
- najwyższe partie Bieszczad – brak obecnie gniazd bocianich,
- pozostałe Bieszczady Zachodnie – około 4 p/100 km²,
- Góry Sanocko-Turczańskie – 5-6,9 p/100 km²,
- Pogórze Przemyskie – ok. 11 p/100 km²,
- Próg Lessowy 20-40 p/100 km²,

Ryc. 13. Rozmieszczenie gniazd bociana białego (*Ciconia ciconia*) na Ziemi Przemyskiej w 1995 (Hordowski 1996)

Ryc. 14. Rozmieszczenie gniazd i efekty lęgów bociana białego w Bieszczadach i Górach Sanocko-Turczańskich w 1996. a - HPm - pary z młodymi (w kółku liczba odchowanych piskląt); b - HPo - pary bez lotnych młodych; c - HB - gniazda zajęte przez 1 lub 2 ptaki krócej niż przez miesiąc; d - granica państwa; e - granica badań; f - granica między mezoregionami; g - rzeki i zbiorniki; h - drogi (Ćwikowski, Profus 2000).

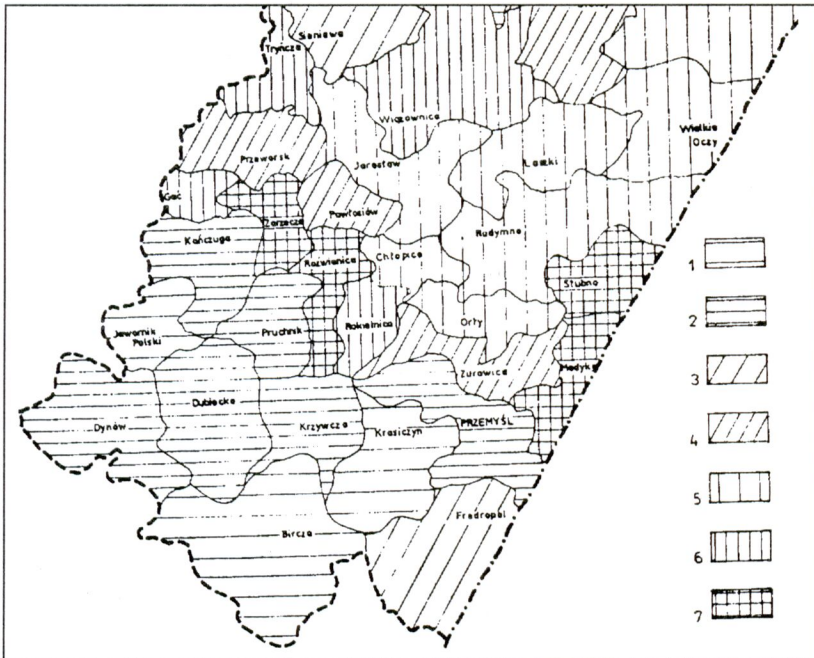

Ryc. 15. Rozmieszczenie gniazd i efekty lęgów bociana białego w Bieszczadach i Górach Sanocko-Turczańskich w 1984. HE – gniazdo zajęte przez jednego bociana HPmx; pozostałe objaśnienia jak na poprzedniej rycinie (Ćwikowski, Profus 2000).

– dolina środkowego Sanu między Przemysłem a Jarosławiem – 41-70 p/100 km².

Najwyższe zagęszczenie zanotowano w gminie Stubno w dolinie Sanu w 1984 stwierdzono 74,1 p/100 km² (Hordowski 1994). W okolicach Łańcuta stwierdzono 38 p/100 km² (Pelc 1998).

Wędrówka. W dolinie Sanu większość powracających ptaków z zimowisk obserwowano w trzeciej dekadzie marca. W tym czasie w Starzawie obserwowano stada do 60 ptaków. Również tam widywano w maju i czerwcu podobne koncentracje ptaków nielegowych. Jesienny prze-

Ryc. 16. Zagęszczenie bociana białego (*Ciconia ciconia*) w południowych gminach dawnego województwa przemyskiego. 1. 1-5 gniazd/km²; 2. 6-10 gniazd/km²; 3. 11-15 gniazd/km²; 4. 16-20 gniazd/km²; 5. 21-25 gniazd/km²; 6. 26-30 gniazd/km²; 7. powyżej 30 gniazd/km² (Hordowski 1990).

lot zaczynał się zbieraniem w stada, od początku sierpnia i trwał do pierwszych dni września (np. 600 ptaków 24 VIII 1989 pod Siedliskami), ostatnie pojedyncze ptaki widywano do października.

Przylot w okolicy Przemysła w latach 1966-92 następował średnio 22 III (n=16), najwcześniejszy pojaw 9 III 1990 (Hordowski *et al.* 1993). W okolicach Łańcuta najwcześniejszy przylot zanotowano 3 III 1997 (Pelc 1998).

Elementy biologii lęgowej. W kilku pracach przedstawiono szczegółowo niektóre aspekty rozrodu (Hordowski 1990, 1994, 1996, Ćwikowski 1996, Profus i Ćwikowski 2000). W Głuchowie pod Łańcutem obserwowano bardzo późny lęg – młode opuściły gniazdo między 4 a 7 IX 1998 (Pelc 1998).

Ibis kasztanowaty

Plegadis falcinellus (Linnaeus, 1766)

Zalatywał wyjątkowo, stwierdzony czterokrotnie: w 1860 zastrzelono jednego osobnika pod Jarosławiem (Nowicki 1866); 19 V 1866 (nie 1876!) zdobyto samicę w Urzejowicach pod Przeworskiem (Dzieduszycki 1895, Muzeum Przyrodnicze im. Dzieduszyckich we Lwowie); 17 X 1987 – 1 ptak na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991) oraz 3 VIII 1998 – 1 ptak w Rzeszowie (KF, Raport nr 15).

Warzęcha

Platalea leucorodia Linnaeus, 1758

Dwie obserwacje pojedynczych, dorosłych ptaków na stawach w Starzawie: 8 V 1982 i 3 IV 1993 (Kunysz, Kurek 1984, 1995a).

Czerwonak

Phoenicopterus ruber Linnaeus, 1758

W miejscowości Nowe Siolo tuż poza terenem objętym badaniami widziano 8 XI 1935 ptaka lecącego za stadem żurawi (Godyń 1937), a 8 X 1990 – 1 *ad.* w miejscowości Stece pod Rzeszowem (KF, Raport nr 7).

Łabędź niemy

Cygnus olor (J.F. Gmelin, 1789)

Status. Skrajnie nielicznie lęgowy, wędrowny i regularnie zimujący.

Środowisko. Różnorakie zbiorniki wodne stawy rybne, starorzecza, zbiorniki przemysłowe. W okresie wędrówek i zimowania również rzeki i zbiorniki zaporowe.

Występowanie i liczebność. Za czasów Dzieduszyckiego (1880) uważany za gatunek zalatujący.

Na Podkarpaciu obserwowany na 4 stanowiskach: od lat 70. regularnie lęgowy na stawach w Starzawie w liczbie 4-5 par (Kunysz 1993, dane późniejsze). Poza tym w latach 1994-2000 jedna para lęgała się na starorzeczu w Buszkowicach (Hordowski 1998, J. Półchłopek), w latach 1990-92 jedna para lęgała na starorzeczu w Hurku (Kurek 1993). Od 1999 lęgowy (1 para) na zbiorniku w Rzeszowie (P. Kawa). Za granicą badań lęgowy na stawach w Korniaktowie w latach 1997-2000 – 1-3

pary (B. Pelc) oraz na osadnikach w Wólce Małkowej w drugiej połowie lat 90. lęgi się 2 pary (W. Kapusta).

W latach 80. na stawie w parku w Kraścynie lęgała się para hodowlana wyprawdzająca młode, jeden z ptaków był rasy polskiej, potomstwo wykazywało cechy pośrednie (Hordowski, Kunysz 1991).

Wędrówka. Na Jeziorze Myczkowskim w latach 1985-1991 występował jako nieregularnie i nielicznie przelotny (Filipek 1994). Na stawach w Starzawie pierwsze ptaki (w grupach po kilka ptaków), w zależności od roku, pojawiały się pod koniec lutego lub na początku marca. Jedynie 14 V 1988 obserwowano 14 *ad.* i 25 *imm.*

Zimowanie. Zimował regularnie wzdłuż Sanu, mniej więcej od Sanoka, np. w 1994 – 41 ptaków powyżej dopływu Osławy pod Sanokiem (Skowroński 1996), w Przemyśle zimował corocznie w liczbie 7-15 ptaki, a w styczniu 2000 obserwowano ogółem 22 ptaki (Kunysz 1998, dane niep.). Na Jeziorze Myczkowskim jeżeli nie zamarzało, łabędzie występowały corocznie i niekiedy w dużych zgrupowaniach, np. 16 I 1995 – 70 ptaków (Ćwikowski 1995) lub 12 II 2000 aż 73 *ad.* i 41 *imm.* (P. Kawa); 13 XII 1989 przebywał tutaj jeden młody osobnik należący do formy *immutabilis* (M. Filipek). Na zbiorniku w Rzeszowie tworzy także spore koncentracje, 10 I 1996 – 51 *ad.* i 15 *imm.* (M. Filipek) lub 20 II 1998 – 74 ptaki (P. Kawa).

Łabędź krzykliwy

Cygnus cygnus (Linnaeus, 1758)

Status. Przelotny, regularnie zimujący w Karpatach.

Środowisko. W okresie wędrówek i zimą niezamarzające odcinki stawów rybnych, rzek i zbiorników zaporowych.

Występowanie. Pierwsze obserwacje z Galicji pochodzą z XIX w. Dzieduszycki (1880) pisał na przelotach nie rzadki, zjawia się nawet śród zimy.

Od początku lat 90. regularnie obserwowany w zimie na Sanie w okolicy Zaluża i Zasławia w grupach po kilka/kilkanaście ptaków (Skowroński 1995, 1996), dość regularny na Sanie pod Postołowem (Ćwikowski 1996). Poza tym 22 III 1995 – 1 *ad.* na stawach w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996). Na Jeziorze Myczkowskim widziany kilkakrotnie: 17 IX 1987 – 9 ptaków w Bóbrce i 20 XII 1987 – 3 ptaki także w Bóbrce, 29 XII 1993 – 6 *ad* i 2 *imm.* (wszystkie M. Filipek), 25 II 1995 – 6 *ad.* i 2 *imm.*, 23 XII 1995 – 4 *ad.*, 3 IV 1996 – 1 *imm.* oraz 6 IV 1996 – 1 *ad.* (Skowroński 1995, 1996), 16-20 I 1995 – 8 *ad.* i 1 *imm.* (Ćwikowski 1995).

W okolicach Przemyśla stwierdzony tylko trzykrotnie: 24 IV 1983 – 1 ptak i w X 1984 – 1 ptak na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991). Przez całą zimę 1997 trzy ptaki przebywały na Sanie w Przemyślu (Kunysz 1998).

Bernikla obrożna

Branta bernicla (Linnaeus, 1758)

Strautman (1963) podał informację o zastrzeleniu samicy w Chłopicach 13 VIII 1896.

Gęś zbożowa

Anser fabalis (Latham, 1787)

Status. Przelotna, nieregularnie zimująca.

Środowisko. W okresie wędrówek i zimy notowana na większych stawach i zbiornikach zaporowych.

Występowanie. W dolinie środkowego Sanu obserwowana rokrocznie, podczas jesiennych przelotów znacznie liczniej-

szą. Wiosną pierwsze ptaki obserwowano w początkach marca, szczyt przelotu przypadał na połowę marca (maks. 97 ptaków w Starzawie). Ostatnie ptaki widywano na początku drugiej dekady kwietnia. Jesienny przelot rozpoczynał się w końcu września, a szczyt przypadał na koniec października (maks. 22 X 1986 – 1200 ptaków na stawach w Starzawie). Ostatnie ptaki notowano w połowie listopada, 25 XI 1993 – 15 ptaków. Najdalej w górach stwierdzona 21 III 1987 na potoku Muczny (Cichoń, Zajac 1991).

Zimowanie. 15 I 1983 – 1 ptak na Sanie pod Ostrowem, 12 II 1983 – 1 ptak pod Walawą oraz 30 I 1988 – 1 ptak pod Dybawką. Ponadto 10 I 1988 – 1 ptak na odstożnikach w Siedliskach i 22 I 1988 – 33 ptaki przelatujące nad Bolestraszcami, od połowy stycznia do połowy lutego 1996 w Przemyślu przebywał 1 osobnik (Hordowski, Kunysz 1991, Kunysz 1998). Na zbiorniku rzeszowskim 26 XII 1985 widziano 1 ptaka (M. Baran) i 15 II 1990 – 1 ptaka (P. Kawa). W głębi Karpat 12 II 1995 – 2 ptaki na stawach w Lesku (Ćwikowski 1996).

Gęś białoczelną

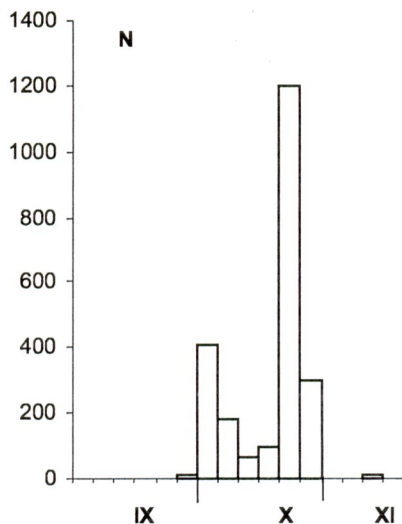
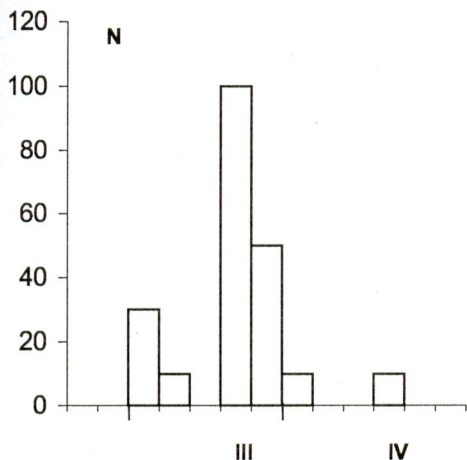
Anser albifrons (Scopoli, 1769)

Status. Przelotna, sporadycznie zimująca.

Środowisko. Jesienią zatrzymywała się nad większymi stawami. Zimą na rzekach i zbiornikach zaporowych.

Występowanie. W XIX w. obserwowana na przelotach przez Dzieduszyckiego (1880), ale jak pisał autor *choć ją do pospolitych ptaków zaliczyć nie można*. W latach trzydziestych XX w. Godyń (1938) pisał *występuje prawdopodobnie corocznie na przelotach, jednak, jak dawniej, bardzo nielicznie*.

Słabo zauważalny jesienny przelot w dolinie środkowego Sanu rozpoczynał się na początku października (stada do

Ryc. 17. Fenologia pojawów gęsi zbożowej (*Anser fabalis*) w okresie wiosennym (po lewej) i jesiennym (po prawej) na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

25 osobników) i trwał do połowy listopada. Wyjątkowo wcześnie bo 18 IX 1854 zdobyto 1 ptaka w Zarzeczu (Dzieduszycki 1880). Wiosną obserwowana tylko kilkakrotnie na przełomie marca i kwietnia (Kunysz, Hordowski 1992).

Zimowanie. 16 I 1995 – 2 ptaki na Jeziorze Myczkowskim (Ćwikowski 1995). W styczniu 1996 i 2000 po 1 młodym ptaku na Sanie w Przemyślu (Kunysz 1998, dane niepub.), 13 XII 1996 aż 70 ptaków na stawach w Starzawie. Obserwowany na Wisłoku w Rzeszowie: 20 I i 27 I 1991 – 1 *imm.*, 22 XII 1991, 19 I i 5 II 1992 – 1 *imm.* (wszystkie obs. M. Baran), 11 II 1995 – 2 *ad.* i 1 *imm.*, 24 I oraz 10 II 1998 po dwa ptaki (P. Kawa), 2 I 1998 – 2 *ad.* (G. Neubauer, A. Różewicz).

Gęś mała

Anser erythropus (Linnaeus, 1758)

Łącznie 4 obserwacje: 18 IX 1854 – dorosły samiec w Zarzeczu (Dzieduszycki 1880), 3 X 1906 – 1 ptak w Smolniku,

3 XI 1983 – 1 ptak w Starzawie i 3 ptaki 30 III 1988 w Siedliskach (Hordowski, Kunysz 1991).

Gęgawa

Anser anser (Linnaeus, 1758)

Status. Łęgowa na jednym stanowisku, regularnie przelotna.

Środowisko. Stawy rybne z dobrze rozwiniętą roślinnością nadwodną. W okresie wędrówek inne ciek i zbiorniki wodne.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu przez większość ornitologów uważana za gatunek przelotny (Schaitter 1868, Brunicki 1889, Niezabitowski 1901). Jedynie Dzieduszycki (1895) na dawnych kresach polskich stwierdził gniazdowanie na dwóch stanowiskach.

Łęgowa jedynie na stawach w Starzawie, gdzie od 1987 gniazdowało 2-3 pary, a w 1992 stwierdzono 5 samców pilnujących rewiry łęgowe (Kunysz 1993). W drugiej połowie lat 90. stwierdzono tu

5-10 par. W tym okresie tworzyła też niewielkie koncentracje, np. 12 V 1994 w Starzawie obserwowano 43 dorosłe ptaki.

Wędrówka. W dolinie środkowego Sanu nielicznie przelotna, zwłaszcza w okresie wiosennym, jesienią bardzo nieliczna. Przyłot następował w pierwszych dniach marca, a na stawach w Starzawie obserwowana w grupach do 17 ptaków, rzadko notowano większe grupy 14 III 1983 zanotowano przelot stad po 150, 80 i 75 ptaków. Jesienią w latach 1982-1989 obserwowana tylko 5 razy w stadach do 8 ptaków od początku października do listopada (Kunysz, Hordowski 1992). Natomiast stale obserwowana w październiku 2000, np. 25 X aż 170 ptaków (J. Grzybek).

Zalatywała w wyższe partie górskie Karpat Wschodnich, np. 9 V 1995 widziano 1 ptaka nad potokiem Wołosatka (Ćwikowski 1995).

Zimowanie. 13 II 2000 – 17 ptaków nad Wisłokiem koło Woli Dalszej (B. Pele) oraz na miejskim odcinku Wisłoka w Rzeszowie między 22 I a 20 II 1998 przebywał 1 ptak (P. Kawa).

Kazarka

Tadorna ferruginea (Pallas, 1764)

Stwierdzona 2 razy: w początkach października 1887 odstrzelono samicę na starorzeczu w Hurku (Dzieduszycki 1895) oraz w dniach 4-9 V 1985 przebywała samica na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991).

Ohar

Tadorna tadorna (Linnaeus, 1758)

Stwierdzony czterokrotnie: 23 IV 1988 – 1 ptak, 25 II 1989 – samica i 11 VIII 1991 – 4 ptaki na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992, H. Kurek) oraz 6

XII 1987 – 2 ptaki na zbiorniku w Rzeszowie (P. Kawa).

Również za czasów Dzieduszyckiego (1880) uważany za nadzwyczajną rzadkość. Do Małopolski według Zawadzkiego (1840) miała zalatywać jedynie podczas długich zim.

Świstun

Anas penelope Linnaeus, 1758

Status. Przelotny, nieregularnie zimujący.

Środowisko. Stawy rybne i większe zbiorniki wodne. W okresie zimowym niezamarzające odcinki rzek i zbiorników zaporowych.

Występowanie i wędrówka. Interesujące są dwie obserwacje dokonane w Bóbrce na Jeziorze Myczkowskim: 8 VI 1990 widziano zaniepokojoną parę (?) oraz 21 VI 1990 zaniepokojoną samicę (M. Filippek).

W dolinie środkowego Sanu przelotny regularnie jedynie na wiosnę, jesienią widywany rzadko. Wiosną pojawiał się pod koniec lutego lub na początku marca, a szczyt liczebności w zależności od pogody przypadał pod koniec marca lub na początku kwietnia. W okresie tym na stawach w Starzawie notowano do 50 ptaków, a na odstojnikach w Siedliskach do 35 osobników (Kunysz, Hordowski 1992). Jesienią, w październiku 2000 widziano regularnie 11-48 ptaków (J. Grzybek).

Regularnie obserwowany na przelotach na stawach w Posadzie Leskiej, częstszy wiosną niż jesienią (Ćwikowski 1996). Na Jeziorze Myczkowskim, także regularnie, ale bardzo nielicznie przelotny w grupach do 13 ptaków (Filipek 1994, Skowroński 1996). Najwcześniejsza obserwacja 12 III 1995 – 2 pary (Ćwikowski 1996).

Zimowanie. Stwierdzono zimowanie na Jeziorze Myczkowskim: ostatnie dni grudnia 1987 – 1 ptak, pod koniec grud-

nia 1989 – 13 ptaków, od 13 I do 18 II 1990 stale obserwowano 2-3 osobniki (Filipek 1994) oraz na zbiorniku w Rzeszowie, np. 30 XII 1990 – 2 samce i samica (M. Baran).

Krakwa

Anas strepera Linnaeus, 1758

Status. Przelotny i nieregularnie zimujący.

Środowisko. W okresie lęgowym stawy rybne, odstojniki, zimą zbiorniki zaporowe.

Występowanie i liczebność. W XIX w. była *wszędzie pospolita*, spotykana również w mrozy (Dzieduszycki 1880), częstsza miała być według Domaniewskiego (1925) we wschodniej Małopolsce.

Na Podkarpaciu lęgowa na odstojniskach w Siedliskach: 1988 – 1 para, 1996 – 1-2 pary (Hordowski 1996). Na stawach w Starzawie w latach 1982-92 stwierdzono 1-2 pary (Kunysz 1993). W Karpatach Wschodnich 7-8 VII 1988 obserwowano 1 *ad.* i 5 słabo latających młodych (Hordowski, Kunysz 1991). Później już nie

stwierdzono gniazdowania (Ćwikowski 1996).

Wędrownka. W trakcie badań nad przelotami ptaków w dolinie środkowego Sanu stwierdzona 16 razy (w grupach do 7 ptaków), w okresie od sierpnia do końca października oraz na wiosnę w kwietniu (Kunysz, Hordowski 1992).

Zimowanie. Odnotowana dwukrotnie na Jeziorze Myczkowskim (Walasz *red.* w opracowaniu) i 12 II 2000 – 1 samica (P. Kawa) oraz na zbiorniku w Rzeszowie 30 XII 1990 – 1 samica (M. Baran), 31 XII 1991 i 21 XII 1994 – 1 samica (P. Kawa).

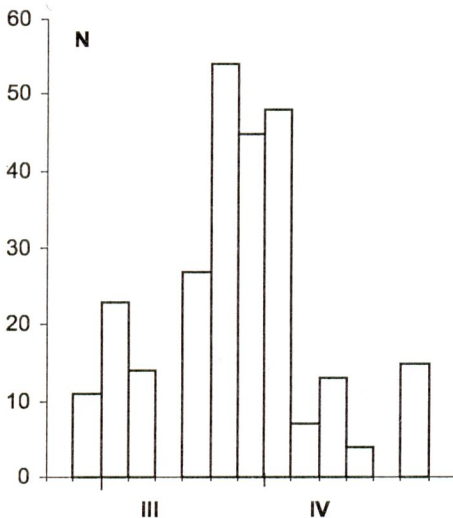
Cyraneczka

Anas crecca Linnaeus, 1758

Status. W latach 80. i 90 znana z dwóch stanowisk lęgowych, wędrowna.

Środowisko. W okresie lęgowym obserwowana na stawach rybnych, poza tym okresem na różnych typach zbiorników wodnych.

Występowanie. Na Podkarpaciu w 1990 obserwowano 1 parę na stawach w Sta-

Ryc. 18. Fenologia pojawów świstuna (*Anas penelope*) w okresie wiosennym na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

rzawie (Hordowski, Kunysz 1991). W 2000 prawdopodobnie łęgowe ptaki obserwowano przez cały sezon na silnie podmokłych łąkach pod Dębiną (B. Pelc). Być może łęgowa na zbiorniku w Rzeszowie, gdzie 11 VI 1991 widziano samicę (P. Kawa).

Na stawach leskich 29 IV 1991 obserwowano parę ptaków (M. Filipek), co trudno uznać za fakt prawdopodobnego gniazdowania (Walasz, Mielczarek 1992).

Wędrówka. W dolinie środkowego Sanu regularnie, choć nielicznie przelotna, wiosną rzadsza, jesienią liczniejsza ale występowała okresowo. Pierwsze ptaki obserwowano pod koniec lutego lub na początku marca, jednak właściwy przelot rozpoczął się w połowie tego miesiąca, a szczyt przypadał na połowę kwietnia. Do połowy maja odlatywały wszystkie ptaki. Jesienią przelot rozpoczął się pod koniec pierwszej dekady września i największą liczebność osiągała w połowie września. Ponownie pojawiały się od początku października, a na koniec tego miesiąca przypadał szczyt jesiennego przelotu. Wiosną, jak i jesienią rejestrowana w niewielkich stadach średnio 20 osobników, największe 18 IX 1988 – 120 ptaków na stawach w Starzawie i ok. 100 ptaków 12 IX 1989 w Siedliskach. Najwcześniejszy pojaw 28 II 1989 (Kunysz, Hordowski 1992). W październiku 2000 obserwowano duże zgrupowanie około 440 ptaków na stawach w Starzawie (J. Grzybek).

Na Jeziorze Myczkowskim przelatywała nieregularnie, najczęściej wiosną w grupach do 10 ptaków (Filipek 1994).

Krzyżówka

Anas platyrhynchos Linnaeus, 1758

Status. W Karpatach Wschodnich nieliczna lub bardzo nielicznie łęgowa, na Podkarpaciu nieliczna, wędrówna i regularnie zimująca.

Środowisko. Łęgowa na większości zbiorników oraz cieków wodnych. Zimą głównie większe rzeki i zbiorniki zaporowe.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu uważana przez Dzieduszyckiego (1880) za *najpospolitszą* z kaczek.

Rozmieszczona równomiernie na całym terenie badań z wyjątkiem najwyższych partii Bieszczad. W góry wnikała prawie wszystkimi dolinami większych potoków, np. para ptaków 15-16 V 1995 na potoku Wołosaty w Ustrzykach Górnych (M. Ostański), regularnie łęgowa na potoku Stebnik (Ćwikowski 1995b), w skansenie w Sanoku 1999 – para z młodymi, na stawach leskich w latach 1991-96 gniazdowało 4-12 par (Ćwikowski 1996).

Na Podkarpaciu dokonano oceny liczebności na kilku zbiornikach: najliczniej na stawach w Starzawie w 1992 – 50 par (Kunysz 1993); odstojniki w Siedliskach w 1996 – 12-15 par (Hordowski 1996), starorzecze w Buszkowicach 20-22 pary, Wietlinie 5-7 par, Torkach 1-3 pary, Nienowicach 4-6 par, Stubienku 5-7 par i Walawie 6-7 par (Hordowski, Czernicki 1994) oraz na starorzeczu w Hurku w latach 1986-87 – 6-8 par (Kurek 1993). Na zbiorniku rzeszowskim populację w latach 90. oceniono na 4–50 par (P. Kawa). W Łańcucie w 2000 stwierdzono około 15 par, w tym jedna para na oczku wodnym o powierzchni 10 m² (B. Pelc).

Zagęszczenie. W krajobrazie rolniczym w dolinie Sanu i na Progu Lessowym notowana w zagęszczeniu około 0,5 p/km² (Hordowski 1994, 1998, Hordowski i Czernicki 1997). Na stawach w Starzawie zagęszczenie wynosiło w 1992 – 7 p/10 ha roślinności wynurzanej (Kunysz 1993).

Wzdłuż potoku Solinka od Polanek do Terki (2,5 km) stwierdzono 3 łęgowe pary (Stój 1998). W dolinie Wiślaka pod Łańcutem między Załężem a Strażowem

stwierdzono 12-15 par, a między Pali-kówką a Krzemienią 10-12 par (B. Pelc).

Wędrownika. W dolinie środkowego Sanu najliczniejszy gatunek z grupy ptaków wodno-błotnych. Pierwsze osobniki wiosną pojawiały się w zależności od ustąpienia lodów, najpóźniej do połowy marca. Pod koniec marca liczebność stabilizowała się i pozostawały ptaki lęgowe. Jesienny przelot był rozciągnięty w czasie i trwał od połowy sierpnia do połowy listopada. Bardzo wyraźny szczyt liczebności przypadał na przełomie sierpnia i września – maks. do 20 000 ptaków na stawach w Starzawie. Do połowy listopada znikwały prawie wszystkie ptaki i pozostawały te, które zimowały na niezamarzniętych wodach (Kunysz, Hordowski 1992).

W Karpatach Wschodnich przelotna na Jeziorze Myczkowskim, gdzie w latach 1985-1991 notowana corocznie. Wio-

sną nieliczna i liczebność nie przekraczała 50 ptaków, natomiast jesienią znacznie liczniejsza (Filipek 1994). Po okresie lęgowym obserwowana do 800 m npm, np. pojedyncze ptaki latem 1987 i 1988 na Sanie pod Tarnawą (Cichoń, Zając 1991).

Zimowanie. Regularnie zimowała wzdłuż całego Sanu, np. Przemyślu do 400 ptaków (Kunysz 1998). Od lat 90. stale zimowała na niewielkich potokach (o ile nie były zamrożone) wśród zabudowy wiejskiej Progu Lessowego. Na Jeziorze Myczkowskim corocznie przebywało około 150 ptaków, a największe zgrupowanie obserwowano w drugiej połowie grudnia 1987 – 840 ptaków oraz 13 I 1991 – 376 ptaków (Filipek 1994). Na zbiorniku w Rzeszowie przebywało w latach 90. około 500-600 ptaków (P. Kawa).

Rożeniec

Anas acuta Linnaeus, 1758

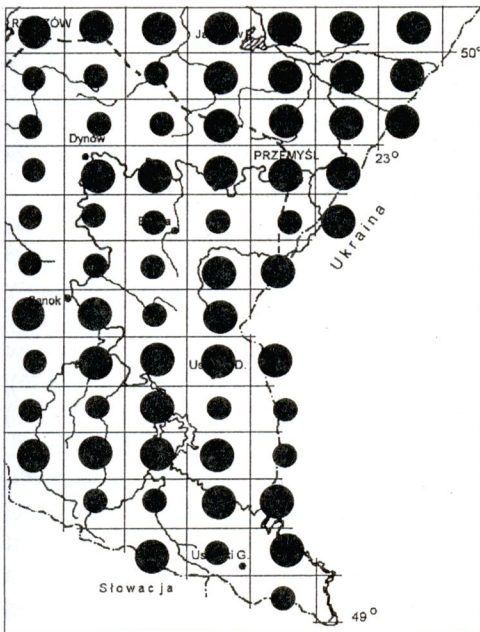
Status. Lęgowy na jednym stanowisku, nieregularnie przelotny oraz zimujący.

Środowisko. Głównie większe stawy rybne oraz zbiorniki zaporowe.

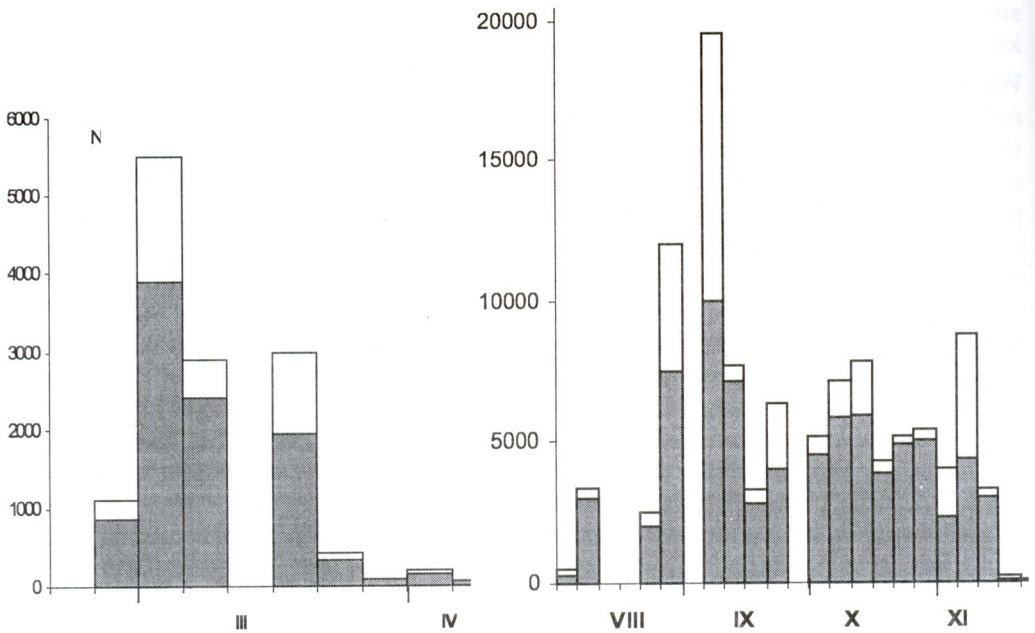
Występowanie i liczebność. W XIX w. prawdopodobnie lęgowy w okolicach Jarosławia, 24 VI 1853 zabito samca w Zarzeczcu, a Dzeduszycki (1880) pisał, iż występował pospolicie.

Jedynym pewnym miejscem gniazdowania były stawy w Starzawie, gdzie 26 VI 1990 obserwowano samicę z młodymi (Hordowski 1991) oraz 2 VII 1992 – samicę z 5 młodymi (Kunysz 1993). Na odstojnikach ścieków w Siedliskach obserwowano pary, które jednak nie przystępowały do lęgów (Hordowski 1996).

Wędrownika. W latach 80. w dolinie środkowego Sanu na stawach w Starzawie i odstojnikach w Siedliskach obserwowano 15 razy. Najwięcej obserwacji doko-

Ryc. 19. Występowanie krzyżówki (*Anas platyrhynchos*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 20. Fenologia pojawów krzeżówki (*Anas platyrhynchos*) w okresie wiosennym (po lewej) i jesiennym (po prawej) na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

nano w końcu marca i w kwietniu w stada do 22 ptaków. Jesienią widziany kilkakrotnie, np. 20 X 2000 – 28 ptaków (J. Grzybek). Zalatywał głęboko w Karpaty: na Jeziorze Myczkowskim w październiku 1989 widziano 2 samce, a w połowie grudnia 1990 – 3 ptaki (Filipek 1994), natomiast na stawach leskich obserwowany czterokrotnie tylko na wiosnę (Ćwikowski 1996).

Zimowanie. Pojedyncze samce obserwowano na Jeziorze Myczkowskim 14 II 1990 – samiec i 13 I 1991 – samiec (M. Filipek) oraz 12 II 2000 – samiec (P. Kawa). Na zbiorniku w Rzeszowie w dniach 18 XII 1991-5 I 1992 samica (M. Baran).

Cyranka

Anas querquedula Linnaeus, 1758

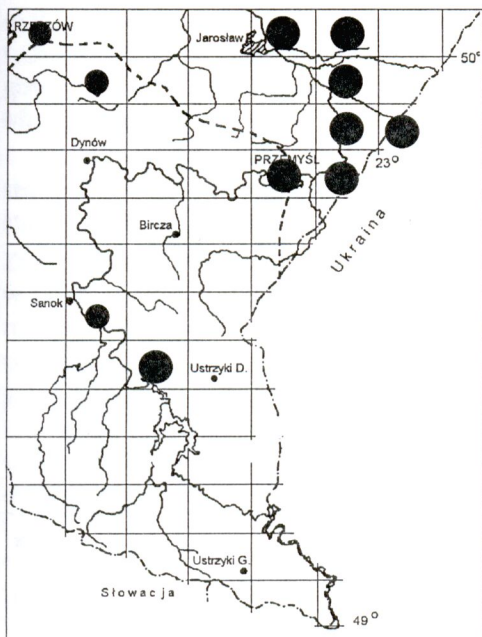
Status. Znana z jednego stanowiska w Karpatach Wschodnich, na Podkarpaciu w latach 90. na 6 stanowiskach, wędrowna.

Środowisko. W okresie lęgowym głównie starorzecza, stawy rybne, niekiedy niewielkie oczka w otoczeniu pól i łąk.

Występowanie i liczebność. W XIX w. uważana przez Dzieduszyckiego w Galicji za *bardzo pospolitą* kaczkę.

Na Podkarpaciu w latach 90. stwierdzona: starorzecze w Wyszatycach 1998 – para ptaków (Hordowski 1998); stawy w Starzawie w latach 1982-92 – 3-5 pary (Kunysz 1993); odstojnikach ścieków w Siedliskach 3-5 par (Hordowski 1996); starorzecze w Łańcucie 1 para (Pelc 1998) oraz w Piganach 2-3 pary (Hordowski, Czernicki 1997); w 2000 na trzech starorzeczach w dolinie Wisłoka po jednej parze – Strażów, Palikówka i Łańcut (B. Pelc). Tuż za terenem badań lęgowa na osadnikach w Wólce Małkowej (W. Kapusta).

W latach 80. gniazdowała na starorzeczu w Hurku 6-8 par (Kurek 1993), Radymnie, Buszkowicach, Nizinach,

Ryc. 21. Występowanie cyranki (*Anas querquedula*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Kruhelu Małym (Hordowski, Czernicki 1994), na stawach w Hamerni – 1 para oraz w Hadlach Szklarskich – 1 para (Hordowski 1991). W latach 90. na większości zbiorników nie występowała.

W Karpatach Wschodnich jedną parę obserwowano w latach 1995-1996 na stawach w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996) oraz w okolicach Sanoka (Walasz, Mielczarek 1992).

Wędrowka. W dolinie środkowego Sanu najliczniej notowana na stawach w Starzawie i odstojnikach w Siedliskach. Pojawiała się na początku marca, a szczyt liczebności osiągała na początku kwietnia. W tym czasie liczebność nie przekraczała 70 ptaków. Przebieg jesiennej wędrowki był wieloszczytowy, pierwszy przypadał na odstojnikach pod koniec pierwszej dekady sierpnia, a na stawach w Starzawie występował na przełomie lipca i sierpnia (maks. 173 ptaki). Naj-

wyższą liczebność osiągała w połowie września – wówczas w Siedliskach obserwowano do 100 ptaków, a wyjątkowo w Starzawie nawet 2000 ptaków. Ostatnie osobniki notowano w połowie października. Średnia wielkość napotkanych stad w okresie jesiennym wynosiła 26 ptaków ($n=45$ stad) (Kunysz, Hordowski 1992).

Na Jeziorze Myczkowskim pojawiała się regularnie tylko na wiosnę w grupach do 20 ptaków (Filipek 1994), podobnie na wiosnę przelatywała przez stawy leskie, natomiast jesienią pojawiała się od sierpnia do końca października w grupach do 50 ptaków. Najwcześniejsza obserwacja 17 III 1994 – 3 ptaki, najpóźniejsza 30 X 1994 – 2 ptaki (Ćwikowski 1996).

Płaskonos

Anas clypeata Linnaeus, 1758

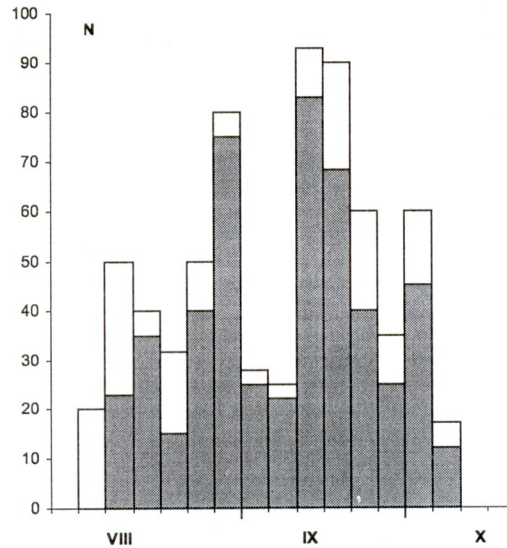
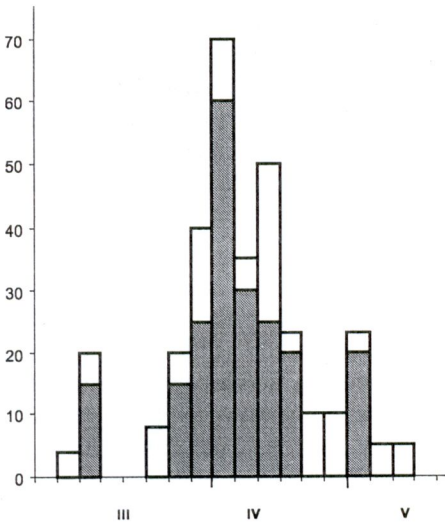
Status. Jako lęgowy stwierdzony na dwóch stanowiskach, wędrowny.

Środowisko. Stawy rybne, odstojniki ścieków, podczas przelotów, także zbiorniki zaporowe.

Występowanie i liczebność. W XIX w. uważany za pospolity gatunek lęgowy w Galicji (Dzieduszycki 1880).

W 1988 na odstojnikach ścieków w Siedliskach stwierdzono dwie pary, w 1996 – 3-4 pary (Hordowski 1996). Na stawach w Starzawie w 1988 – 1 para (Hordowski 1991), w 1992 – 3 pary (Kunysz 1993).

Wędrowka. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. obserwowany rokrocznie na wiosennych przelotach. Wędrowka była słabo zauważalna i krótka, ptaki pojawiały się w trzeciej dekadzie marca i były przez cały kwiecień obserwowane w Starzawie i Siedliskach w stadach do 20 ptaków; średnia wielkość stada wynosiła 11 ptaków ($n=37$) (Kunysz, Hordowski

Ryc. 22. Fenologia pojawów cyraneki (*Anas querquedula*) w okresie wiosennym (po lewej) i jesiennym (po prawej) na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

1992). Jesienią rzadszy, np. 25 X 2000 – 18 ptaków (J. Grzybek).

Na zbiorniku w Myczkowcach i stawach leskich obserwowany głównie na wiosnę w grupach do 20 ptaków (Filipek 1994, Ćwikowski 1996, Skowroński 1996).

Hełmiatka

Netta rufina (Pallas, 1773)

Status. Zalatywała sporadycznie.

Występowanie. W XIX stuleciu zaliczana do najrzadszych i przypadkowych gości pojawiających się w Galicji (Dzieduszycki 1880).

Obserwowana 5 razy: 16 XI 1936 – 1 ptak w Hermanowicach (Godyń 1939); 19 IV 1984 – 2 samce i samic oraz 4-20 V 1985 – 1 ptak na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991). 10 IV 1993 – 1 para na starorzeczu w Bykowcach oraz 5 i 6 IV 1996 – para ptaków na Jeziorze Myczkowskim (Skowroński 1996, 1996a).

Głowienka

Aythya ferina (Linnaeus, 1758)

Status. Lęgowa, wędrowna i nieregularnie zimująca.

Środowisko. W okresie lęgowym stawy rybne, starorzecza, odstojniki ścieków z otwartym lustrem wody i szerokim pasem roślinności brzegowej. W okresie wędrowek i zimowania również na rzekach i zbiornikach zaporowych.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu jako *pospolita* opisywana przez Dzieduszyckiego (1880).

W okolicach Przemyśla najliczniej spotykana na stawach w Starzawie 10-20 par (Kunysz 1993); na odstojnikach ścieków w Siedliskach w latach 1988-96 3-6 par (Hordowski 1996); 3-4 pary na starorzeczu w Hurku w latach 1986-87 (Kurek 1993) oraz na stawach w Hamerni (Hordowski 1991). W okresie 1985-1989 i 1997 lęgowa na starorzeczu

w Buszkowicach i Wietlinie (Hordowski i Czernicki 1994, Hordowski 1998). Łęgowa na zbiorniku w Rzeszowie (Walasz, Mielczarek 1992).

W Górach Sanocko-Turczańskich stwierdzono łęg jednej pary w 1995 na stawach leskich (Ćwikowski 1996).

Zagęszczenie. Na stawach w Starzawie w 1992 zagęszczenie wynosiło 3 p/10 ha roślinności wynurzonej (Kunysz 1993).

Wędrownka. W dolinie środkowego Sanu jeden z najliczniejszych gatunków przelotnych. Przelot wiosenny rozpoczynał się na początku marca, a szczyt przypadał na początek trzeciej dekady marca (maks. 422 ptaki w Starzawie). Drugi szczyt następował w połowie kwietnia (maks. 200 ptaków). W okresie jesiennym wędrownka rozpoczynała się w początkach sierpnia, osiągając maksimum na początku września (maks. 5800 ptaków

w Starzawie). Drugi, ale mniejszy szczyt przypadał na koniec września (Kunysz, Hordowski 1992).

Na stawach leskich obserwowana regularnie na przelotach wiosną i jesienią w liczbie do 15 ptaków (Ćwikowski 1996). Równie regularnie spotykana na zbiorniku w Myczkowcach w stadach do 20 ptaków, wyjątkowo 1 IV 1987 stwierdzono 73 ptaki (Filipek 1994 i dane niep.). Na stawach leskich obserwowana regularnie na przelotach do 15 ptaków (Ćwikowski 1996). Równie regularnie spotykana na zbiorniku w Myczkowcach w stadach do 20 ptaków, wyjątkowo w marcu 1987 stwierdzono 73 ptaki (Filipek 1994).

Zimowanie. Jezioro Myczkowskie: 13 XII 1989 – 9 ptaków, 13 I 1991 – 1 samiec (M. Filipek); w styczniu 1997 samica na Sanie w Przemyślu (Kunysz 1998); od 1 XI 1998 do 20 I 1999 obserwowano samice na ogrzewanym stawie przyfabrycznym w Łańcucie (B. Pelc); zbiornik w Rzeszowie – 31 XII 1991 – samiec, 12 II 1989 – 1 para i samiec oraz 28 XII 1995 – 2 samce (P. Kawa).

Podgorzałka

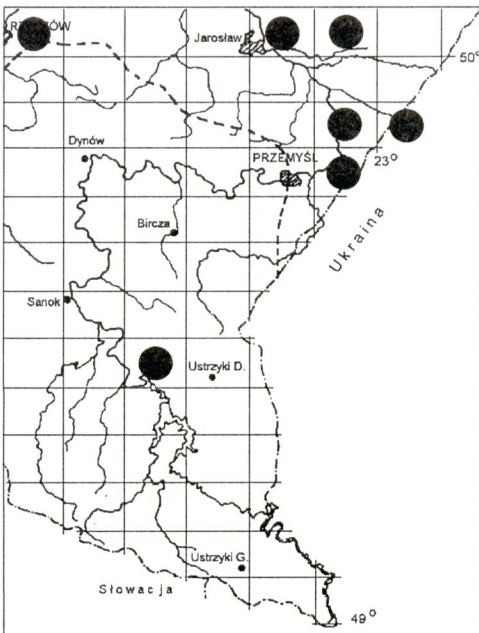
Aythya nyroca (Guldenstadt, 1770)

Status. W latach 80. i w pierwszej połowie lat 90. bardzo nielicznie łęgowa na Podkarpaciu, wędrowna.

Środowisko. W okresie lęgowym i wędrowek gęsto zarośnięte partie stawów rybnych i starorzeczy oraz odstojniki ścieków.

Występowanie i liczebność. Dzieduszyci (1895, 1907) wspominał o bardzo pospolicym występowaniu tego gatunku w Galicji.

Od lat 50. do 1992 regularnie łęgowa na starorzeczu w Hurku, gdzie gniazdoowało do 4 par (Józefik 1961, Kurek 1993). Na stawach w Starzawie w latach 1982-

Ryc. 23. Występowanie głowienki (*Aythya nyroca*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

1992 lęły się 3-4 pary (Kunysz 1993). Na wszystkich stanowiskach nie notowana w drugiej połowie lat 90. W latach 70. ponad 20 par stwierdzono w gminie Cieszanów (Tomiałoć 1990), w 1989-90 liczebność jeszcze oceniono na tym obszarze na kilka/kilkanaście par.

Na stawach w Posadzie Leskiej widziano 2 IV 1989 parę ptaków (M. Filippek), ale były to zapewne ptaki przelotne, a nie prawdopodobnie lęgowe (Walasz, Mielczarek 1992).

Wędrówka. W dolinie środkowego Sanu nieliczna w okresie przelotów wiosennych, jesienią spotykana w większych stadach ale nieregularnie. Pierwsze ptaki pojawiały się pod koniec marca i do połowy maja w Starzawie ich liczba nie przekraczała 25 ptaków. W jesieni notowano ponad 20 pojawów ze szczytem w połowie września (maks. 270 ptaków). Średnia wielkość wiosennych stad 9 osobników (n=41 stad), jesiennych 52 ptaki (n=19). Najwcześniejsza obserwa-

cja 25 III 1989, najpóźniejsza 16 XI 1985 (Kunysz, Hordowski 1992).

W Karpatach Wschodnich pojawiała się bardzo nielicznie, tylko dwie obserwacje: 18 XI 1994 samica na stawach w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996) oraz 8 IV 1995 samiec na starorzeczu w Bykowcach (Skowroński 1996).

Czernica

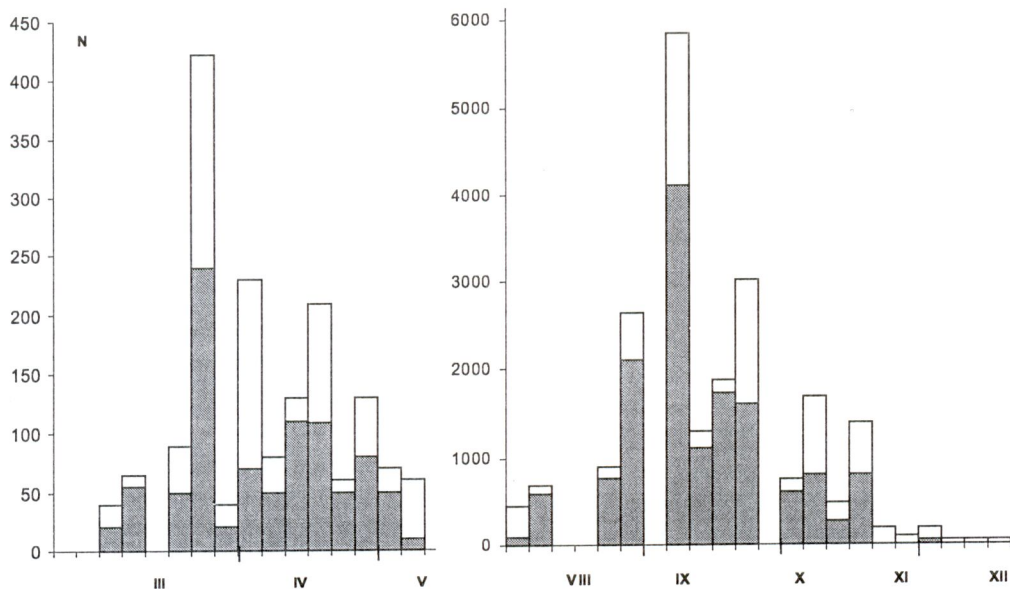
Aythya fuligula (Linnaeus, 1758)

Status. Skrajnie nieliczny gatunek lęgowy Podkarpacia, przelotna i nieregularnie zimująca.

Środowisko. W okresie lęgowym stawy rybne, starorzecza, odstojniki ścieków, zimą większe rzeki i zbiorniki zaporowe.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu uważana za rzadką (Dzieduszycki 1880).

Lęgi na Podkarpaciu stwierdzono: na odstojnikach ścieków w Siedliskach w 1996 - 1 para Hordowski (1996); w la-

Ryc. 24. Fenologia pojawów głowienki (*Aythya ferina*) w okresie wiosennym (po lewej) i jesiennym (po prawej) na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

tach 1986-87 – 2-3 pary w Hurku (Kurek 1993); stawy w Starzawie 1982-1992 – 20-25 par (Kunysz 1993); na stawie w Hamer- ni w 1989 1-2 pary (Hordowski 1991). Poza tym prawdopodobnie lęgowe ptaki obser- wowano, gdzieś w okolicach Nozdrzca oraz Sanoka (Walasz, Mielczarek 1992). Tuż za granicą badań lęgowa na osadni- kach w Wólce Małkowej (W. Kapusta) i na stawach w Korniaktowie (Pelc 1998).

Zagęszczenie. Na Podkarpaciu na sta- wach w Starzawie w 1992 – 3 p/10 ha roślinności wynurzonej (Kunysz 1993).

Wędrowność. W dolinie środkowego Sanu regularnie przelotna. Wiosną pojawiała się od początku marca i pierwszy szczyt liczebności przypadał na koniec marca, a drugi największy na połowę kwietnia (maks. 320 w Starzawie). Jesienny prze- lot również dwuszczytowy, pierwszy i największy szczyt przypadał na począt- ku września (maks. 300 ptaków w Starza-

wie), a drugi na początku października. Średnia wielkość jesiennych stad wyno- siła 30 ptaków (n=57), wiosennych 15 pta- ków (n=76) (Kunysz, Hordowski 1992).

Obserwowana nieregularnie na sta- wach w Posadzie Leskiej, jak i Jeziorze Myczkowskim w liczbie do 25 ptaków (Filipek 1994, Ćwikowski 1996).

Zimowanie. Obserwowana na Jeziorze Myczkowskim: 13 XII 1989 – 9 ptaków (M. Filipek), 16 I 1995 – 6 samców i 20 I 1995 – 8 samców i 2 samice (Ćwikow- ski 1995), 12 II 2000 aż 67 ptaków (P. Ka- wa). Poza tym 11 I 1987 i w styczniu 1997 – samica na Sanie w Przemyśle (Kunysz 1998).

Ogorzałka

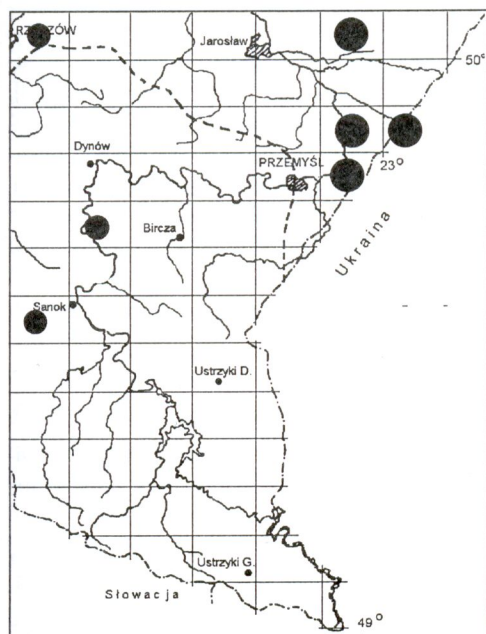
Aythya marila (Linnaeus, 1761)

Zalatywała sporadycznie. W Karpa- tach Wschodnich obserwowana na Jezio- rze Myczkowskim w zimie 1985/86, gdzie przez cały czas przebywało 2-6 ptaków, np. 18 XII 1985 – 6 osobników (Filipek 1994 i dane niep.). W dolinie środkowego Sanu w latach 80. stwierd- ziona sześć razy: 10 I 1985 i 23 IX 1988 – 1 samiec oraz 12 IX 1989 – 2 pary pta- ków w Siedliskach, 8 V 1982 – 1 samiec, 22 X 1983 – 1 samiec i 23 X 1989 – 1 sami- ca w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992). Na zbiorniku rzeszowskim: 18 XII 1988 – 2 samce, 2 XI 1990 – 1 para, 12 II 1993 – 1 samica i 28 XII 1993 – 1 samica (wszystkie P. Kawa), 28 XII 1992 i 18 II 1993 oraz 14 II 1994 – po jednej samicy (M. Baran).

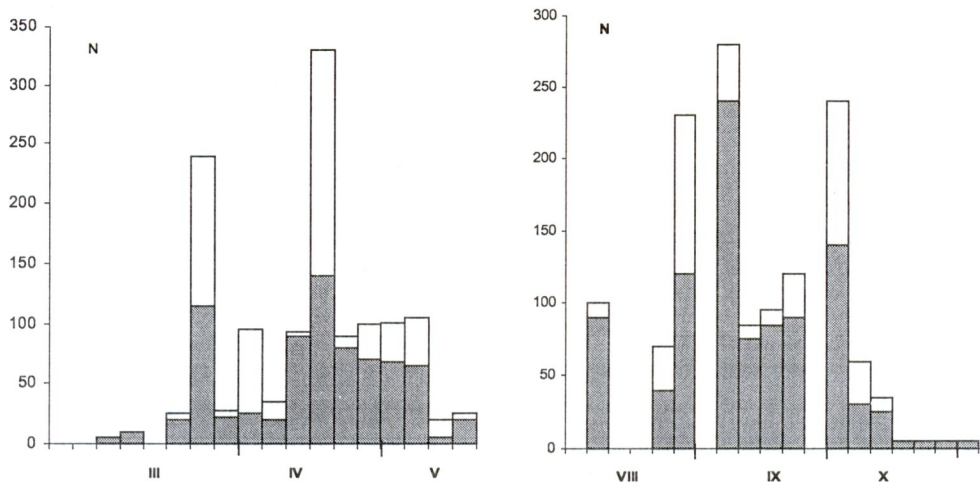
Edredon

Somateria mollissima (Linnaeus, 1758)

Zalatywał wyjątkowo, stwierdzony dwa razy: 4 XI 1904 zdobyto 1 ptaka

Ryc. 25. Występowanie czernicy (*Aythya fuligula*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 26. Fenologia pojawów czernicy (*Aythya fuligula*) w okresie wiosennym (po lewej) i jesiennym (po prawej) na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

w Cieszacinie Małym pod Jarosławiem (Dzieduszycki 1907, Muzeum Przyrodnicze im. Dzieduszyckich we Lwowie) oraz 18 IX 1988 – 1 *imm.* na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991).

Lodówka

Clangula hyemalis (Linnaeus, 1758)

Zalatywała wyjątkowo, 18 I 1976 – 2 ptaki na Sanie w Przemyślu w dzielnicy Ostrów (Kurek 1977) i 12 XI 1993 – 1 ptak na zbiorniku retencyjnym w Rzeszowie (P. Kawa).

W XIX stuleciu o jej bardzo rzadkim występowaniu pod Rzeszowem wspominał Schaitter (1868). Dzieduszycki (1880) informował o *wielkich stadach* nad górnym Dniestrem, które pojawiły się 31 III 1879. Do Muzeum Dzieduszyckich trafiło wówczas dziesiątki odstrzelonych kaczek.

Markaczka

Melanitta nigra (Linnaeus, 1758)

Zalatywała wyjątkowo, stwierdzona trzy razy: 6 VI 1870 zdobyto samca na Sanie w Nienadowej (Dzieduszycki 1880), 5 XII 1985 – 1 ptak na Jeziorze Myczkowskim (M. Filipek) oraz 17 XI 1985 – 2 ptaki na Sanie pod Ostrowem (Hordowski, Kunysz 1991).

Uhla

Melanitta fusca (Linnaeus, 1758)

Status. Nieregularnie przelotna i zimująca.

Występowanie. Dzieduszycki (1880) pisał *u nas w późnej jesieni i na wiosnę nie rzadka*.

Nieregularnie i nielicznie przelotna w latach 1985-1991 na Jeziorze Myczkowskim. Obserwowana tylko jesienią w

grupach do 5 ptaków, a 5 XII 1985 stado 12 ptaków. Po niewielkim nalocie do 18 I 1986 na zbiorniku przebywało do 15 osobników (Filipek 1994). Natomiast w dolinie środkowego Sanu obserwowano tylko trzykrotnie: w VIII 1983 – 1 ptak na starorzeczu w Hurku, 4 XI 1979 – 2 samice w Ostrowie i 17 XI 1985 – 6 ptaków w Tarnawcach na Sanie (Hordowski, Kunysz 1991).

Gągoł

Bucephala clangula (Linnaeus, 1758)

Status. Przelotny i regularnie zimujący.

Środowisko. Pojawiał się przede wszystkim nad większymi rzekami, poza tym na stawach i zbiornikach zaporowych.

Wędrowność. W dolinie środkowego Sanu bardzo nielicznie przelotny, ale obserwowany corocznie. Wiosną najwięcej obserwacji pochodziło z marca i kwietnia, natomiast jesienią od września do listopada. Największe stado widziane 16 XI 1985 liczyło 6 samców i 7 samic w Starzawie (Kunysz i Hordowski 1992, Kunysz 1998).

W Karpatach Wschodnich również regularnie przelotny, zarówno na zbiorniku w Myczkowcach, jak i na Sanie (Filipek 1994). Pierwsze ptaki widywano od początku listopada, rzadziej w ostatniej dekadzie października. Wiosną ptaki znikają w połowie kwietnia.

Zimowanie. Regularnie zimował wzdłuż całego Sanu począwszy od Jeziora Solińskiego. Na Zbiorniku w Myczkowcach obserwowano do 150 osobników jednocześnie, np. 12 II 2000 – 149 ptaków (P. Kawa) lub 28 II 1987 – 94 ptaki (M. Filipek). Na Sanie między Sanokiem a Łukawicą 10 II 1996 widziano 41 samców i 22 samice (Skowroński 1996). W Prze-

myślu na Sanie widywany regularnie, ale tylko pojedyncze ptaki (Kunysz 1998).

Bielaczek

Mergus albellus (Linnaeus, 1758)

Status. Nieregularnie przelotny i zimujący.

Środowisko. Widywany głównie nad większymi rzekami, stawami rybnymi i zbiornikami zaporowym.

Występowanie. W dolinie środkowego Sanu stwierdzony 15 razy, w tym 9 stwierdzeń pochodzi z okolic Przemyśla, gdzie obserwowany był od listopada do kwietnia, pojedynczo lub w małych grupkach, najwcześniej 7 XI 1987 – 1 ptak (Kunysz, Hordowski 1992). Na zbiorniku rzeszowskim stwierdzony co najmniej 10 razy w stadkach do 4 ptaków (M. Baran, P. Kawa).

W głębi Karpat Wschodnich obserwowany był 7 razy: 16 i 17 III 1996 – 2 pary na Sanie w Zastawiu; 1 IV 1996 – 3 samice, 2 IV 1996 – 4 samice, 15 IV 1996 – 1 para na Jeziorze Myczkowskim (Skowroński 1996), 20 XII 1987 samica i 29 XII 1993 – 1 ptak także na Jeziorze Myczkowskim (M. Filipek) oraz 25 III 2000 – samica w Posadzie Leskiej (C. Ćwikowski).

Szlachar

Mergus serrator Linnaeus, 1758

Zalatywał sporadycznie. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. widziany: na Sanie czterokrotnie – 17 XII 1979 – samice, 5 V 1974 i 16 XI 1975 – samiec, 6 X 1977 – 2 samice; na stawach w Starzawie trzy razy: 3 XI 1984 – samiec, 30 III 1989 – 1 ptak, 20 X 1989 – 2 ptaki (Kunysz, Hordowski 1992). Poza tym 24 I 1989 – 2 samce (P. Kawa) i 12 IV 1992 – 1 ptak na zbiorniku w Rzeszowie (M. Ba-

ran). Również w XIX stuleciu uchodził za bardzo rzadkiego w Galicji (Dzieduszycki 1880).

Nurogęs

Mergus merganser Linnaeus, 1758

Status. Nieregularnie przelotny i zimujący.

Środowisko. Pojawiał się głównie nad rzekami i zbiornikami zaporowymi.

Występowanie i liczebność. W XIX w. uważany za bardzo pospolitego ptaka. W zbiorach Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie znajdował się okaz zdobyty 4 II 1876 w okolicy Ustrzyk (Dzieduszycki 1880).

W dolinie środkowego Sanu w latach 80. widziany 16 razy. Obserwowany od listopada do maja, a najwięcej obserwacji pochodziło z marca i kwietnia. Występował w grupach po kilka osobników, a największe stado 2 III 1989 liczyło 19 ptaków, najwcześniejsza obserwacja 7 XI 1985, najpóźniejsza 18 V 1985 (Kunysz, Hordowski 1992). Sześciokrotnie w la-

tach 80. i 90. widziany na zbiorniku w Rzeszowie (M. Baran, P. Kawa). Na zbiorniku Myczkowskim nieregularnie przelatywał wczesną wiosną, zwykle pojedynczo (Filipek 1994).

Lęgowy (co najmniej 4 pary) około 30 km od granicy badań pod Starym Miastem w dolinie Sanu (J. Grzybek).

Zimowanie. Na Jeziorze Myczkowskim obserwowany sześciokrotnie, np. 23 XII 1995 – samica (Skowroński 1996), a w połowie stycznia 1986 – 6 ptaków (Filipek 1994) lub 10 I 1996 – 7 samców i 4 samice (C. Ćwikowski). Regularnie choć nie co roku zimował na Sanie w Przemyślu, np. 19 I 1992 – 2 samce i 2 samice (Kunysz 1998).

Sterniczka

Oxyura leucocephala (Scopoli, 1769)

Stwierdzona dwukrotnie: 15 IX 1936 na stawach w Starzawie zdobyto 1 ptaka (Godyń 1939) oraz 26 IV 1988 – samiec na stawach w Posadzie Leskiej (Filipek 1992).

Trzmiełojad

Pernis apivorus (Linnaeus, 1758)

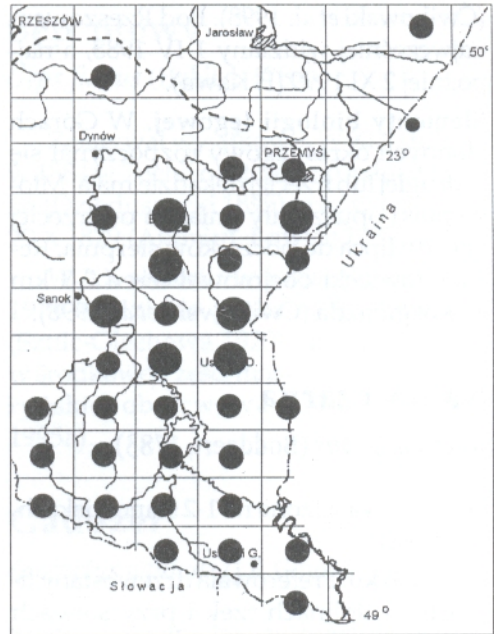
Status. Nielicznie lęgowy w Karpatach Wschodnich, w pojedynczych stanowiskach na Podkarpaciu, wędrowny.

Środowisko. Gniazdował w środowiskach leśnych, głównie w drzewostanach liściastych lub jodłowo-bukowych w otoczeniu terenów otwartych.

Występowanie i liczebność. W Karpatach Wschodnich występował nielicznie, ale stosunkowo równomiernie. Wszędzie, gdzie prowadzono szczegółowe obserwacje stwierdzono powszechne występowanie, np. w Parku Krajobrazowym Doliny Sanu (pow. 348 km²) w 1998 stwierdzono 7 zajętych rewirów i 4 prawdopodobne, a łącznie w latach 1992 napotkany na 16 stanowiskach (Ćwikowski 1998); w Ciśniańsko-Wetlińskim Parku Krajobrazowym stwierdzony w 1998 na 7 stanowiskach (Stój 1998); w Parku Krajobrazowym Gór Słonnych (pow. 513 km²) w 1997 stwierdzono co najmniej 5 rewirów (Ćwikowski *et al.* 1998). W całym Bieszczadzkiem PN oraz jego najbliższym otoczeniu stwierdzono 6-10 rewirów (Głowaciński *et al.* 1995).

W latach 90. populację na terenie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego szacowano na 20-30 par (Hordowski 1991, Kunysz 1994, dane niepub.). Na podstawie dostępnych informacji wiadomo o około 10 innych stanowiskach (Kunysz 1998, M. Ostański, dane własne, PLPK, PAO).

Na Podkarpaciu w latach 80. obserwowano prawdopodobnie lęgowe pary w okolicach Kosienic, Starzawy i pod Albigową (1999) (B. Pelc). Parę obserwowano pod Smolarzynami latach 1996-1998 (Pelc 1998).

Ryc. 27. Występowanie trzmiełojada (*Pernis apivorus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Zagęszczenie. W Karpatach Wschodnich stwierdzono zagęszczenia:

- Park Krajobrazowy Gór Słonnych 1,0 p/100 km² (Ćwikowski *et al.* 1998),
- Bieszczadzki PN 3,5 p/100 km² (Głowaciński *et al.* 1995),
- Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy 1,4 p/100 km² (Stój 1998),
- Park Krajobrazowy Doliny Sanu 3,9 p/100 km² (Ćwikowski 1998),
- pasmo Turnicy (Pogórze Przemyskie) 0,9-1,1 p/100 km² (Hordowski, Kunysz 1991),
- Jaślicki Park Krajobrazowy 1,4 p/100 km² (Stój 1998a) (tuż za granicą badań).

Wędrowka. Pierwsze ptaki w obrębie rewirów lęgowych w Górach Słonnych notowano w trzeciej dekadzie kwietnia, a odlot z miejsc lęgowych przypadał najpóźniej w pierwszej dekadzie września

(Ćwikowski *et al.* 1998). Pod Rzeszowem najwcześniej widziany 1 IV 1988, a najpóźniej 2 XI 1999 (P. Kawa).

Elementy biologii lęgowej. W Górach Słonnych okres lęgowy rozpoczynał się w drugiej lub trzeciej dekadzie maja. Młode ptaki opuszczały gniazda od trzeciej dekady lipca do początków sierpnia. Rewiry łowiecki obejmował teren 2-3 km wokół gniazda (Ćwikowski *et al.* 1998).

Kania czarna

Milvus migrans (Boddaert, 1783)

Status. Stwierdzona na 1-2 stanowiskach, wędrowna.

Środowisko. Preferowała drzewostany liściaste w dolinach rzek i przy stawach rybnych.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1880) pisał, że gatunek ten w Galicji na terenach podmokłych i lesistych była *pospolity*.

Prawdopodobnie w latach 60. i 70. była liczniejsza w dolinie środkowego Sanu, np. w okolicy starorzecza w Hurku w 1974 znaleziono gniazdo (Kurek 1993). W latach 80. i pierwszej połowie lat 90. – 2-3 pary gniazdowały w rejonie stawów w Starzawie (w 1985 znaleziono dwa gniazda) (Hordowski, Kunysz 1991). Obserwowana tam w okresie lęgowym w latach 1996-2000.

Ponadto w dolinie Sanu pod Otrytem widziano prawdopodobnie lęgowe ptaki w VI-VII 1990 (M. Przydryga). W latach 50. według Józefika (1969) gniazdowała w wysokich Bieszczadach. Być może była lęgowa między Berehami Górnymi a Wetliną, gdzie 26 V 1967 widziano jednego ptaka (Głowaciński 1969). Jednego osobnika, zapewne niełęgowego stwierdzono 2 V 1988 w Lesku.

Kania ruda

Milvus milvus (Linnaeus, 1758)

Jedna para gniazdowała w 1987-89 między Roztoką a Trzciancem na Pogórzu Przemyskim. W sierpniu 1987 widziano 2 *imm.* krążące razem z dorosłymi (Hordowski i Kunysz 1991, Hordowski 1991). W latach 90. nie stwierdzono już gniazdowania.

W latach 50. obserwowana przez Grodzińskiego (1957) w okolicy Smolnika i Hulskiego nad Sanem. Na początku lat 60. gniazdo znaleziono w Rudawce Rymanowskiej (Tomiałojć 1990). Musiała być rzadka również w XIX stuleciu, bowiem Dzieduszycki (1880) pisał, iż występowała bardzo nielicznie.

Bielik

Haliaeetus albicilla (Linnaeus, 1758)

Status. Przelotny regularnie, nielicznie zimujący.

Środowisko. W okresie koczowań, wędrownki i zimowania koncentrował się wokół zbiorników wodnych i rzek.

Występowanie. Według Brunickiego (1889) zimą w okolicy Stryja spotykany był regularnie i miał tam gniazdować. Dzieduszycki (1880) pisał *należy do zwykleszych ptaków drapieżnych, i gnieździ się*.

W latach 80. być może gniazdował w rejonie stawów w Starzawie, bowiem między 16 a 30 VIII 1984 widziano dorosłego ptaka karmiącego podlota. Gniazdował zapewne już poza granicą państwa na terenie Ukrainy (Hordowski 1991). Mizera (1999) na podstawie tych danych uważał to stanowisko za prawdopodobnie lęgowe. Najbliższe znane stanowiska lęgowe zlokalizowane było w okolicy Naroła pod Rudą Różaniecką (Hordowski, Kunysz 1991).

W Karpatach Wschodnich w okresie lęgowym 4 VII 1993 odnotowano 1 ptaka nad Jeziorem Solińskim w Teleśnicy Oszwarowej (Ćwikowski 1995).

Wędrownik. Regularnie przelotny w dolinie górnego Sanu, obserwowany tu wielokrotnie do 3 ptaków łącznie (Ćwikowski 1995, Ćwikowski *et al.* 1998, Skowroński 1995, 1996). Również regularnie przelotny wiosną i jesienią na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991). Wiosną spotykany od marca do pierwszej połowy maja, jesienią od połowy września do listopada – w latach 1984-89 stwierdzony 22 razy (13x1, 3x2 i 1x3 osobniki). W 10 przypadkach stwierdzono ptaki młode, a w 12 dorosłe. Najliczniejsza obserwacja 15 XII 1986 - 2 *imm.* i 1 *ad.* (Kunysz 1996).

Zimowanie. Corocznie obserwowano zimujące ptaki na Sanie pod Sanokiem oraz na Jeziorze Myczkowskim, gdzie widywano zazwyczaj pojedyncze dorosłe ptaki od ostatniej dekady grudnia do końca stycznia (Filipek 1994), a w sezonie 1997/98 stale przebywały 2 *ad.* (M. Skowroński). Ponadto 15 I 1985 i 15 II 1986 widziano ptaki zimujące w Warze na Sanie (Hordowski, Kunysz 1991). 24 I 1999 widziano w Grażiowej (pasmo Turnicy) aż 5 ptaków (1 *ad.* i 4 *juv.*) (C. Ćwikowski).

Ścierwnik

Neophron percnopterus (Linnaeus, 1758)

Zalatywał wyjątkowo: 21 V 1993 w masywie Tarnica-Halicz i Bukowe Berdo widziano 2 dorosłe ptaki (KF, Raport nr 10). W XIX stuleciu gniazdował na Chońkowskich skałach nad Dniestrem na Podolu (Dzieduszycki 1895).

Sęp płowy

Gyps fulvus (Hablizl, 1783)

Zalatywał wyjątkowo. W XIX stuleciu w 1884 w Tuchli odstrzelono jednego ptaka (Dzieduszycki 1895) oraz w Laszkach 29 X 1879 (Anonim, Łowiec 1879).

W XX stuleciu w kwietniu lub maju 1970 widziano ptaka w Kielnarowej (Szulc-Olechowa 1970) oraz 21 VII 1991 w środkowej części masywu Połoniny Caryńskiej obserwowano 1 *ad.* (Kunysz 1995a).

Gadożer

Circaetus gallicus (J.F. Gmelin, 1788)

Status. Przelotny, być może lęgowy w Karpatach Wschodnich.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1895) podawał, iż gadożer był *mieszkańcem podmokłych lasów, ma tylko pewne ulubione okolicę, w których przemieszkuję*. Również Schaitter (1868) uważał go za bardzo rzadkiego, a w swojej kolekcji miał ptaka zdobytego w Raniżowie. Zawadzki (1840) przypuszczał, że gnieździł się w Karpatach.

W Karpatach Wschodnich w latach 50. i 60. XX w. notowany wielokrotnie w Bieszczadach, np. 6 VI 1964 – 2 ptaki na północnych stokach Połoniny Wetlińskiej (Dyrcz 1964, Mrugasiewicz 1964, Witkowski 1964, Józefik 1969). W latach 80. obserwowana w lipcu 1982, także w okolicy Wetliny i Ustrzyk Górnych (Tomiałojć 1990) oraz 11 VI 1987 i 19 VI 1988 widziany na wschodnich stokach Bukowego Berda w okolicy Mucznego (Cichoń, Zajac 1991), jednakże bez dowodów na gniazdowanie. W dolinie Solinki w 1991 obserwowany dwukrotnie w drugiej dekadzie czerwca (PAO).

Wędrownik. W okolicach Przemyśla stwierdzony kilkakrotnie: 21 VIII 1987 –

1 ptak przelatujący w Makowisku (Hordowski, Kunysz 1991), 6 X 1984 – 1 ptak pod Tarnawcami, 10 X 1993 – 2 ptaki oraz 2 X 1994 – 3 osobniki w Starzawie (Kunysz 1996). W głębi Karpat obserwowany 3 IX 1977 – 1 ptak i 6 IX 1977 – 2 ptaki prawdopodobnie *ad. i imm.* w Ustrzykach Górnych (Borowiec, Borowiec 1979), pod Stebnikiem 8 IV 1993 – 1 osobnik (Ćwikowski *et al.* 1998), 25 IX 1986 – 1 ptak w Średniej Wsi (J. Warżała), 2 X 1988 – 3 ptaki pod Smerekiem (M. Filipek) oraz 6 X 1989 – 1 ptak nad Matragoną (M. Ostański).

Błotniak stawowy

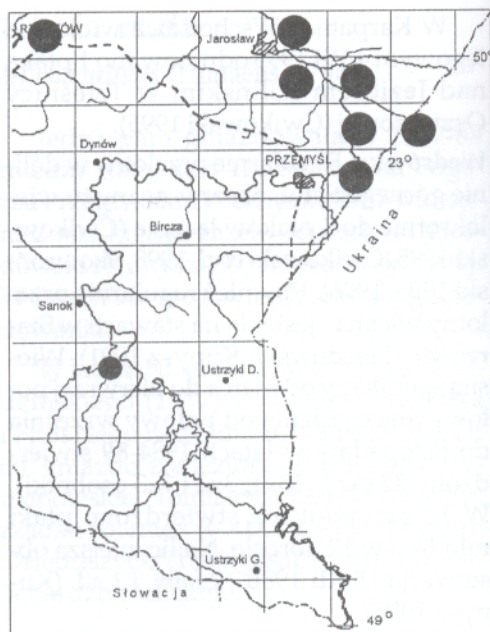
Circus aeruginosus (Linnaeus, 1758)

Status. Na Podkarpaciu bardzo nielicznie lęgowy, wędrowny.

Środowisko. W okresie lęgowym stawy rybne i starorzecza, niekiedy niewielkie trzcinowiska wśród pól i łąk. Po okresie lęgowym regularnie polował nad polami i łąkami z dala od zbiorników wodnych.

Występowanie i liczebność. Przez Schaittera (1868) uważany za bardzo pospolitego ptaka w okolicach Rzeszowa. Natomiast według Brunickiego (1889) w okolicach Stryja był bardzo rzadki.

W dolinie środkowego Sanu stwierdzony jako lęgowy na następujących stanowiskach: stawy w Starzawie w latach 1982-92 – 4-7 par (Kunysz 1993); starorzecze między Bolestraszcycami a Wyszatycami w 1997 – jedna para (Hordowski, Czernicki 1997); odstojniki w Siedliskach 1988 – 1 para; 1995 – 2 pary, 1996 – 3 pary (Hordowski 1996), 1999 – 2 pary, 2000 – 3 pary (H. Kurek); w latach 80. i 90. w Hurku – 2 pary (Kurek 1993); starorzecze w Piganach – co najmniej 5 par oraz w Wietlinie i Nienowicach – po jednej parze w 1994 (Hordowski, Czernicki 1994). Do roku 1991 gniazdował również w Radymnie (Hordowski 1991).

Ryc. 28. Występowanie błotniaka stawowego (*Circus aeruginosus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

W Karpatach Wschodnich przed 1991 odnotowano próbę gniazdowania, gdzieś w okolicach Zagorza (Walasz, Mielczarek 1992).

Wędrowka. Na przelotach obserwowany regularnie jesienią na stawach w Starzawie jesienią, jak również na zbiornikach wodnych (Hordowski, Kunysz 1991)

W okresie dyspersji połączowej występował zwykle nad polami i łąkami, niekiedy nawet w większych skupieniach, np. w całym sierpniu 2000 – 6-9 ptaków polujących na polach pod Kosienicami.

Na wędrowkach notowany w głębi Karpat, np. 9 IV 1997 nad Sanem pod Otrytem lub 12 IX 1994 w okolicy Liskowatego (Ćwikowski 1997, 1998).

Błotniak zbożowy

Circus cyaneus (Linnaeus, 1766)

Status. Przelotny i okazjonalnie być może lęgowy na Podkarpaciu.

Środowisko. W okresie wędrówek i zimowania łąki i pola uprawne, głównie w dolinach cieków wodnych.

Występowanie. Na Podkarpaciu być może lęgowe ptaki obserwowano na polach w okolicach miejscowości Kosienice (koniec maja i w całym czerwcu); para ptaków 5 VI 1989 między Budzyniem a Hruszowicami (Hordowski 1991); w 1985 widziano ptaki tuż za granicą państwa w rejonie miejscowości Medyka i Siedliska (Hordowski, Kunysz 1991). Ponadto 26 VI – samica i 9 VII 1996 obserwowano parę ptaków pod Dębina opodal Łańcuta (Pelc 1998).

Kilkakrotnie w okresie lęgowym obserwowany także w wysokich Bieszczadach: 16 V 1987 – 1 ptak na bukowym borczynie, 5 VII 1988 – 1 ptak na Haliczu i w okolicy Stuposian (Cichoń, Zajac 1991).

Wędrówka. Regularnie obserwowany w dolinie środkowego Sanu jako nieliczny gatunek przelotny: w kwietniu oraz od drugiej połowy września do listopada. Przeważały ptaki młode i samice. Obserwowany zazwyczaj na pastwiskach i wilgotnych łąkach (Kunysz 1996).

W głębi Karpat występowała, ale znacznie rzadziej, np. 24 III 1996 samiec w okolicy wsi Stebnik, a 4 V 1997 w okolicy wsi Hołuczaków (Ćwikowski *et al.* 1998), 10 IV 1993 samica w Ustrzykach Górnych (Kunysz 1994).

Zimowanie. W okolicy Przemyśla zimował dość regularnie i corocznie obserwowano pojedyncze ptaki: np. 11 I 1981 – samiec w Ostrowie, 5 II 1983 – samiec w Stubnie lub 6 II 1998 – samiec pod Kosienicami. Zimował na tym obszarze także wcześniej: 31 XII 1938 zdobyto dorosłą

samicę w Jarosławiu (Muzeum Przyrodnicze im. Dzieduszyckich we Lwowie).

Widziany w głębi Karpat: 17-21 II 1996 – samiec w dolinie Sanu pomiędzy Bykowcami, Załużem a Zasławiem (Skowroński 1996); 16 XII 1992 – samiec nad Ustrzykami Dolnymi (Ćwikowski 1995).

Błotniak stepowy

Circus macrourus (S.G. Gmelin, 1770)

Zalatywał wyjątkowo, obserwowany trzy razy: 4 V 1895 zdobyto dorosłego samca w Pełkiniach (Muzeum Przyrodnicze im. Dzieduszyckich we Lwowie), 3 V 1990 – samiec w rejonie stawów w Starzawie (Hordowski 1993a) oraz 29 VI 1994 – 1 *imm.* na stokach Połoniny Caryńskiej (KF, Raport nr 11). Poza tym tuż za granicą badań widziany 5 IX 1987 – 1 *juv.* w Trzcianie (KF, Raport nr 4).

Błotniak łąkowy

Circus pygargus (Linnaeus, 1758)

Zalatywał sporadycznie: we wrześniu 1964 jeden osobnik w Zatwarnicy pod Otrytem (Głowaciński 1969), 6 VII 1989 – samiec w Krywem (Cichoń *et al.* 1995); 26 IV 1996 – samiec w dolinie Sanu w Bykowcach (Skowroński 1996); 24 III 1996 – młody ptak w Liskowatam (Ćwikowski 1995); 27 V 1994 – samica w Kalnicy (M. Ostański), 17 V 1991 samica w Średniej Wsi (M. Filipek), 22 IV 2000 – samiec w Tarnawie Niższej (C. Ćwikowski). W okolicach Przemyśla: 24 IV 1978 – 1 ptak pod Wapowcami, 27 VIII 1983 – samica w Starzawie, 22 IV 1985 – samiec pod Przemyślem i 6 IX 1987 – 1 *imm.* w Siedliskach (Hordowski, Kunysz 1991), 15-20 VIII 2000 – 1 *imm.* w Kosienicach. 18 VIII 1995 – 1 *imm.* na zbiorniku w Rzeszowie (M. Baran, P. Kawa), 12 VII 1998 – samiec pod Łańcutem (Pelc 1998).

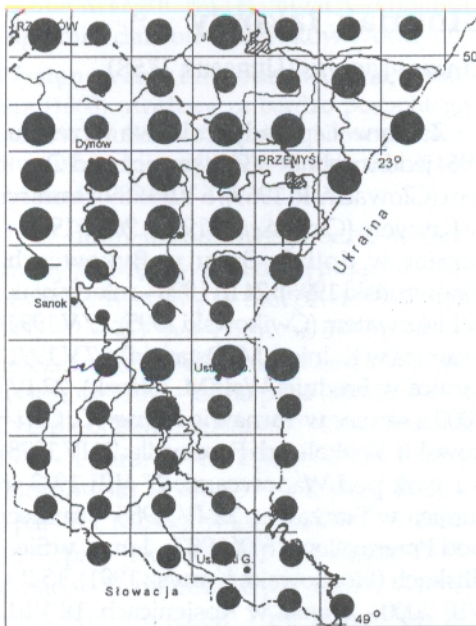
Bardzo interesująca jest obserwacja pary ptaków 6 VII 1996 na granicy badań nad rzeką Lubaczówką między miejscowością Surmaczówka a Radawa. Zachowanie ptaków oraz środowisko wskazywałyby na możliwość gniazdowania (Z. Kmiecik). Jest to tym bardziej prawdopodobne, iż około 30 km bardziej na północ pod Kuryłówką stwierdzono regularnie lęgi 2 par (J. Grzybek, M. Kuziemko).

Jastrząb

Accipiter gentilis (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny, miejscami bardzo nieliczny ptak lęgowy, częściej spotykany w Karpatach, przelotny i regularnie zimujący.

Środowisko. W okresie lęgowym drzewostany wszystkich typów. W okresie wędrowek także tereny otwarte, zadrzewienia śródpolne, zimą głównie tereny rolnicze.

Ryc. 29. Występowanie jastrzębia (*Accipiter gentilis*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Występowanie i zagęszczenie. Występował stosunkowo równomiernie na całym obszarze badań. Gniazdował prawie w każdym większym kompleksie leśnym. Na podstawie wyników liczeń wydaje się być najrzadszy na obszarach najsilniej zalesionych w głębi Karpat, natomiast na Progu Lessowym w krajobrazie rolniczym zagęszczenie było kilkakrotnie większe. W Parku Krajobrazowym Gór Słonnych w 1997 stwierdzono 12 rewirów (2,3 p/100 km²) (Ćwikowski *et al.* 1998), natomiast w Ciśniańsko-Wetlińskim Parku Krajobrazowym stwierdzono 6 zajętych rewirów (1,2 p/100 km²) (Stój 1998). Jeszcze bardziej nieliczny był w Parku Krajobrazowym Doliny Sanu, gdzie stwierdzono tylko dwa rewiry lęgowe (Ćwikowski 1998), a w Bieszczadzkiem PN zanotowano 1,5 p/100 km². Natomiast na Przykarpackim Progu Lessowym mimo mniejszego zalesienia – w gminie Żurawica (95 km²) stwierdzono zagęszczenie 6 p/100 km² (Hordowski 1998), a na granicy badań w okolicach Łańcuta 11 p/100 km² (B. Pelc).

W XIX stuleciu przez wszystkich ornitologów uważany za liczny i powszechny. Jeszcze w latach 50. Grodziński (1957) uważał jastrzębia w Bieszczadach za *licznego i wyrządzającego szkody w gospodarce leśnej*. W latach 60. nastąpiło prawdopodobnie załamanie liczebności populacji, bowiem Głowaciński (1969) wyraźnie podkreślał, iż był to *jeden z rzadszych drapieżników*. Niski w porównaniu do innych obszarów Polski stan liczebności populacji utrzymuje się do dzisiaj.

Wędrowka. Obserwowano przelot głównie w październiku, szczyt liczebności przypadał na drugą dekadę października (Kunysz 1996).

Zimowanie. Regularnie obserwowany zimą w Górach Słonnych (Ćwikowski *et al.* 1998) i całym regionie przemyskim.

Krogulec

Accipiter nisus (Linnaeus, 1758)

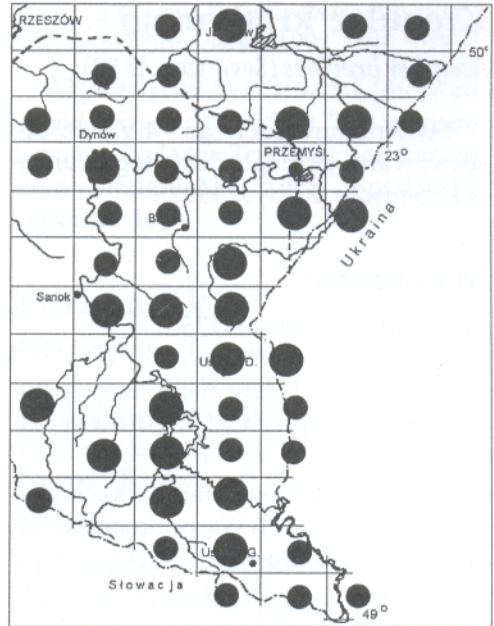
Status. Nieliczny na całym terenie badań, lokalnie liczniejszy od jastrzębia, wędrowny i regularnie zimujący.

Środowisko. Preferował drzewostany z sosną w otoczeniu lub na skraju większych kompleksów leśnych. W okresie wędrówek widywany w terenach otwartych. Zimą również w miastach i wśród zabudowy.

Występowanie i zagęszczenie. Zawadzki (1840) i Wodzicki (1851) uważali go za łęgowego w całych Karpatach. Pod koniec XIX w. był także często spotykany, ale miał być nieco rzadszy od jastrzębia (Brunicki 1889, Dzie duszycki 1895). W XX stuleciu również Grodziński (1957) w Bieszczadach wykazywał, iż krogulec jest mniej liczny niż jastrząb, ale znacznie liczniejszy niż np. w Beskidach Niskich. Również Józefik (1969) uważał, iż w okresie powojennego „zdziczenia” Bieszczad krogulec osiągał zagęszczenia znacznie wyższe niż w innych rejonach Polski.

Rozmieszczony był stosunkowo równomiernie, zarówno na Podkarpaciu, jak i w głębi Karpat. Brak danych z kilku kwadratów we wschodniej części terenu badań wynika raczej ze słabej penetracji tych obszarów.

Zagęszczenie stwierdzone na różnych powierzchniach było podobne: w najwyższych partiach, tj. w Bieszczadzkim PN stwierdzono 2,2 p/100 km² (Ćwikowski *et al.* 1998), w Parku Krajobrazowym Doliny Sanu 2,0 p/100 km² (Ćwikowski 1998), w Ciśniańsko-Wetlińskim Parku Krajobrazowym 3,1 p/100 km² (Stój 1998) oraz 3,5 p/100 km² w Parku Krajobrazowym Gór Słonnych (Ćwikowski *et al.* 1998). Natomiast na Progu Lessowym w gminie Żurawica (95 km²) stwierdzono tylko 1,5 p/100 km² (Hordowski 1998), a na granicy badań pod Łańcutem 3,7 p/100 km² (B. Pelc).

Ryc. 30. Występowanie krogulca (*Accipiter nisus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Wędrówka. W rejonie stawów w Starzawie pierwsze wędrowne ptaki obserwowano w drugiej dekadzie września, a ostatnie w drugiej połowie listopada. Szczyt przelotu przypadał na pierwszą dekadę października. Główny kierunek wędrówki w okolicach Przemysła to kierunek południowy. Ptaki wędrowały pojedynczo (Kunysz 1996), zazwyczaj za stadami drobnych ptaków śpiewających.

Zimowanie. Pojedyncze osobniki obserwowano corocznie w rejonie Przemysła oraz na Pogórze Przemyskim, często w pobliżu zabudowań ludzkich. W dolinie Wisłoka w okolicach Łańcuta stwierdzono pod koniec lat 90. około 5 os./30 km doliny rzeki (B. Pelc).

Krogulec krótkonogi

Accipiter brevipes (Severtzov, 1850)

Stwierdzony jeden raz – 4 V 1989 obserwowano jednego dorosłego samca w Przemyślu (Kunysz 1992).

Myszołów

Buteo buteo (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczny, najliczniejszy gatunek ptaka drapieżnego, wędrowny i zimujący.

Środowisko. Drzewostany wszystkich typów. W Karpatach Wschodnich dochodził do 1 100 m npm.

Występowanie i liczebność. Wodzicki (1851) pisał, iż gnieździł się powszechnie w niższych górach. Schaitter (1868), Brunicki (1889) i Niezabitowski (1901) na obszarach, gdzie prowadzili badania uważali go za nie-

zbyt częstego, ale występującego powszechnie. Jedynie Dzieduszycki (1895) w całej Galicji uważał go za gatunek bardzo pospolity i gniazdujący. Po II wojnie światowej w okresie wyludnienia Bieszczad był tam wyjątkowo liczny, np. Józefik (1969) podawał, iż wzdłuż drogi z Ustrzyk Górnych do Lutowsk mysołowy przesiadywały na co drugim-trzecim słupie telefonicznym.

Najpospolitszy gatunek ptaka drapieżnego spotykany regularnie i równomiernie w Karpatach, jak też na Podkarpaciu.

Zagęszczenie. Na dużych powierzchniach stwierdzono zbliżone zagęszczenia, średnio około 18 p/100 km²:

– Bieszczadzkiego PN 15-16 p/100 km² (Ćwikowski *et al.* 1998),

– Park Krajobrazowy Doliny Sanu (348 km²) – 17,5 p/100 km² (Ćwikowski 1998),

– Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy (511 km²) – 20,7 p/100 km² (Stój 1998),

– Park Krajobrazowy Gór Słonnych (514 km²) – 18,1 p/100 km² (Ćwikowski *et al.* 1998).

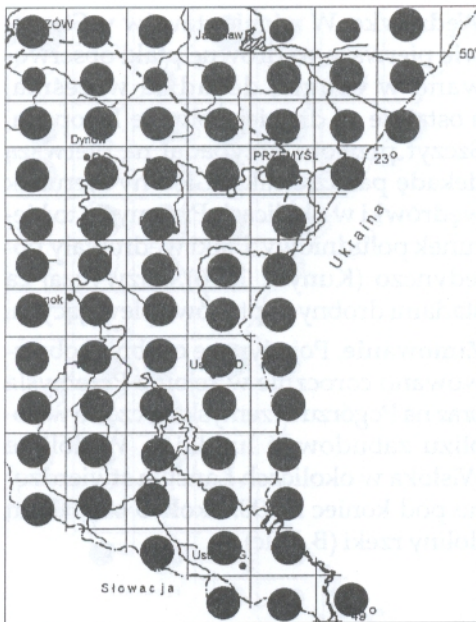
Powszechny na całym Progu Lessowym. Stwierdzono następujące zagęszczenia:

– gmina Żurawica – 26 p/100 km² (Hordowski 1998). Na obszarze tym zanotowano pod koniec lat 90. wyraźny wzrost liczebności. W latach 1989-92 stwierdzono tu 10 par, a w 1998 co najmniej 24 pary. Na 2,5 km² lasów gniazdoowało regularnie w latach 80. – 6 par, natomiast w 1998 – 11 par, a 3 czynne gniazda znajdowały się zaledwie 200 m od siebie.

– okolice Hadli Szklarskich (90 km²) 1999 – 11,7 p/100 km² (B. Pelc),

– gminy Orły i Żurawica na początku lat 90. – 11,3 p/100 km² (Hordowski 1994a).

Wyniki z dwóch ostatnich powierzchni wskazują, iż na obszarach o bardzo ni-

Ryc. 31. Występowanie mysołowa (*Buteo buteo*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

skim stopniu zalesienia jakim są tereny Progu Lessowego, zagęszczenia są znacznie niższe.

W granicach Przemyśla znaleziono w latach 70. XX w. gniazdo pod Kruhelem Małym (Kunysz, Kurek 1997).

Wędrówka. Regularnie wędrowny ptak, w okolicach Przemyśla liczniejszy jesienią, obierający głównie kierunek południowo-wschodni. Szczyt liczebności przypadał na drugą dekadę października. Najliczniejsze obserwowane stado – 19 ptaków. Na stawach w Starzawie stwierdzono 79x1, 2x9, 5x2, 4x4 i 3x6 ptaków (Kunysz 1996). Natomiast w okresie dyspersji polęgowej obserwowano 20 VIII 2000 pod Kosienicami zgrupowanie 26 ptaków.

Zimowanie. W okolicach Przemyśla był najliczniejszym ptakiem drapieżnym w zimie, zagęszczenie wynosiło 0,2-3,8 os./10 km² (Kunysz 1995). Na 14 km² krajobrazu rolniczego pod Pełkiniami stwierdzono w sezonie 1998/99 zimowanie 35-42 ptaków w zagęszczeniu 2,5-3,0 os./km² (J. Grzybek). Na 30 km doliny Wisłoki w okolicach Łańcuta zimą 1999/2000 stwierdzono średnio 0,3 os./km rzeki (B. Pelc). Zimowanie stwierdzono także w XIX stuleciu (Brunicki 1889).

Elementy biologii lęgowej. Spośród 17 gniazd znalezionych w Górach Słonnych najwięcej umieszczonych było na jodłach, bukach i sosnach. Rewiry obejmowały powierzchnię 1,5-2,5 km od gniazda (Ćwikowski *et al.* 1998). W gminie Żurawica znaleziono 17 gniazd położonych wzdłuż brzegu lasu, głównie na sosnach. Jedno gniazdo znajdowało się na samotnym drzewie wśród pól. Na Przykarpackim Progu Lessowym na 10 gniazd z pełnym zniesieniem stwierdzono średnio 2,6 jaja, a w 7 stwierdzono średnio 2 młode. W okolicach Kosienic obserwowano, iż stanowiska zajmowane były przez wiele lat. Wy-

miary jaj z okolic Przemyśla (n=30) 56,00 x 44,22 mm (Hordowski 1994, 1998, 1998a).

Myszołów wschodni (*Buteo buteo vulpinus* Gloger, 1833). Tuż za granicą terenu badań w Trzycianie pod Rzeszowem widziano 11 IV 1985 – 1 ptaka (KF, Raport nr 14).

Kurhannik

Buteo rufinus (Cretzschmar, 1827)

Zalatywał wyjątkowo, 15 VIII 2000 widziano jednego *juv.* w okolicach miejscowości Kosienice (J.J. Hordowscy).

Myszołów włochaty

Buteo lagopus (Pontoppidan, 1763)

Status. Gatunek przelotny, zimujący, częściej spotykany na Podkarpaciu.

Środowisko. Przelotne i zimujące ptaki spotykane na wszelkich terenach otwartych.

Występowanie. Obserwowany w XIX w. zimą w okolicach Stryja (Brunicki 1889) i Rzeszowa (Schaitter 1868). Dzieduszycki (1880) uważał go za stały gatunek zimujący.

Interesujące są pochodzące z Bieszczad dwa stwierdzenia z sezonu lęgowego: 23 VI 1988 – 1 ptak koło Tarnawy (Cichoń, Zajac 1991) oraz 28 V 1990 – 1 osobnik w Tworylnem w dolinie Sanu (M. Ostański). Według Tomiałojcia (1990) stwierdzeń czerwcowych dokonano zaledwie kilka w kraju.

W okolicach Przemyśla regularnie przelotny, pierwsze ptaki obserwowano w październiku, ostatnie w końcu kwietnia. Wędrował pojedynczo i w niewielkich grupach: 12 XII 1982 – 8 ptaków w Kosienicach. Jesienią ptaki przelatywały głównie na zachód, szczyt liczebności przypadał na trzecią dekadę października. Ogółem w Starzawie stwierdzono 62x1,

2x3 i 1x4 ptaki (Kunysz 1996). W okolicach Przemyśla zagęszczenie zimowe wahało się w granicach 0,5-1,8 os./10 km² (Kunysz 1995). Na 14 km² krajobrazu rolniczego pod Pełkiniami stwierdzono w sezonie 1998/99 zimowanie 4-6 ptaków (J. Grzybek). Na 30 km doliny Wisłoka pod Łańcutem w zimie 1999/2000 stwierdzono 0,3 os./km doliny rzeki (B. Pelc).

W głębi Karpat bardzo nielicznie zimował; znanych jest zaledwie kilkanaście obserwacji głównie z Gór Sanocko-Turczańskich (Skowroński 1996, Ćwikowski *et al.* 1998, dane niep.).

Orlik krzykliwy

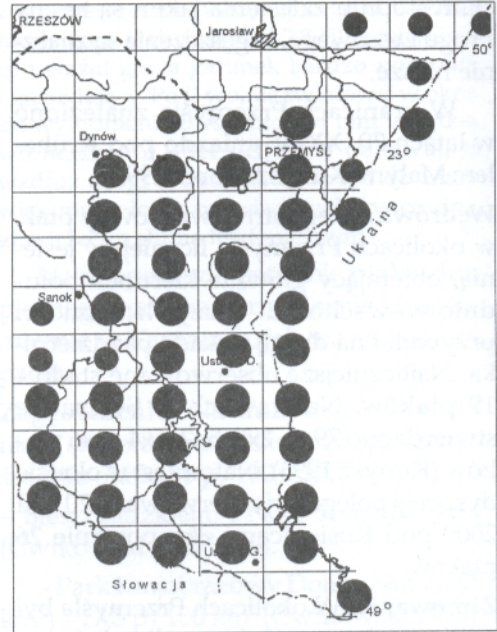
Aquila pomarina C.L. Brehm, 1831

Status. Nieliczny gatunek lęgowy w Karpatach, bardzo nieliczny na Podkarpaciu, wędrowny.

Środowisko. Rozległe kompleksy leśne, przedzielane dolinami rzek i potoków z łąkami i pastwiskami, w okresie wędrowek tereny otwarte.

Występowanie i liczebność. Zawadzki (1840) i Wodzicki (1851) uważali go za powszechnego ptaka w Karpatach. W XIX stuleciu zapewne lęgowy na Podkarpaciu – zdobyto ptaki w okolicach Łańcuta i Zarzecza (Dzieduszycki 1895). Ponadto Dzieduszycki (1880) wspominał że *u nas bardzo pospolity, gnieździ się*. Występował jako lęgowy w okolicach Stryja (Brunicki 1889), gdzie znaleziono gniazdo z trzema młodymi. W Bieszczadach w latach 50. i 60. obserwowany na wielu stanowiskach (Grodziński 1957, Głowaciński 1969)

Rozmieszczony równomiernie na obszarze całych Karpat, w pojedynczych stanowiskach notowany na Podkarpaciu. Populację ocenić można na 180-220 par. Drugi pod względem liczebności gatunek ptaka drapieżnego. Według Głowacińskiego (1993) orlik w Bieszczadach, Beskidzie Niskim, Górach Sanocko-Turczań-

Ryc. 32. Występowanie orlika krzykliwego (*Aquila pomarina*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

skich oraz na Pogórzu Przemyskim osiągał optimum swego występowania i najwyższe zagęszczenie. W Bieszczadzkiem PN i jego otoczeniu w latach 1993-95 stwierdzono 46-50 par (Głowaciński *et al.* 1995). Poza tym w Parku Krajobrazowym Doliny Sanu – ok. 25 par, Parku Krajobrazowym Gór Słonnych – 44 pary, Ciśniańsko-Wetlińskim Parku Krajobrazowy – 32 rewiry (Ćwikowski 1997, 1998, Ćwikowski *et al.* 1998, Stój 1998). W południowych Bieszczadach liczebność oceniono na 8-10 par (Ostański 1996). Na Pogórzu Przemyskim w latach 1980-1994 stwierdzony na 40 stanowiskach z 36-46 parami. Porównując liczebność na 28 stanowiskach w latach 1980-89 a 1990-94 stwierdzono spadek z 41 do 31 par. Przyczyn spadku liczebności upatrywano w zaprzestaniu regularnego koszenia łąk i powstania dużych obszarów nieużytków (Kunysz 1994, 1994a).

Na Podkarpaciu na przełomie lat 80. i 90. lęgowe lub prawdopodobnie lęgowe ptaki obserwowano w okolicy stawów w Starzawie, Kalnikowie, stawów w Hamerni, Nowej Grobli i Wielkich Oczach (Hordowski 1991). Na styku Karpat i Progu Lessowego w gminie Żurawica stwierdzono 2-3 pary (Hordowski 1998).

Zagęszczenie. Ocen liczebności dokonano na następujących powierzchniach:

– Bieszczadzki PN (271 km²) – 4,1 p/100 km² (Głowaciński *et al.* 1995),

– Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy (511 km²) – 6,2 p/100 km² (Stój 1998),

– Park Krajobrazowy Doliny Sanu (348 km²) – 5,5 p/100 km² (Ćwikowski 1998),

– Park Krajobrazowy Gór Słonnych (514 km²) – 8,6 p/100 km² (Ćwikowski *et al.* 1998),

– SW Bieszczady (124 km²) – 6-9 p/100 km² (Ostański 1996),

– Pogórze Przemyskie (640 km²) – 5,7-7,0 p/100 km² (Kunysz 1994a).

Wędrownka. Z okresu wędrowek w okolicach Przemysła pochodzi kilkanaście obserwacji, głównie w kwietniu i wrześniu. Przyłot w latach 1966-1992 następował średnio 7 IV, najwcześniejszy pojaw 31 III 1983 (Hordowski *et al.* 1993), natomiast w Bieszczadach widziany już 19 III 1984 – 4 ptaki w okolicy Bukowca, Litmirza i Tarnawy Niżnej (Cichoń, Zajac 1991). W Górach Słonnych orliki pojawiały się w rewirach lęgowych w drugiej-trzeciej dekadzie kwietnia, odlot z następował w drugiej dekadzie września (Ćwikowski *et al.* 1998).

Elementy biologii lęgowej. Na 19 gniazd w Górach Słonnych wszystkie umieszczone były na jodłach. Toki obserwowano od 10 IV do 15 V, składanie jaj następowało od trzeciej dekady IV do trzeciej dekady V, zaś wylot młodych następował od pierwszej dekady VIII; sukces lęgowy wynosił

70%; liczba młodych na gniazdo z sukcesem 0,76 (Ćwikowski *et al.* 1998). W gminie Żurawica trzy znalezione gniazda znajdowały się na sosnach.

Orlik grubodzioby

Aquila clanga Pallas, 1811

Status. W Bieszczadach dawniej lęgowy, obecnie wyjątkowo zalatujący.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu zdobyto dla Muzeum Dzieduszyckich trzy ptaki: 16 VI 1879 – młodego samca w Sanockiem, 1 i 18 V 1882 – młode samice w Dąbrówce Starzeńskiej (Muzeum Przyrodnicze im. Dzieduszyckich we Lwowie).

W latach 1959-1960 istniało gniazdo w okolicy wsi Wołkowyja, a w 1960 znaleziono w Bieszczadach młodego ptaka (Kulczycki 1964). W okresie lęgowym widziany 23 VI 1987 w Tarnawie koło Zagórze (KF, Raport nr 4). Interesujące są również obserwacje 16 VI 1994 – pary ptaków oraz 26 VI 1994 – jednego ptaka w okolicy miejscowości Grąziowa na Pogórzu Przemyskim. Na Podkarpaciu w okresie lęgowym na granicy badań widziano 2 ptaki 10 VI 1989 w okolicach Mołodycza.

Poza tym dokonano stwierdzeń: 9 IX 1987 – 1 ptaka na Lipowicy w Przemyslu; w rejonie Starzawy 6 V 1990 – 1 *imm.* (Hordowski 1993); zimą – 27 I 1991 w Mrzygłodzie 1 *ad.* (KF, Raport nr 8).

Orzeł przedni

Aquila chrysaetos (Linnaeus, 1758)

Status. Skrajnie nielicznie lęgowy w Karpatach, przelotny i zimujący.

Środowisko. Rozlega kompleksy leśne, w terenach górskich urozmaicone polanami, dolinami rzek i łąkami.

Występowanie i liczebność. Dzieduszycki (1895) uważał orla przedniego za spotykane go od wiosny do jesieni. W Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie z terenu Galicji zebrano, aż 53 okazy tego gatunku. W okolicach Stryja Brunicki (1889) podawał ten gatunek jako *niezadkiego* zimą. W okolicach Rzeszowa Schaitter (1868) uważał go również za *niebardzo rzadkiego*, a okazy do swojej kolekcji otrzymał z okolic Kolbuszowej, Tyczyna, Łańcuta. W niektóre lata notowano „pojaw” w większych ilościach, np. zima 1928/29 (Go-dyń 1938).

Gniazdował regularnie na obszarze całych Karpat Wschodnich, łącznie nie więcej jak 10-13 par.

W Bieszczadach w latach 50. obserwowany przez Grodzińskiego (1957) nad Dwernikiem Kamieniem, Bukowym Berdem, Połoniną Caryńską i Wetlińską. Na zachodniej części Połoniny Caryńskiej miał gniazdować. W latach 60. prawdopodobnie lęgowe ptaki widziano w rejonie Otrytu, Połoniny Caryńskiej i Wetlińskiej oraz w trójkącie Falowa-Siwarna-Korbania (Głowaciński 1969). W latach 70. obserwowany w okresie lęgowym (ptaków młode i dorosłe, z pokarmem lub tokujące) w następujących miejscowościach: Bukowe Berdo, Otryt, Zatwarnica, Terka, Komańcza, Lutowiska, Brzegi Dolne (Tomiałojć 1990).

Występowanie w latach 90. w całych Karpatach i Górach Sanocko-Turczańskich omawia praca Stója *et al.* (1997), Ćwikowskiego (1995b), Ćwikowskiego *et al.* (1998). Łącznie na obszarze Karpat Wschodnich gniazdowało 10-13 par. Najliczniej notowany w Bieszczadach, gdzie lęgåo się 7-8 par. W Górach Sanocko-Turczańskich w 1997 stwierdzono 7 rewirów lęgowych.

Na obszarze Pogórza Przemyskiego w latach 80. obserwowano kilkakrotnie (pojedyncze ptaki, tokująca para) w okolicy Kalwari Paclawskiej (Hordowski 1991). W drugiej połowie lat 90. regular-

nie obserwowany w okolicy doliny potoku Jamninki.

Zagęszczenie. W Bieszczadach zagęszczenie było najwyższe w Polsce i wynosiło 0,45-0,51 p/100 km²; w Górach Sanocko-Turczańskich 0,32-0,43 p/100 km² powierzchni całkowitej terenu (Stója *et al.* 1997).

Wędrówka. W dolinie środkowego Sanu przelatywał bardzo nielicznie zarówno wiosną, jak i jesienią (Kunysz 1996). Godyń (1938) uważał, że pokazuje się częściej jesienią.

Zimowanie. Według Walasza (*red.* w przygotowaniu) i Ćwikowskiego *et al.* (1998) karpcka populacja pozostawała w obrębie arealu lęgowego, a na Podkarpaciu dodatkowo zjawiały się osobniki z innych stron. Sugeruje to znalezienie 4 IV 1997 na granicy terenu badań w miejscowości Łówcza-Dębiny martwego ptaka z fińską obrączką.

Elementy biologii lęgowej. W Górach Słonych gniazda znajdowano na jodłach 18-25 m nad ziemią. Składanie jaj zanotowano w drugiej-trzeciej dekadzie III. Młode opuszczały gniazda w drugiej i trzeciej dekadzie VII. Młode z rodzicami przebywały w rewirze do XII. Sukces gniazdowy na tym terenie (1994-1997) wynosił 37,5%, a liczba młodych na gniazdo z sukcesem 1,0. Wielkość rewiru lęgowego wynosiła 60-110 km² (Ćwikowski *et al.* 1998).

Orzeł cesarski

Aquila heliaca Savigny, 1809

Zalatywał wyjątkowo: 6 XI 1964 – 1 samiec w Bieszczadach, którego złapano i dostarczono do ZOO w Krakowie; 24 XII 1989 – 1 *ad.* w Kosienicach (Hordowski 1993a).

Orzełek

Hieraaetus pennatus (J.F. Gmelin, 1788)

Status. Zalatywał sporadycznie, być może lęgowy w Karpatach.

W Bieszczadach być może lęgowy. Jednak od 20 lat nie udało się zdobyć przekonywujących dowodów. Dokonane obserwacje dotyczą osobników dorosłych w odmianie jasnej i ciemnej, a mianowicie: 22 VI 1984 – 1 ptak koło Sakowczyka (KF, Raport nr 1); 11 VIII 1993 – 1 ptak i 28 VIII 1993 – 1 *ad.* w Ustrzykach Górnych (Raport nr 9, KF, Raport nr 10). Poza tym 28 i 30 VI 1994 widziano 1 osobnika na szczycie Jaworna, gm. Baligród (KF, Raport nr 12). W okresie przelotów 3 IX 1977 – 1 ptak w dolinie Terebowca (Borowiec, Borowiec 1979).

W Górach Słonnych 14 V 1992 – 1 ptak w okolicach Bandrowa Narodowego oraz 28 VIII 1993 – 1 ptak opodal Krościenka (Ćwikowski *et al.* 1998). W okolicach Przemysła 7 IX 1999 – 1 ptak formy jasnej widziano w pobliżu Łapajówki pod Przemysłem (H. Kurek).

Niedaleko od północnej granicy badań 16 VII 1987 – stwierdzono orzełka w Moczarach koło Werchraty (KF, Raport nr 5). W tych okolicach w drugiej połowie XIX w. odstrzelono wiele okazów, a w latach 1851 i 1852 miał gniazdować nieopodal w Sokalu (Dzieduszycki, za Bokotey 1992). W latach 80. obserwowany był wielokrotnie na Ukrainie w okolicach Rawy Ruskiej i Żółkwi. Obserwacje te sugerowały o możliwości gniazdowania orzełka na środkowym Roztoczu. Tomiałojć (1990) podawał jako niepewną informację o możliwości gniazdowania nad Tanwią w Puszczy Solskiej.

Rybołów

Pandion haliaetus (Linnaeus, 1758)

Status. Regularnie bardzo nielicznie przelotny.

Środowisko. Spotykany nad stawami rybnymi, rzekami i zbiornikami zaporowymi.

Występowanie. W 1885 znaleziono gniazdo tuż za granicą państwa w lesie *Podhoreckim* w okolicach Stryja (Brunicki 1889).

W dolinie środkowego Sanu na wędrownie spotykany regularnie na stawach w Starzawie, gdzie wiosną był wyraźnie liczniejszy niż jesienią. Wiosną maksimum liczebności osiągał w pierwszej lub drugiej dekadzie kwietnia. Najwcześniejsza obserwacja 27 III 1985 – 2 osobniki (Kunysz 1996). Największe stado widziano 9 IV 1998 – 6 ptaków (M. Kuziemko). Corocznie obserwowany w latach 90. jesienią na stawach w Korniaktowie (S. Kochman).

San jest trasą wędrówki rybołowa w Karpatach i na Podkarpaciu. Przelot rozpoczynał się w sierpniu (Cais 1965), a ostatnie wędrujące osobniki obserwowano w pierwszych dniach listopada. W głębi Karpat obserwowany wielokrotnie, np. 5 IX 1982 – 1 ptak w Izdebkach (Ćwikowski 1995a); w kwietniu 1994 pojedyncze ptaki obserwowano w dolinie Strwiąża koło Krościenka i Brzegów Dolnych (Ćwikowski *et al.* 1998), z Jeziora Myczkowskiego 26 IX 1998 – 1 *ad.* (M. Skowroński) lub 22 III 1987 – 1 ptak w miejscowości Hoczew (J. Warżała).

Pustułeczka

Falco naumanni Fleischer, 1818

Zalatywała wyjątkowo, dwie obserwacje 20 V 1988 – samiec w Kosienicach (Hor-

dowski, Kunysz 1991) oraz 5 IX 1995 – samiec w Medyce (Kunysz, Kurek 1995).

Tuż za granicą badań 25 V 1934 zaobrazowano pisklęta w gnieździe znalezionym koło Bratkowic, a w latach 1960 i 1962 widziano parę lęgową na zamku w Odrzykoniu i oglądano w 1963 okaz dorosłego samca zastrzelonego w tej samej okolicy (Tomiałojć 1990).

Pustułka

Falco tinnunculus Linnaeus, 1758

Status. Nieliczna lub bardzo nielicznie lęgowa na całym terenie, przelotna i zimująca.

Środowisko. W okresie lęgowym obrzeża kompleksów leśnych, zadrzewienia w dolinach rzek, zadrzewienia śródpolne, tereny zieleni przy osiedlach ludzkich (parki, większe ogrody), wieże kościelne w miastach i konstrukcje przemysłowe (maszty, rurociągi). W okresie wędrówek i zimowania tereny otwarte.

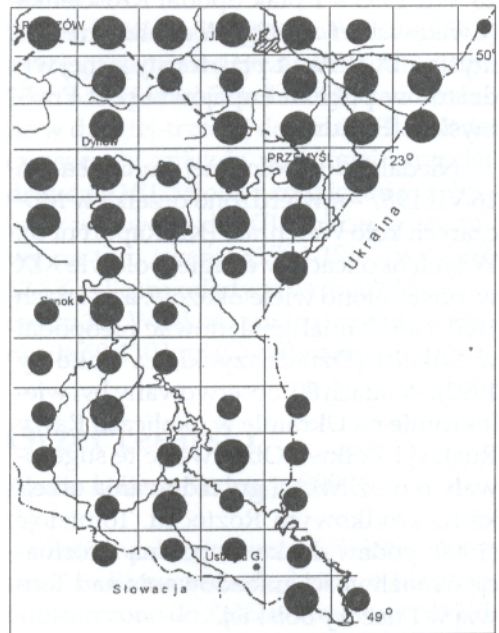
Występowanie i liczebność. Schaitter (1868) uważał pustułkę w XIX stuleciu za bardzo pospolitą w okolicach Rzeszowa. Dzie duszycki (1895) natomiast za ptaka pospolitego, a nawet gnieździ się po kościołach, ruinach, murach starych, na starych drzewach. W okolicach Zarzecza pod Jarosławiem odstrzelono wiele ptaków w okresie lęgowym między rokiem 1852 a 1936.

W związku ze znacznym spadkiem liczebności pustułki w Polsce przedstawiono jej występowanie w dwóch okresach: przed rokiem 1992 oraz później. W pierwszym okresie rozmieszczona była stosunkowo równomiernie. Najliczniejsza była na Podkarpaciu, a jedynie na pojedynczych stanowiskach w głębi Bieszczad. Zagęszczenie na Progu Lessowym w gminach Orły i Żurawica w latach 1989-92 wynosiło 10,7 p/100 km² (Hordowski 1994a). Wszędzie, gdzie prowadzono badania stwierdzono po kilka par pustułki: np. w parku wiejskim w Siera-

kościach istniała kolonia złożona z 5 par (Hordowski, Kunysz 1993). W okolicach wsi Żołynia w 1990 stwierdzono około 10 par (S. Kochman). Po 1994 nastąpił znaczny spadek liczebności, np. na terenie gminy Żurawica stwierdzono tylko 2 pary (Hordowski 1991). W okolicach Łańcuta wydaje się jeszcze dość częsta bowiem znaleziono tu w 1997-98 – 5 stanowisk (Pelc 1998).

Zaskakująco wysokie zagęszczenie stwierdzono w 1999 w dolinie dolnego Sanu między Jarosławiem a ujściem do Wisły stwierdzono co najmniej 60 par w zagęszczeniu 23 p/100 km² (Grzybek w druku).

W Karpatach w drugiej połowie lat 90. bardzo nieliczna. W Parku Krajobrazowym Gór Słonnych (514 km²) stwierdzono tylko dwie pary (Ćwikowski *et al.* 1998), w Ciśniańsko-Wetlińskim Parku Krajo-

Ryc. 33. Występowanie pustułki (*Falco tinnunculus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu w latach 80. i pierwszej połowie lat 90. Objaśnienia jak na ryc. 6.

brazowym widziano tylko jedną prawdopodobnie lęgową parę w Kołonicach oraz na granicy Parku w Baligrodzie (Stój 1998). Głowaciński *et al.* (1995) stwierdził dwie pary w Bieszczadzkiem PN, a w całych Bieszczadach (ok. 300 km²) na 9 par.

Na Pogórzu Przemyskim w latach 80. stwierdzona tylko na kilku stanowiskach: Krasiczynie, Kopysnie, Leszczynach, Nowosiólkach Dydyńskich (Hordowski, Kunysz 1991).

W miastach występowała regularnie, np. w Przemyśle w latach 1987-96 obserwowana na 4 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997), w Rzeszowie w 2000 stwierdzono tylko 1-4 pary (Kawa, w druku).

Zmiany liczebności. W ciągu 20 lat obserwacji w okolicach Kosienic najwyższą liczebność notowano w 1992 – 7-8 par. W roku następnym liczebność spadła do 3-4 par, a w latach 1998-2000 gniazdowała tylko jedna para. Na obszarze całej gminy Żurawica (95 km²) w latach 1989-92 gniazdowało co najmniej 12 par, kiedy w 2000 – tylko 2 pary. W 1994 w dolinie środkowego Sanu na odcinku od Buszkowic do Grabowca stwierdzono 2-3 pary, podczas gdy kilka lat wcześniej 6-8 par. Jak wynika z obserwacji znaczny regres liczebności u tego gatunku rozpoczął się w roku 1994.

Zmiany liczebności w Bieszczadach można prześledzić jedynie w odniesieniu do lat 50. i 60., kiedy uważana była za najpospłitszy gatunek ptaka drapieżnego spotykanego włącznie z połoninami i skalistymi grzbietami (np. 28 V 1967 – gniazdo na półce skalnej Krzemienia) (Grodziński 1957, Głowaciński 1969).

W Przemyśle obserwowana na czterech stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997).

Wędrownik. Przyłot w okolice Przemyśla w latach 1966-1992 następował średnio 19 III (n=6), najwcześniejszy pojaw 21 II 1990 (Hordowski *et al.* 1993).

W okolicach Przemyśla regularnie obserwowano przelot wiosną (IV-V) oraz jesienią (IX-X). W rejonie stawów w Starzawie przelotne ptaki obserwowano głównie jesienią. Szczyt liczebności przypadął na pierwszą dekadę października (Kunysz 1996). Leciąca głównie pojedynczo lub grupami do 8 ptaków, np. 6 X 1986 – 8 ptaków w Waclawicach (Hordowski, Kunysz 1991) lub 11 osobników na 3 km odcinku linii elektrycznej w okolicach Wierzawic (J. Grzybek).

Zimowanie. Stwierdzono zimowanie w 1996 między Bykowcami a Załużem (Skowroński 1996). Zagęszczenie w okolicy Przemyśla wynosiło 0,7 os./10 km² (Kunysz 1995) i obserwowana była w wielu miejscowościach. Na 14 km² krajobrazu rolniczego pod Pełkiniami stwierdzono w sezonie 1998/99 zimowanie 1-2 ptaków (J. Grzybek).

Elementy biologii lęgowej. Wymiary jaj z okolic Przemyśla (n=28): 39,10 x 32,10 mm (Hordowski 1998b).

Kobczyk

Falco vespertinus Linnaeus, 1766

Status. Gatunek nieregularnie przelotny. Być może gnieździł się w niektóre lata na Podkarpaciu i Pogórzu Przemyskim.

Środowisko. Skraje lasów i zadrzewień w terenie otwartym. W okresie wędrowek tereny otwarte.

Występowanie i liczebność. Według Niezabitowskiego (1901) obserwowany był w małych stadkach w okolicach Chyrowa co może sugerować, iż były to grupy rodzinne. Brunicki (1889) obserwował go bardzo rzadko na przelotach.

Na Pogórzu Przemyskim podejrzewano w latach 60. gniazdowanie, 25 VII 1960 obserwowano ptaka pod Lipowicą, a od czerwca do sierpnia 1962 kilkakrotnie

widziano kobczyki nad Sanem w pobliżu Krasiczyna i Nahurczan, które odlatywały w kierunku lasu Korytnik (Cais 1965).

Przypuszczalnie lęgowe ptaki obserwowano w czerwcu i lipcu 1985 w okolicy stawów w Starzawie. Interesująca jest także obserwacja między 13 VIII a 5 IX 1989 na polach, w pobliżu miejscowości Kosienice i Tapin, pary dorosłych ptaków wraz z 2 *juv.* Młode ptaki latały stosunkowo dobrze, ale obserwowano kilkakrotnie, iż dorosłe ptaki je karmiły. Według orzeczenia Komisji Faunistycznej jest wysoce prawdopodobne gniazdowanie, gdzieś niedaleko od miejsca obserwacji (Hordowski 1991). W okresie lęgowym 4 VI 1984 widziano ptaka w Rzeszowie (KF, Raport nr 1).

Wielokrotnie obserwowany na przelotach. W okolicach Przemyśla stwierdzony: 19 i 25 V 1987 – samica *ad.* i 1 V 1989 – pierwszoroczny samiec w okolicy Hurka, 25 V 1995 – samiec w Siedliskach, 16 IX 1984 – *juv.* w Słonym, 21-22 IX 1984 – 2 *juv.* na łąkach pod Łapajówką (Kunysz 1996) oraz 1 IX 2000 – 1 samica w Siedliskach (H. Kurek). W Górach Słonnych obserwowano polującą parę 24 IV 1996 w okolicy wsi Jałowe (Ćwikowski *et al.* 1998). Natomiast w Bieszczadach: 22 V 1959 – samiec w Lutowiskach (Siemaszko 1963), 12 VIII 1967 – samiec w Nowym Łupkowie (Tranda *et al.* 1969), 4 IX 1977 – dorosły samiec w Ustrzykach Górnych (Borowiec, Borowiec 1979), 10 VIII 1985 – dorosła samica w Smolniku (KF, Raport nr 2). Również kilkakrotnie widziany w Rzeszowie lub w najbliższej okolicy: VIII 1973 w Trzcianie (Grabiński 1986), 13 V 1985 – samiec w Rzeszowie, 23 IX 1985 – samiec w Trzcianie (KF, Raport nr 2), 7 IX 1989 – samica (KF, Raport nr 6), a 12 IX 1992 – 1 *juv.* także w Trzcianie (M. Filipek), 10 IX 1993 – 1 samica w Rzeszowie (M. Baran).

Drzemlik

Falco columbarius Linnaeus, 1758

Przelotny i zimujący nieregularnie. W latach 50. Grodziński (1957) kilkakrotnie obserwował go na przelotach w okolicy Smolnika, Stuposian, Bereżek, Strubowisk i Woli Michowej. Konkretne fakty: 9 I 1931 – Pantalowice Górne (Muzeum Przyrodnicze im. Dzieduszyckich we Lwowie), 26 X 1965 – 1 ptak w pobliżu Ustrzyk Górnych (Manikowski 1967), 20 XII 1982 widziano samicę pod Kosienicami, 13 X 1984 – 1 ptak i 13 X 1986 samiec pod Starzawą (Hordowski, Kunysz 1991), 11 V 1987 – samiec pod Ostrowem (P. Bara), 18 I 1996 – 1 ptak w Kosienicach. W okolicach Leżajska obserwowany w drugiej połowie lat 90. co najmniej 5-6 razy (J. Grzybek, M. Kuziemko).

W XIX stuleciu okolicach Rzeszowa pokazywał się bardzo rzadko (Schaitter 1868).

Kobuz

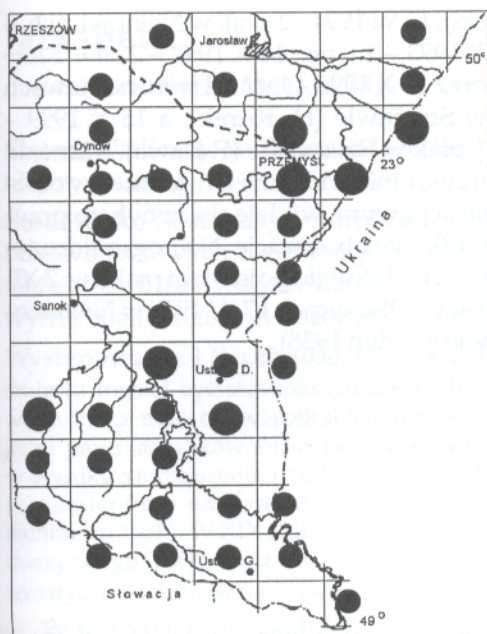
Falco subbuteo Linnaeus, 1758

Status. Bardzo nieliczny w okresie lęgowym, wędrowny.

Środowisko. Zwarte kompleksy leśne graniczące z polami i łąkami. W okresie wędrowek spotykany na terenach otwartych, często przy stawach rybnych.

Występowanie i liczebność. W XIX w. uważany jako *zwykły* przez Dzieduszyckiego (1880). Brunicki (1889) w okolicach Stryja nie stwierdzał tego gatunku w okresie lęgowym. Przez Schaittera (1868) uważany za rzadkiego w okolicach Rzeszowa.

Wydaje się być regularnie rozmieszczony na całym terenie, nieco rzadszy na Podkarpaciu, ale i tu wszędzie gniazdował, jeśli znajdowały się niewielkie laski lub zadrzewienia śródpolne.

Ryc. 34. Występowanie kobuza (*Falco subbuteo*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

W Bieszczadach, gdzie prowadzono bardziej szczegółowe obserwacje stwierdzony w zagęszczeniu około 1 p/100 km²; Bieszczadzkiem PN 1,8 p/100 km² (Ćwikowski *et al.* 1998); w Parku Krajobrazowym Doliny Sanu stwierdzono 3-4 par w zagęszczeniu 0,8-0,9 p/100 km² (Ćwikowski 1998); w Ciśniańsko-Wetlińskim Parku Krajobrazowym w zagęszczeniu 0,7 p/100 km² (Stój 1998); w Parku Krajobrazowym Gór Słonnych 6 rewirów w zagęszczeniu 1,2 p/100 km² (Ćwikowski *et al.* 1998). Również w sąsiadującym Jaśliskim Parku Krajobrazowym zagęszczenie było podobne 1-1,4 p/100 km² (Stój 1998a).

Na Pogórzu Przemyskim w latach 80. i 90 obserwowany na co najmniej 12 stanowiskach w zagęszczeniu około 1 p/100 km², czyli podobne jak w głębi Karpat.

Na obszarze Przykarpackiego Progu Lessowego w gminie Żurawica stwier-

dzono 2 pary. Na stanowisku pod Kosienicami notowany corocznie od 1980 (Hordowski 1998). Regularnie lęgowy w okolicach Łańcuta (Pelc 1998). W latach 1967-69 i 1982 lęgowy na peryferiach Przemyśla (Kunysz, Kurek 1997).

Raróg

Falco cherrug J.E. Gray, 1834

Zalatywał wyjątkowo, stwierdzony jeden raz: 5 XI 1934 zdobyto ptaka w powiecie Łańcuckim (Godyń 1938).

Dnia 18-19 IV 1855 zdobyto parę ptaków w Poturzycy tuż za granicą państwa i znaleziono gniazdo, z którego wybrano jaja (Dzieduszycki 1880, 1895).

Tomiałojć (1990) podaje za Dzieduszyckim (1880), iż 20 II 1874 został zdobyty ptak koło Bóbrki (brak pewności czy pod Leskiem, Krosnem czy Przeworskiem). W tym przypadku chodzi jednak o miejscowość i powiat Bóbrka leżące obecnie na terenie Ukrainy.

Sokół wędrowny

Falco peregrinus Tunstall, 1771

Zalatywał sporadycznie. Dzieduszycki (1880) w XIX stuleciu zaliczał ten gatunek do rzadszych ptaków w Galicji, który widywany był w okresie wędrówek. Autor ten nie znał żadnego faktu gniazdowania. Jak wielką musiał być rzadkością w drugiej połowie XIX w. świadczy fakt, że ani Schaitter (1868), ani Brunicki (1889) ani Niezabitowski (1901) nie podawali go w swoich spisach. Godyń (1938), także nie znał przypadku gniazdowania w całej południowo-wschodniej Polsce. Obserwował jednak stale kilka osobników zimujących we Lwowie i żywiących się domowymi gołębiami.

Z XX stulecia znane są następujące fakty: 7 II 1879 - zdobyto samicę w Tuczempach (Dzieduszycki 1880), 8 XI 1891 - 1 *juv.* w Zarzeczcu i 5 I 1918 - samiec także w Zarzeczcu (Muzeum Przyrodnicze im. Dzieduszyckich we Lwowie), 25 IX 1987 - dorosły ptak na odstojnikach w Siedliskach (Hordowski, Kunysz 1991), 26 V 1990 - 1 ptak w okolicy miejscowości Jaworzec Dolny (M. Ostański), 7 VI 1993 - 1 ptak w miejscowości Zawój (M. Ostański),

12 VI 1994 - 1 ptak w Nienowicach, 8 X 1993 - 1 *imm.*, 10 X 1993 - 2 *ad.* i 1 *juv.* oraz 10 X 1996 - 1 *ad.* i 2 *imm.* na stawach w Starzawie (H. Kurek), a 15 X 1999 - 1 ptak w Rzeszowie (P. Kawa). Mimo, iż trzykrotnie widziano ten gatunek w okresie lęgowym, wydaje się, iż były to przypadkowe obserwacje. Na pograniczu terenu badań ubito pojedynym ptaku w: 2 XII 1921 - Oleszycach i 7 IV 1928 w Niemstowie (Godyń 1938).

Jarząbek

Bonasa bonasia (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny, w Bieszczadach liczniejszy, osiadły.

Środowisko. Spotykany w starodrzewach bukowo-jodłowych o gęstym podszyciu, także w 50-70 letnich drzewostanach sosnowych z bogatym runem złożonym z jeżyn.

Występowanie i liczebność. W XV i XVI stuleciu musiał być stosunkowo częsty, bowiem chłopci mieli obowiązek składania swojemu panu jarząbków. Następnie, zapewne w wyniku zmniejszenia liczebności, w XVII w. zamieniono na daninę w postaci kur (Schramm 1958). W XIX stuleciu przez Dzieduszyckiego (1880) uważany za gatunek systematycznie zmniejszający swoją liczebność.

W Karpatach Wschodnich w drugiej połowie lat 80. stwierdzony dość równomiernie i obserwowany wszędzie, gdzie kontrolowano bardziej szczegółowo okre-

ślony teren. W Bieszczadach jako lęgowy notowany w lasach reglowych, aż po piętro połonin (Grodziński 1957). W dolinie Sanu pod Otrytem także lęgowy (Cichoń *et al.* 1995). Wielokrotnie obserwowany w maju 1993 w lesie na górach Czeresznia i Czereszienka pod Stuposianami (T. Jezierczuk). W dolinie Stebnika obserwowany regularnie w drzewostanach bukowo-jodłowych i sosnowych (Ćwikowski 1995b).

Na Pogórzu Przemyskim w 1948 wykazywany jako gatunek pospolity, a w okolicy Krasiczyna, Kańczugi, Żohatyna jako nieliczny (Marchlewski 1948). Cais (1965) w latach 60. podawał go z kilku miejscowości. W latach 80. i 90. napotkany jedynie na kilku stanowiskach.

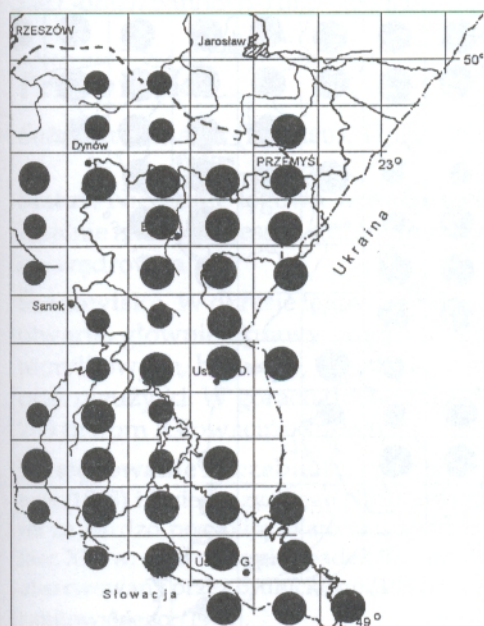
W gminie Żurawica (95 km²) stwierdzono pojedyncze pary, a populację oceniono na 10-15 (Hordowski 1998).

Zagęszczenie. Według Wiltowskiego (1968) najwyższe zagęszczenie stwierdzono w powiecie Brzozów 4,1 os./km², niższe w powiecie Ustrzyki Dolne 3,1 km², w pozostałych powiatach „górkich” wynosiło 2-3 os./km². Najniższe zagęszczenie stwierdzono na Podkarpaciu 0,01-1,25 os./km² (Wiltowski 1968). Według Bonczara (za Walasz, Mielczarek 1992) w Karpatach najwyższe zagęszczenia osiągały w drzewostanach iglastych do 18 os./km², drzewostanach mieszanych do 5,6 os./km², drzewostanach liściastych najmniejsze – do 2,5 os./km². W rezerwacie Sine Wiry (1,5 km²) w Bieszczadach stwierdzono 3 pary w zagęszczeniu 2 p/km² (Stój 1998).

Cietrzew

Tetrao tetrix (Linnaeus, 1758)

Odnośnie występowania cietrzewia w Karpatach Wschodnich zdania są podzielone. Brunicki (1889) podawał go jako częstego w okolicy Stryja. Z okolic Turni-

Ryc. 35. Występowanie jarząbka (*Bonasa bonasia*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

cy na Pogórzu Przemyskim pochodzą dane Marchlewskiego (1948). Informacje tę Fruziński (1966) uważał za mylną.

W latach 70. i 80. otrzymywano kilkakrotnie informację od myśliwych o obserwacji ptaków w okolicy miejscowości Kótów i w paśmie Turnicy na Pogórzu Przemyskim (Hordowski, Kunysz 1991). Pomimo poszukiwań w latach 90. nie potwierdzono występowania. Natomiast w latach 90. wiosenne tokowiska obserwowano pod Czerwoną Wolą koło Sieniawy.

Głuszec

Tetrao urogallus (Linnaeus, 1758)

W pierwszej dekadzie lipca 1987 widziano dorosłego samca w połowie drogi między Ustrzykami Górnymi a Berezką (P. Zieliński). W roku 2000 w okresie wiosenno-letnim na południowo-wschodnich stokach połoniny Wetlińskiej wielokrotnie obserwowano dorosłą samicę (C. Ćwikowski).

Kuropatwa

Perdix perdix (Linnaeus, 1758)

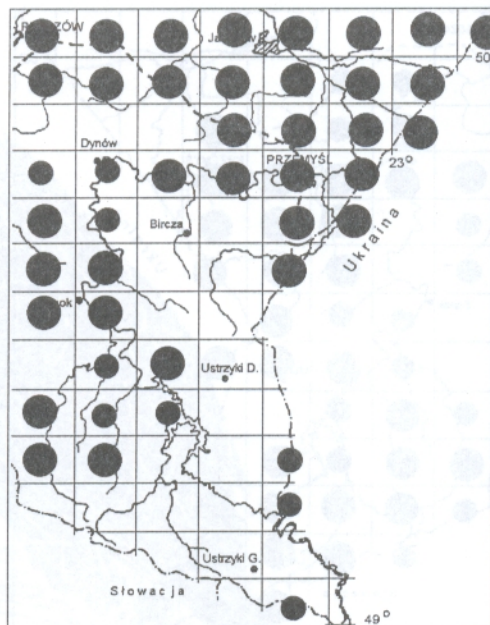
Status. Nieliczny gatunek lęgowy Podkarpacia, miejscami średnio liczny. Bardzo nieliczny w szerokich dolinach u podnóża Bieszczad, zimująca.

Środowisko. Krajobraz rolniczy poprzecinany kępami drzew i krzewów, dochodziła do wysokości 650 m npm.

Występowanie i liczebność. Na Przykarpackim Progu Lessowym kuropatwa występowała równomiernie, włącznie z doliną Sanu. Natomiast im bardziej w głąb Pogórza Przemyskiego i dalej w Karpaty stawała się coraz rzadsza i rozproszona. Jedynie wzdłuż doliny Sanu mniej więcej do Zbiornika Myczkowskiego występowała powszechnie. Poza Sanem notowa-

na jedynie w dolinach potoków i strumieni otoczonych polami i łąkami. Brak informacji z wielu pól atlasowych w Karpatach wskazuje na rzadkość tego gatunku na obszarach zalesionych. Najgłębiej w Bieszczadach notowana 16 VI 1987 pod Stuposianami (Cichoń, Zajac 1991). W Ciśniańsko-Wetlińskim Parku Krajobrazowym uważana za gatunek prawdopodobnie lęgowy (Stój 1998), natomiast w Parku Krajobrazowym Doliny Sanu za możliwie lęgową (Ćwikowski 1998).

Zagęszczenie. Na obszarze gminy Żurawicy (95 km²) w latach 1997-98 populację oceniono na 100-150 par, w zagęszczeniu 1,3 p/km². Natomiast na małych powierzchniach próbnych zagęszczenie na początku lat 90. wynosiło około 0,7 p/10 ha. Na Pogórzu Przemyskim wzdłuż doliny rzeki Wiar na powierzchni 52 ha, stwierdzono 0,2 pary/10 ha. W okolicy Rzeszowa (Przybyszówka) zagęszczenie wynosiło 0,8 p/10 ha (Kawa 1998).

Ryc. 36. Występowanie kuropatwy (*Perdix perdix*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Zmiany liczebności. Stwierdzono wyraźne wahania liczebności. W gminie Żurawica po ostrej i długotrwałej zimie 1995/96 oraz śnieżnej 1996/97 liczebność tego gatunku drastycznie zmalała. W latach 1988-90 zagęszczenie w okolicach Kosienic i Maćkowiec wynosiło 5-7 p/km². Natomiast obserwacje w 1997 i 1998 na tym samym terenie wykazały nie więcej jak 1-2 p/km². W latach poprzednich w okresie zimowym obserwowano regularnie stada liczące 15-30 osobników, a niekiedy nawet 60 ptaków. Natomiast w zimie 1997/98 w okolicach Kosienic nie widziano ani jednego ptaka (Hordowski 1998). W ciągu dwóch kolejnych lat sytuacja nie uległa żadnej zmianie i na wiosnę 2000 nie obserwowana w pobliżu wymienionych miejscowości. Także na innych fragmentach Progu Lessowego, jak wskazują podobne obserwacje stała się rzadkością.

Zimowanie. Gatunek z reguły osiadły. Obserwowana na Pogórze Przemyskim i w Górach Sanocko-Turczańskich.

Przepiórka

Coturnix coturnix (Linnaeus, 1758)

Status. Nielicznie lęgowa w Karpatach, lokalnie na Progu Lessowym średnio liczna, wędrowna.

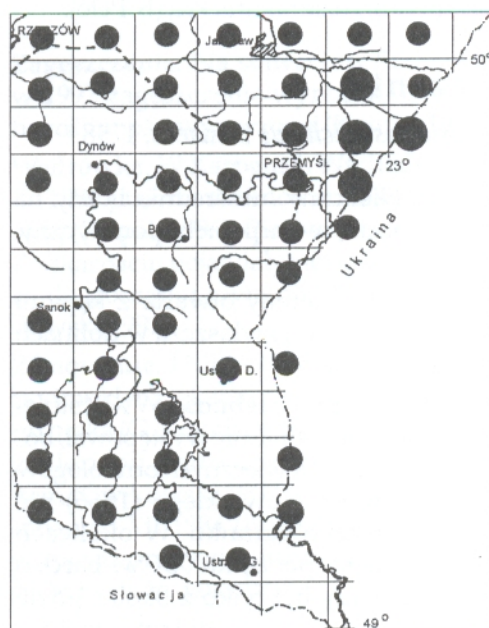
Środowisko. W okresie lęgowym tereny otwarte, głównie uprawy polne – roślin motylkowych, buraków, rzepaku, prosa oraz nieużytki. W górach dochodziła do 700 m npm (Głowaciński 1969).

Występowanie i liczebność. Przez Schaitera (1868) i Dzieduszyckiego (1880) uważana za bardzo pospolitą. Natomiast pod koniec XIX w. miał nastąpić spadek liczebności obserwowany przez Brunickiego (1889) i Niezabitowskiego (1901).

Rozmieszczona była równomiernie na całym terenie badań. Wszędzie nieliczna,

w głębi Karpat występowała głównie w dolinach i na większych obszarach pól, łąk i nieużytków. Miejscami jednak nie występowała, jak np. w dolinie Stebnika (Cwikowski 1995b). W Ciśniańsko-Wetlińskim Parku Krajobrazowym lęgowa, a na powierzchni 150 ha łąk wzdłuż potoków w Jabłonkach-Kołonicach stwierdzono 3 pary w zagęszczeniu 0,2 p/10 ha. W 1995 słyszano co najmniej kilkanaście odzywających się samców w okolicy Osławicy i Nowego Łupkowa. Najgłębiej w Bieszczadach słyszana 14 VI 1987 pod Stuposianami, a 26-29 VI 1987 dwa odzywające się samce w okolicy Tarnawy (Cichoń, Zajac 1991). Po II wojnie światowej w niższych partiach była *nader pospolita* (Józefik 1969).

Na Pogórze Przemyskim obserwowana jedynie na niektórych stanowiskach, np. na 4 km² odłogowanych pól i łąk na

Ryc. 37. Występowanie przepiórka (*Coturnix coturnix*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

terenie Wschodniokarpackiego Arboretum w Cisowej nie stwierdzono ani jednej pary.

Na Podkarpaciu natomiast występowała powszechnie. Na trzech powierzchniach wielkoobszarowych na Progu Lesowym między Przemyślem a Jarosławem stwierdzono 0,5-4,4 samca/km², średnio 2,1. Rzadsza pod Hadłami Szklarскими, gdzie na powierzchni 10 km² stwierdzono 0,3 samca/km² (B. Pelc). W Przybyszówce w okolicach Rzeszowa zagęszczenie na łąkach wynosiło 1,6 p/10 ha (Kawa 1998). W latach 1996-97 zagęszczenie na Przykarpackim Progu Lesowym między Przemyślem a Jarosławem oceniono na 2-4 samców/km² (Hordowski 1997).

Wędrownik. Przylot w okolice Przemyśla w latach 1966-1992 następował średnio 11 V (n=5), najwcześniejszy pojaw 1 V 1992; w Posadzie Leskiej widziana jeszcze wcześniej 25 IV 1993 – 1 ptak (Ćwikowski 1996), najpóźniej 3 X 2000 – 1 ptak na granicy badań w Brzoście Stadnickiej (B. Pelc).

Bażant

Phasianus colchicus Linnaeus, 1758

Status. Nieliczny lub średnio liczny na Podkarpaciu, w Karpatach sporadyczny, osiadły.

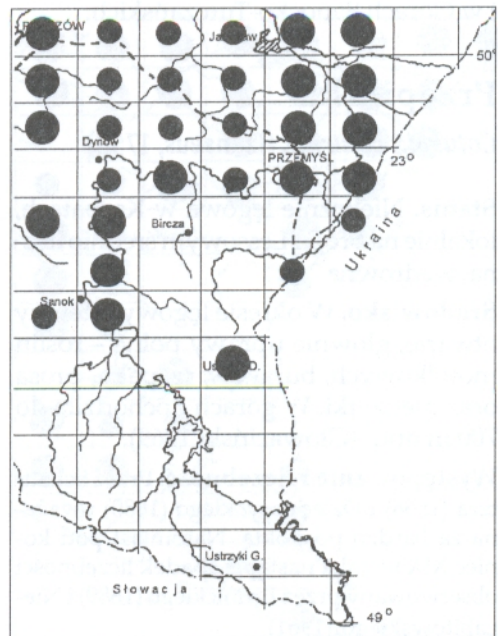
Środowisko. Tereny otwarte z kępami drzew i krzewów, zwłaszcza w dolinach rzek i potoków.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu prawdopodobnie nie występował, bowiem żaden z XIX wiecznych ornitologów począwszy od Nowickiego (1866) nie wymieniał tego gatunku. W okolicach Przemyśla na początku XX w. bardzo rzadki i znany był tylko z okolic, gdzie zaczęły powstawać ośrodki sztucznej hodowli, np. przysiółek Bażantaria pod Ujkowicami (Trella 1938).

Powszechnie występował na Podkarpaciu do linii Sanu wraz z jego doliną mniej więcej do Sanoka. Począwszy od Pogórza Przemyskiego notowano tylko pojedyncze pary, m.in. w dolinie Wiaru pod Rybotyczami; 25 VI 1980 samica w okolicy wsi Ustianowa; 16-18 V 1995 samiec pod Brzegami Dolnymi i 24 VI 1995 na tym samym terenie słyszano odzywającego się samca (Ćwikowski 1995). W Bieszczadach nie obserwowany.

Lęgowy na peryferiach Przemyśla (Kunysz, Kurek 1997); w Łańcucie jego liczebność w 2000 oceniono na 15-18 rodzin, w tym 7-8 na starorzeczu (B. Pelc).

Zagęszczenie. W obrębie gminy Żurawica liczebność oceniono na 80-110 par, tj. 1,1 p/km² (Hordowski 1998). Obserwowany głównie w wiklinach nadrzecznych doliny Sanu, starorzeczach (np. Buszkowicach co najmniej 8 par). Na powierzch-

Ryc. 38. Występowanie bażanta (*Phasianus colchicus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

ni Wielkie Błonia stwierdzono zagęszczenie 0,9 p/km², zaś Kosienice 0,5 p/km² (Hordowski 1994, Hordowski i Czernicki 1994). Podobnie, jak i u kuropatwy jego liczebność spadła po kilku ostrych zimach w drugiej połowie lat 90. XX stulecia.

Zimowanie. W okresie zimowym notowany w wielu miejscach całego Podkarpacia, szczególnie często w dolinie Sanu.

Wodnik

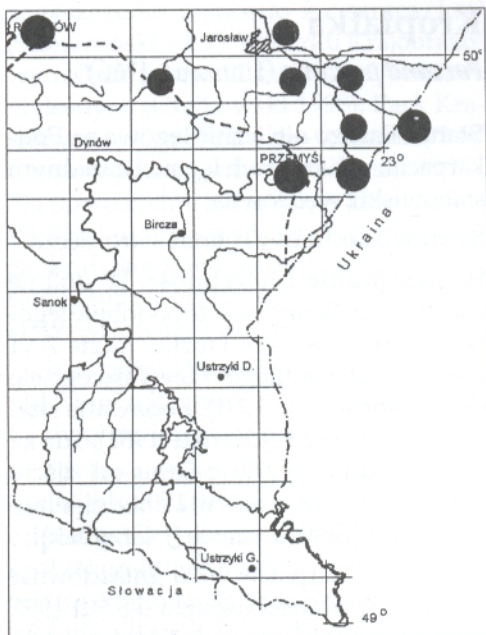
Rallus aquaticus Linnaeus, 1758

Status. Bardzo nielicznie lęgowy na Podkarpaciu, wędrowny.

Środowisko. Stawy rybne i starorzecza, w okresie polęgowym obszary podmokłe.

Występowanie i liczebność. Na Podkarpaciu w latach 80. i 90. obserwowany na 12-13 stanowiskach: stawy w Starzawie w 1992 liczebność oceniono na 6 par (Kunysz 1993), starorzecza: Hurko – w latach 1986-1987 – 5-6 par (Kurek 1993), Buszkowice – 3 pary, Nienowice, Wietlin i Wisznia po 1 parze, Pigany co najmniej 2 pary (wszystkie 1994) oraz Wyszatyce – 1 samiec. Do początku lat 90. gniazdował także na starorzeczu w Radymnie, natomiast w latach 1970-85 w Kruhelu Małym (Czernicki i Hordowski 1994, Kunysz i Kurek 1997). W maju i czerwcu 1996 słyszano jednego ptaka na odstojnikach w Siedliskach. Poza tym na początku lat 90. obserwowany na małym stawie w Hadlach Szklarskich (Hordowski 1991). W okolicach Łańcuta ptaki słyszano w latach 1996-1998 na starorzeczu w Łańcutie oraz w 1998 na stawie w Korniaktowie (Pelc 1998). Lęgowy na zbiorniku rzeszowskim (M. Baran).

Najdalej w górach stwierdzony 25 VI 1987 w Bieszczadach w rezerwacie *Tarnawa* pod Tarnawą (Cichoń, Zajac 1991). Zapewne był to ptak niełgowy.

Ryc. 39. Występowanie wodnika (*Rallus aquaticus*) na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Zagęszczenie. Na stawach w Starzawie w 1992 zagęszczenie wynosiło 0,8 p/10 ha roślinności wynurzanej (Kunysz 1993).

Wędrowka. W Karpatach Wschodnich 11 IX 1993 ptak na stawach w Posadzie Leskiej (Filipek 1996). Pierwsze osobniki na Podkarpaciu pojawiały się od końca marca do początku kwietnia (Kunysz, Hordowski 1992).

Zimowanie. 11 II 1990 w Kosienicach na podmokłych łąkach obserwowano jednego ptaka (G. Kołodziejczyk) oraz 28 I 1996 znaleziono martwego ptaka nad Strwiążem (Ćwikowski 1997). Pod Stryjem widziany 3 XII 1884 (Brunicki 1889) co sugeruje, iż próby zimowania podejmowane były także dawniej.

Kropiatka

Porzana porzana (Linnaeus, 1766)

Status. Bardzo nielicznie lęgowa na Podkarpaciu, w Karpatach lęgowa na jednym stanowisku, wędrowna.

Środowisko. Stawy rybne i starorzecza.

Występowanie i liczebność. W dolinie środkowego Sanu prawdopodobnie lęgowa na starorzeczu w Hurku, gdzie 7 VI 1990 słyszano jednego odzywającego się ptaka (Hordowski 1991). Podawana stąd już od lat 50. przez Józefika (1961). Tuż za granicą badań wzdłuż Sanu od ujścia Wisłoka do Krzeszowa w 1999 zlokalizowano 4 stacjonarne samce (J. Grzybek).

W głębi Karpat w 1996 gniazdowała 1 para w Posadzie Leskiej, a 6-8 VII 1992 widziano w tym miejscu 1-3 dorosłe ptaki (Ćwikowski 1996). Obserwowana tutaj w latach 50. przez Józefika (1961). W tamtym okresie musiała być nieco częstsza bowiem Józefik (1961) wymieniał wiele stanowisk nad górnym Sanem: pod Łukawicą, Dubieckiem, Krasiczynem i Kruhelem Małym.

Zielonka

Porzana parva (Scopoli, 1769)

Status. Bardzo nielicznie lęgowa na Podkarpaciu, w Karpatach znana z jednego stanowiska, wędrowna.

Środowisko. Gęsto zarośnięte roślinnością brzegową stawy rybne i starorzecza.

Występowanie i liczebność. W Karpatach Wschodnich na stawach w Posadzie Leskiej 9 V 1989 znaleziono gniazdo (M. Filipek). Po tym okresie nie obserwowana (Ćwikowski 1996). Poza tym 8 VI 1990 słyszano jednego ptaka w Bóbrce nad Jeziorcem Myczkowskim (M. Filipek).

W dolinie środkowego Sanu prawdopodobnie lęgowe ptaki obserwowano na odstożnikach ścieków w Siedliskach

(1996) (Hordowski 1996) i na starorzeczu Sanu w Hurku - 1-2 pary w latach 1986-1987 (Kurek 1993). Prawdopodobnie lęgowa na stawach w Starzawie, gdzie w maju 1988 słyszano intensywnie odzywającego się samca. W tym samym miejscu w 1992 również widziano i słyszano 1 samca (Kunysz 1993). W okresie lęgowym 26 VI 1996 widziano 1 ptaka na zbiorniku w Rzeszowie (P. Kawa).

Derkacz

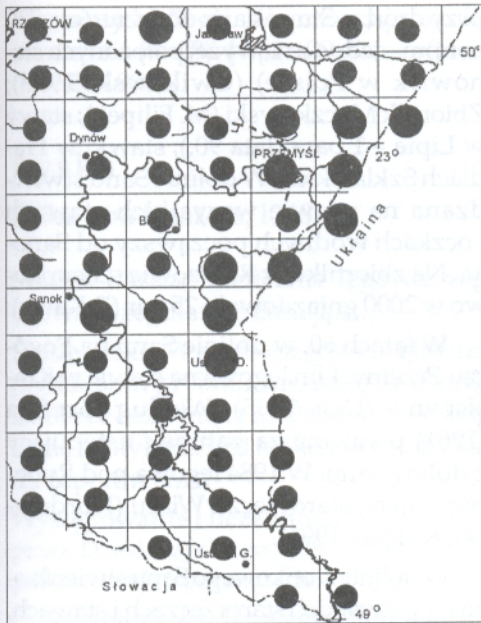
Crex crex (Linnaeus, 1758)

Status. Nieliczny, miejscami średnio liczny gatunek lęgowy i wędrowny.

Środowisko. W okresie lęgowym łąki (zazwyczaj umiarkowanie wilgotne), pola uprawne, nieużytki, pastwiska, odłogowane pola. W górach stwierdzony na wysokości ponad 1200 m n.p.m. (Grodziński 1957, Józefik 1969). Na rozległych polach uprawnych Progu Lessowego praktycznie nie obserwowany.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu Dzieduszycki (1880) podawał, że był on ptakiem *bardzo pospolitym* w Galicji. Również w latach 30. XX stulecia musiał być częsty skoro J. Domaniewski tylko jednego dnia - 13 V 1936 zdobył 4 ptaki w Zarzeczcu (Muzeum Przyrodnicze im. Dzieduszyckich we Lwowie).

Powszechny gatunek rozmieszczony równomiernie na całym obszarze badań. Na Podkarpaciu zasiedlał przede wszystkim uprawy rolne, łąki i pastwiska. Natomiast w górach najczęstszy na łąkach i odłogowanych polach uprawnych, szczególnie w dolinach potoków. Nie unikał jednak wyższych partii łąk i połonin, sięgając do 1200 m n.p.m. W Parku Krajozbrazowym Doliny Sanu średnio liczny, łącznie w 1998 odnotowano 65 odzywających się samców, a na podstawie potencjalnych siedlisk szacunkową liczbę samców oceniono na około 100 - np. w rejo-

Ryc. 40. Występowanie derkacza (*Crex crex*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objąśnienia jak na ryc. 6.

nie łąk w Bukowcu 12 samców, rejon rezerwatu Tarnawa minimum 10 samców, łąki w Smolniku 10 samców czy łąki między Krywem a Tworylnym 17 samców (Ćwikowski 1998). W Parku Krajobrazowym Gór Słonnych również średnio liczny – w 1997 odnotowano co najmniej 74 odzyskujące się samce, szacunkowo minimum 100. Dokładne liczenie w trzech dolinach rzecznych charakteryzujących się znacznym udziałem nieużytkowanych łąk i pastwisk wykazały: dolina Jamninki – 25-30 samców, dolina Mszańca – 5 samców i dolina Stebnika – 8 ptaków (Ćwikowski 1997b). W Ciśniańsko-Wetlińskim Parku Krajobrazowym również częsty, np. w dolinie Solinki między Polankami a Terką (1,5 km²) stwierdzono 5 samców, a wzdłuż potoków w Jabłonkach i Kołonicach (1,5 km²) – 6 samców (Stój 1998).

Zagęszczenie. U podstawy Gór Słonnych w między Załużem a Bykowcami w 1997

zagęszczenie wynosiło 2,2 samca/km² (Skowroński 1997). W Parku Krajobrazowym Doliny Sanu 1,5 samca/km² terenów nieleśnych (Ćwikowski 1998); Park Krajobrazowy Gór Słonnych – 0,6 samca/km² terenów nieleśnych (Ćwikowski 1997). Na powierzchni 3 km² łąk w Ciśniańsko-Wetlińskim Parku stwierdzono 3,6 samca/km² (Stój 1998). W Bieszczadzkim PN i jego otulinie populację oceniono na 100-200 rewirów (Głowaciński *et al.* 1995).

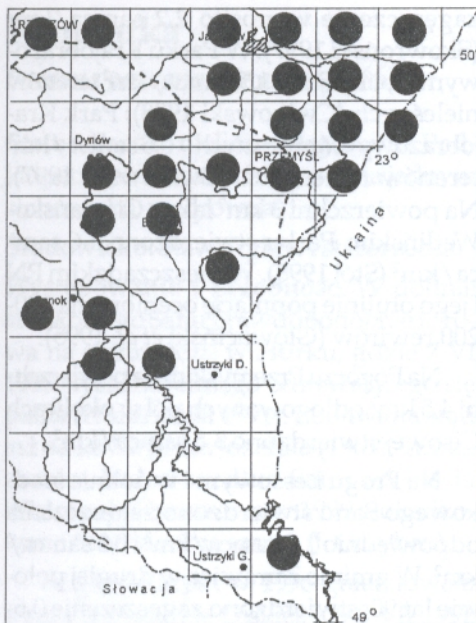
Na Pogórze Przemyskim na powierzchni 4,5 km² odłogowanych pól w okolicach Cisowej stwierdzono 3,5 samca/km².

Na Progu Lessowym i w dolinie środkowego Sanu stwierdzono zagęszczenia odpowiednio 1,8 samca/km² i 0,3 samca/km². W gminie Żurawica w drugiej połowie lat 90. stwierdzono zagęszczenie 0,6-0,7 samca/km² pól i łąk. W rejonie tym na uwagę zasługuje wysokie zagęszczenie z 1988, kiedy stwierdzono aż 17 samców/km², niektóre samce odzywały się regularnie w odległości 15-20 m od siebie (Hordowski 1998). Na powierzchni 10 km² pod Hadłami Szklarskimi stwierdzono 0,5 samca/km² (B. Pelc).

W dolinie dolnego Sanu wydaje się jeszcze liczniejszy. W 1999 stwierdzono średnio 5,7 samców/km², a maksymalnie nawet 17,3 samca/km² na wilgotnych łąkach (J. Grzybek).

Zmiany liczebności. W Bieszczadach zagęszczenie w latach 50. wynosiło do 12 os./1 ha ugorowanej łąki (Józefik 1969). W późniejszym okresie (od 1960) zanotowano spadek spowodowany zagospodarowaniem terenu.

Na powierzchni 130 ha pól pod Kosienicami w latach 1993-2000 stwierdzono wahania liczebności. W latach 1993-94 zanotowano najwyższą liczebność 6-7 samców. W kolejnych latach spadła do 4 i 2 samców, a w 1997 wzrosła do 7, następnie stopniowo spadała do 4 samców w roku 2000.

Ryc. 41. Występowanie kokoszki (*Galinula chloropus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Kokoszka

Gallinula chloropus (Linnaeus, 1758)

Status. Nielicznie lęgowa, najliczniejsza w dolinie Sanu, wędrowna.

Środowisko. W okresie lęgowym zbiorniki wodne (stawy rybne, starorzecza, zbiorniki przemysłowe, wyrobiska, oczka wodne), nawet z niewielkim pasem roślinności.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu uważana przez Dzieduszyckiego (1880) za bardzo pospolity gatunek.

W Karpatach stwierdzona na stanowiskach: 3 VII 1995 para na stawie w Uhercach (Ćwikowski 1995); starorzecze pod Bykowcami – 4 pary (Skowroński 1996); stawy w Posadzie Leskiej 1-3 pary w latach 1988-96 (Ćwikowski 1996, M. Filipek); 23 VI 1998 *ad.* wraz z 3 *pull.* na oczku wodnym obok stacji transformatorowej

przy drodze Stuposiany-Muczne (ok. 730 m npm – jedno z najwyższych położonych stanowisk w Polsce) (Ćwikowski 1998); Zbiornik Myczkowski (M. Filipek); stawy w Lipie – 1 para (lata 90.); stawki w Hadlach Szklarskich. W dolinie Sanu stwierdzana na prawie wszystkich stawach i oczkach wodnych począwszy od Sano-ka. Na zbiorniku w Rzeszowie szacunkowo w 2000 gniazdowało 25 par (P. Kawa).

W latach 60. w dolinie Sanu na Pogórzu Przemyskim lęgowa na stawie w Krasicy (Cais 1965). Według Józefika (1961) uważana za gatunek ustępujący z doliny Sanu. W 1984 lęgowa pod Rybotyczami na starorzeczu Wiaru (Hordowski, Kunysz 1991).

W dolinie środkowego Sanu stwierdzona na wszystkich starorzeczach i stawach, zwirowniach itp. Największe stanowisko stwierdzono na starorzeczach: Hurko w 1986-87 – 20 par (Kurek 1993) i Buszkowice 15-17 par, odstożniki ścieków w Siedliskach 9-11 par (Hordowski 1996). Na obszarze gminy Żurawica stwierdzono 27-32 pary w zagęszczeniu 0,3 p/km² (Hordowski 1998).

W Przemysłu lęgało się w latach 90. łącznie 4 pary (starorzecze Kruhel Wielki, stawy os. Kmiecie) (Kunysz, Kurek 1997).

Wędrownka. W dolinie środkowego Sanu obserwowana corocznie, ale zawsze bardzo nielicznie od początku kwietnia; odlatywała od połowy sierpnia do końca września. Najwcześniejszy pojaw 1 IV 1988 – 2 ptaki w Starzawie, najpóźniejszy 25 XI 1989 na Sanie (Kunysz, Hordowski 1992). Na stawach leskich jesienny przelot obserwowany był od początku sierpnia do końca października w liczbie do 25 ptaków (Ćwikowski 1996).

Zimowanie. Zimujące ptaki (1981/82) obserwowano na zbiorniku w Rzeszowie (Tomiałojć 1990), także tam 18 II 1994 – 1 ptak (M. Baran).

Elementy biologii. Wymiary jaj z okolic Przemyśla (n=28): 40,81 x 29,42 mm (Hordowski 1998b).

Łyska

Fulica atra Linnaeus, 1758

Status. Bardzo nielicznie lęgowa, wędrowna i regularnie zimująca.

Środowisko. W okresie lęgowym głównie płytkie stawy rybne i większe starorzecza z dobrze rozwiniętą roślinnością wodną. Zimą spotykana nad rzekami i zbiornikami zaporowymi.

Występowanie i liczebność. W XIX w. była przez Dzieduszyckiego (1880) zaliczana do ptaków bardzo pospolitych.

W dolinie środkowego Sanu lęgowa na następujących stanowiskach: odstojnikach ścieków w Siedliskach w 1988 – 3-5 par, w 1996 – 3-4 pary (Hordowski 1996); stawy w Starzawie ok. 70 par (Kunysz 1993); staw w parku podworskim w Medyce – 1 para (lata 90.); staw w Hadlach Szklarskich – 1 para (połowa lat 90.); staw w Arboretum Bolestraszyce 1996 – 1 para. Starorzecza: Hurko ok. 30 par (Kurek 1993) (w 1956 – aż 60 par – Józefik 1961), Pigany 9-11 par, Buszkowice 5 par, Radymno i Wietlin 2-3 pary, Nienowice 1 para (Hordowski, Czernicki 1994). W 1994 obserwowana tylko w Hurku i Piganach.

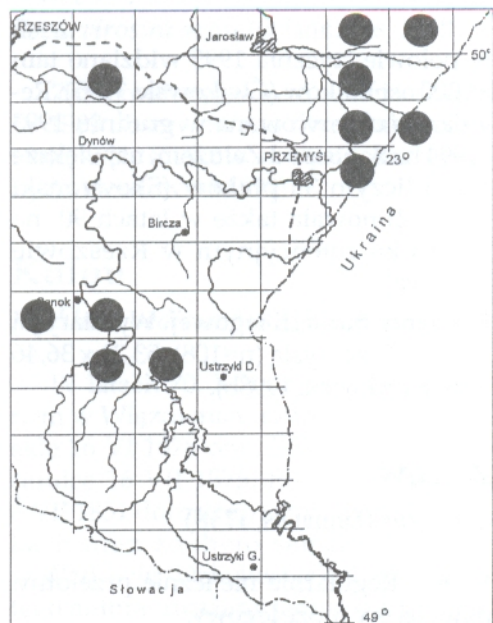
Natomiast w Karpatach Wschodnich w latach 1988-96 legły się 1-3 pary na stawach w Posadzie Leskiej, np. 3 VI 1990 – 3 pary na gniazdach (Ćwikowski 1996, M. Filipek). Z tego miejsca znana również z lat 60. (Głowaciński 1969). Poza tym lęgowa na stawach w Zarszynie.

Wędrowka. W dolinie środkowego Sanu jeden z najliczniejszych gatunków, zwłaszcza w okresie jesiennej wędrowki. Od końca marca do połowy kwietnia następują szybko jeden po drugim szczyty liczeb-

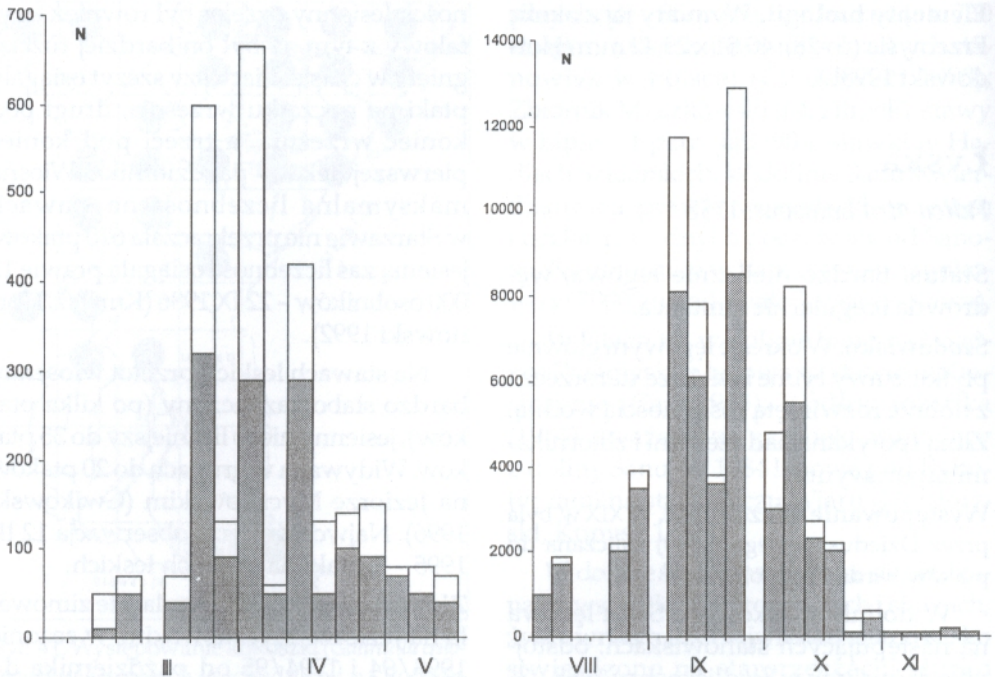
ności. Jesienny przelot był również trzyfalowy z tym, iż był on bardziej rozciągnięty w czasie. Pierwszy szczyt osiągały ptaki na początku września, drugi pod koniec września, a trzeci pod koniec pierwszej dekady października. Wiosną maksymalna liczebność na stawach w Starzawie nie przekraczała 670 ptaków, jesienią zaś liczebność osiągała prawie 13 000 osobników – 22 IX 1986 (Kunysz, Hordowski 1992).

Na stawach leskich przelot wiosenny bardzo słabo zaznaczony (po kilka ptaków), jesienny nieco liczniejszy do 35 ptaków. Widywana w grupach do 20 ptaków na Jeziorze Myczkowskim (Ćwikowski 1996). Najwcześniejsza obserwacja 12 III 1995 – 2 ptaki na stawach leskich.

Zimowanie. Od 1989 regularnie zimowała na Jeziorze Myczkowskim, w sezonie 1993/94 i 1994/95 od października do lutego obserwowano stada do 100 ptaków,

Ryc. 42. Występowanie łyski (*Fulica atra*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 43. Fenologia pojawów łąski (*Fulica atra*) w okresie wiosennym (po lewej) i jesiennym (po prawej) na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

w połowie stycznia 1995 widziano tam aż 200 osobników (Ćwikowski 1995). Regularnie obserwowana w grudniu 1993 i 1994 na Sanie pod Załużem, największe stado liczyło 35 ptaków (Skowroński 1996). Zimowała także w latach 90. na zbiorniku retencyjnym w Rzeszowie (P. Kawa).

Elementy biologii lęgowej. Wymiary jaj z okolic Przemyśla ($n=108$): $53,21 \times 36,46$ mm (Hordowski 1998b).

Żuraw

Grus grus (Linnaeus, 1758)

Status. Regularnie nielicznie przelotny, dawniej być może lęgowy.

Środowisko. W okresie wędrówek stada zatrzymywały się na polach lub łąkach, brzegach zbiorników wodnych.

Występowanie. Dzieduszycki (1880) pisał *Dawniej wywodziły się żurawie w bardzo wielu okolicach na obszernych niedostępnych błotach...* Natomiast w drugiej połowie XIX stulecia stał się rzadki (Dzieduszycki 1895). Według Trelli (1938) gniazdował na początku XX w. na rozległych bagnach pomiędzy Stubnem-Nakiem-Leszmem-Starzawą. W wyniku melioracji po I wojnie światowej definitywnie ustąpił z tego terenu.

Przez dolinę Sanu przebiega jedna z głównych tras przelotu tego gatunku w Polsce (Sierakowski *et.al.* 1969). Obserwowany na całym terenie badań. W dolinie środkowego Sanu przelot rozpoczął się od połowy marca, szczyt przypadał na początek kwietnia, a kończył się na początku maja. Jesienny przelot rozpoczął się od końca września i trwał do połowy listopada, szczyt osiągając w połowie października. Wielkość stad wynosiła od kilku do 440 średnio ($n=41$) 92 ptaki (Kunysz, Hordowski 1992).

Regularnie przelotny jesienią w okolicy Ustrzyk Dolnych, niekiedy w dużych stadach – w dniach 13-14 X 1994 w godzinach 23³⁰-5⁰⁰ średnio co 20 minut przelatywał klucz złożony z kilkudziesięciu osobników. Łącznie przelot oceniono na 500-600 ptaków (Ćwikowski 1995). Regularnie przelotny również w dolinie Sanu pod Załużem, np. 23 III 1996 – około 40 ptaków (Skowroński 1996).

Strepet

Otis tetrax Linnaeus, 1758

W XIX stuleciu pojawiał się liczniej podczas przelotów, zwłaszcza jesiennych, w pewnych latach liczniej bywa zabijany, np. w roku 1874 (Dzieduszycki 1895). Z tego okresu pochodzą dwa okazy: 14 IX 1874 – samica w Wiązownicy i 8 IX 1874 – samica w Wzdowie (Dzieduszycki 1880).

Drop

Otis tarda Linnaeus, 1758

Jednego ptaka zdobyto na polach w Przybyszówce pod Rzeszowem (Schmitter 1868). Nowicki (1866) podawał, iż zabito w 1848 jednego ptaka w Nisku, nieco na północ od terenu badań.

Ostrygojad

Haematopus ostralegus Linnaeus, 1758

Zalatywał wyjątkowo, 30 III 1991 – 1 ptak na stawach w Starzawie i 6 IV 1991 – 1 ptak nad Sanem w Hurku (Kunysz, Hordowski 1992) oraz 14 IX 1993 – 1 ptak na zbiorniku w Rzeszowie (M. Filipek).

Szczudłak

Himantopus himantopus (Linnaeus, 1758)

Zalatywał wyjątkowo, raz stwierdzono gniazdowanie. 19 IV 1851 zabito samicę nad brzegiem stawu w Węgierce (Dzieduszycki 1895).

W dniu 22 VI 2000 na odstojnikach ścieków w Siedliskach stwierdzono jedną parę z dwoma piskletami. Młode miały około jednego tygodnia. Przebywały one na wąskim półwyspie porośniętym niską roślinnością, gdzie prawdopodobnie było gniazdo. Samica przebywała w pobliżu młodych, samiec zaś ciągle przelatywał nad obserwatorem. Ptaki przebywały do 4 VIII (H. Kurek i inni). Prawdopodobnie te same ptaki obserwowano na przełomie kwietnia i maja na stawach w Starzawie (M. Kuziemko).

Szablodziób

Recurvirostra avosetta Linnaeus, 1758

Zalatywał wyjątkowo, w dniach 20-25 IV 1989 obserwowano dwa ptaki na odstojnikach ścieków w Siedliskach (Kunysz, Hordowski 1992).

Kulon

Burhinus oediconemus (Linnaeus, 1758)

W latach 70. XIX w. lęgowy nad Sanem w Wiązownicy, skąd pozyskano pisklę 16 VI 1878 oraz kilka lat wcześniej samicę 16 VII 1875. Poza tym złapano 8 VII 1851 dorosłego samca w Żurawiczkach oraz zdobyto samca 28 X 1879 w Wzdowie (Dzieduszycki 1880). Przez tego autora uważany jednak za gatunek stosunkowo rzadki. W XX stuleciu nie stwierdzony.

Sieweczka rzeczna

Charadrius dubius Scopoli, 1786

Status. Nielicznie lęgowa wzdłuż rzek i większych potoków na całym terenie badań. Poza tym notowana na żwirowniach, stawach rybnych, a nawet polach uprawnych, wędrowna.

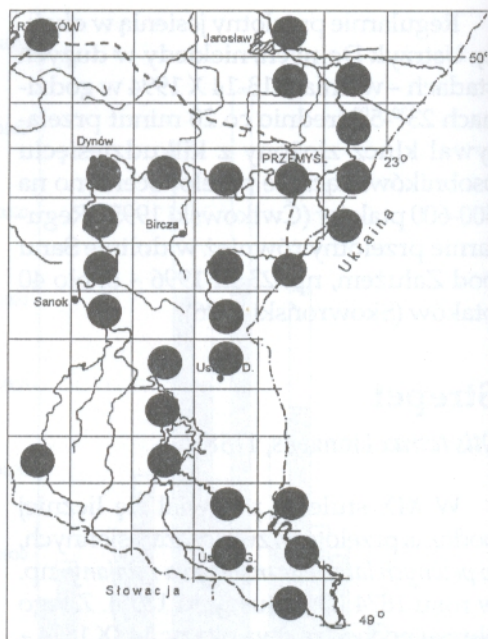
Środowisko. Kamieniste brzegi rzek i potoków, żwirownie, zbiorniki wodne, wyrobiska piasku. Rzadko tereny suche i otwarte z dala od wody.

Występowanie i liczebność. Notowana przede wszystkim wzdłuż Sanu oraz jego większych dopływów, np. Wiaru, Osławicy, Stupnicy.

Na stawach w Posadzie Leskiej regularnie lęgowa: w 1995 – 1 para, w 1996 – 4 pary (Ćwikowski 1996). Lęgowa w Parku Krajobrazowym Doliny, jak i Ciśniańsko-Wetlińskim, np. na potoku Wołosaty (Ćwikowski 1998, Stój 1998).

Na Podkarpaciu obserwowana na wielu różnych stanowiskach, np. wzdłuż Sanu na odcinku między Buszkowicami a Wyszatycami w 1996 gniazdowało 2-3 pary (Hordowski 1998), 1 para w 1994 na wyrobisku żwiru w Torkach (Hordowski, Czernicki 1994); w 1990 – 1 para, a w 1992 – 2 pary na stawach w Starzawie (Kunysz 1993). W okolicach Łańcuta notowana na Wisłoku koło Smolarzyn (1996-1997) (Pelc 1998).

W Karpatach Wschodnich wnikała dolinami rzek i potoków. Podawana z Bieszczad już w latach 60. XX w. (Głowaciński, Witkowski 1969). W dolinie rzeki Wiar na odcinku od Sierakość do Posady Rybotyczej (1987) wykazano obecność 23 par – 2 pary/km rzeki (Hordowski, Kunysz 1991), a na całym Wiarze 25-30 par. Na Sanie od Dynowa do Przemyśla pod koniec lat 80. gniazdowało około 15 par (Hordowski 1991).

Ryc. 44. Występowanie sieweczki rzecznej (*Charadrius dubius*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objasnienia jak na ryc. 6.

Wędrowka. Nieliczny gatunek przelotny w dolinie środkowego Sanu. Wiosną pierwsze ptaki pojawiały się od końca marca do połowy maja, jesienią od początku lipca aż do października. Widywana w grupach do – 25 ptaków (Kunysz, Hordowski 1992).

Sieweczka obrożna

Charadrius hiaticula Linnaeus, 1758

Status. Raz prawdopodobnie lęgowa na Pogórzu Przemyskim, wędrowna.

Środowisko. W okresie lęgowym brzegi Sanu, w okresie wędrowek spuszczone stawy rybne, odstojniki ścieków.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu według Dzieduszyckiego (1880) na przeletach nierzadka.

W dniach 29 IV i 15 V 1990 obserwowano parę ptaków nad Sanem w okolicach Pawłokomy, niedaleko Dynowa. Zachowanie ptaków (terytorializm, próby kopulacji) według opinii P. Chylareckiego sugeruje wyraźnie prawdopodobieństwo lęgu.

Wędrówka. W dolinie środkowego Sanu w ciągu 2,5 lat obserwacji w drugiej połowie lat 80. na odstojnikach w Siedliskach spotkana 35 razy, na stawach w Starzawie tylko 1 raz. Z wiosny pochodziło 4 obserwacje pojedynczych ptaków. Jesienią pojawiała się od sierpnia do połowy października. Szczyt przelotu występował na początku trzeciej dekady września. Obserwowana w grupach od 2 do 10 ptaków, maksymalnie 20 IX 1987 – 24 osobniki (Kunysz, Hordowski 1992). Trzykrotnie widziana na zbiorniku w Rzeszowie (P. Kawa). Z głębi Karpat brak stwierdzeń.

Mornel

Charadrius morinellus Linnaeus, 1758

Zalatywał wyjątkowo, 9 IX 1970 – 2 ptaki na Krzemieniu (Tomiałojć 1990) i we wrześniu 1973 młody sfotografowany na Tarnicy (Krzemień 1979). Pojawiał się w dolinie Sanu – 27 VIII 1999 widziano 8 ptaków tuż za granicą badań koło Wierzawic (J. Grzybek).

Siewka złota

Pluvialis apricaria (Linnaeus, 1758)

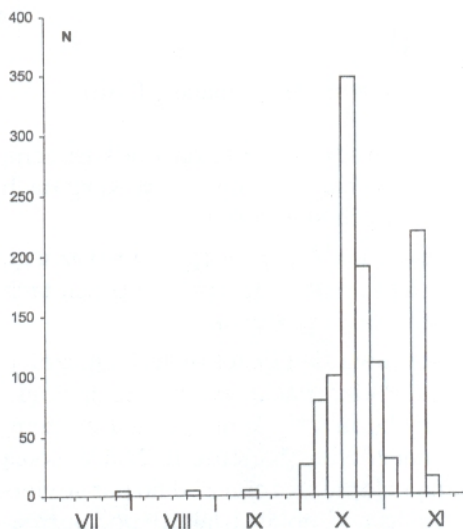
Status. Corocznie regularnie przelotna.

Środowisko. Zbiorniki wodne, rzadziej rozległe łąki i pola uprawne.

Występowanie. Obserwowana na jesiennych przelotach w XIX stuleciu (Dzieduszycki 1895). W zbiorach Muzeum znajdowały się trzy ptaki: dwa pochodzące z Zarzecza i jeden z Wiązownicy. Dzieduszycki (1880) po-

nadto uważał, że na wiosennym ciągu bardzo rzadka, w jesieni pospolita.

W dolinie środkowego Sanu w latach 80. podczas jesiennego ciągu obserwowana corocznie, wiosną tylko 4 razy. Przelot jesienny rozpoczynał się na początku października (choć w XIX w. zdobyto ptaka 24 IX 1872 w Wiązownicy), a szczyt osiągał w połowie października (maks. 17 X 1987 Starzawa – 348 osobników, w tym stado 200 ptaków) i trwał do połowy listopada. Średnia wielkość stada w okresie jesiennym (n=53) wynosiła 38 ptaków (Kunysz, Hordowski 1992). Nieco bardziej na północ pod Wierzawicami wyraźny przelot zaznaczał się natomiast na wiosnę, a ptaki obserwowano głównie na polach i łąkach. Tworzyła spore koncentracje, np. w marcu 2000 widziano 530 ptaków w rejonie ujścia Wisłoka pod Dębem. Najwcześniejsza obserwacja 28 II (J. Grzybek).

Ryc. 45. Fenologia pojawów siewki złotej (*Pluvialis apricaria*) w okresie jesiennym na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

Siewnica

Pluvialis squatarola (Linnaeus, 1758)

Status. Nielicznie, ale regularnie przelotna.

Środowisko. Stawy rybne i inne zbiorniki wodne.

Występowanie i liczebność. Regularnie na przelotach jesiennych obserwowana w Galicji w XIX w. (Dzieduszycki 1895).

Józefik (1961) sugerował, iż gatunek ten przenika przez Przełęcz Użocką w Bieszczadach do doliny rzeki Uh.

W dolinie środkowego Sanu w latach 80. obserwowana corocznie od początku października do początków listopada na stawach w Starzawie, szczyt liczebności wykazano na koniec października (maksymalnie 168 ptaków 27 X 1984). Średnia wielkość stad ($n=48$) wynosiła 25 ptaków (Kunysz, Hordowski 1992).

Na zbiorniku w Rzeszowie obserwowana jeszcze 9 VI 1993 (P. Kawa). W Polsce dokonano zaledwie kilka czerwcowych stwierdzeń (Tomiałojć 1990).

Czajka

Vanellus vanellus (Linnaeus, 1758)

Status. Średnio liczna na Podkarpaciu, nieliczna i bardzo nieliczna w Karpatach Wschodnich, wędrowna.

Środowisko. W okresie lęgowym różnego typu łąki i pola uprawne. Na przelotach głównie łąki i pastwiska.

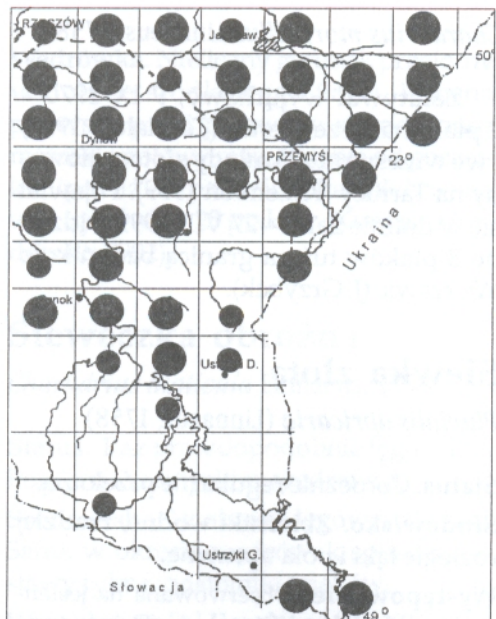
Występowanie i liczebność. Najliczniejsza na Podkarpaciu, zwłaszcza na większych obszarach łąk, np. pod Zarzeczem, Surmaczówką, Łańcutem. Największą luźną kolonię złożoną z 50-60 par stwierdzono na podmokłych łąkach pod Surmaczówką (Hordowski 1991). W latach 1970-80 gniazdowała w Przemyślu pod Kruhelem Małym w liczbie 10 par. Ogółem na te-

renie miasta stwierdzona na 12 stanowiskach (Kunysz, Kurek 1997).

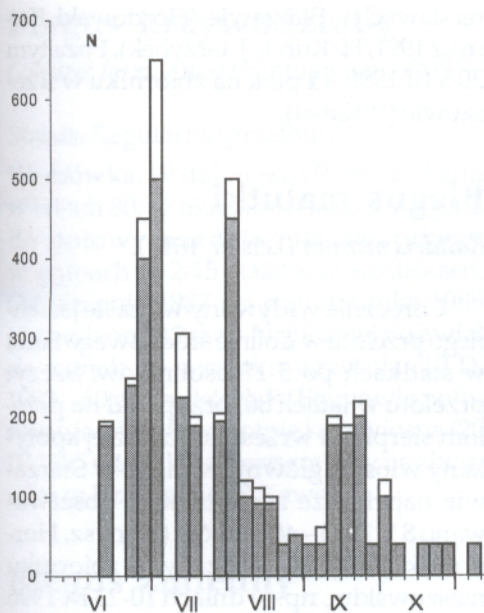
Na Pogórzu Przemyskim już znacznie rzadsza i występowała regularnie jedynie wzdłuż całej doliny Sanu. Prawdopodobnie lęgowe ptaki obserwowano w latach 1995-2000 w dolinie Wiaru pod Trzciancem.

Najgłębiej w górach stwierdzona w dolinie Sanu w okolicach Jeziora Solińskiego, np. w Posadzie Leskiej 2-4 pary lęgowe (Ćwikowski 1996), nad Sanem pod Bykowcami (Skowroński 1996) lub w 1982 pod Uhercami (PLKP). Dwa tokujące ptaki obserwowano 2 V 1993 w okolicach wsi Jałowe. Izolowane stanowiska stwierdzono na początku lat 90. w Bieszczadzkiem PN (750 m npm) (Cichoń, Zajac 1995).

Zagęszczenie. Na powierzchni Wielkie Błonie w dolinie Sanu występowała w zagęszczeniu 2,4-2,7 p/km², Kosienice 1,5-1,6 p/km², Dobkowie 1,5-1,5 p/km² (Hor-

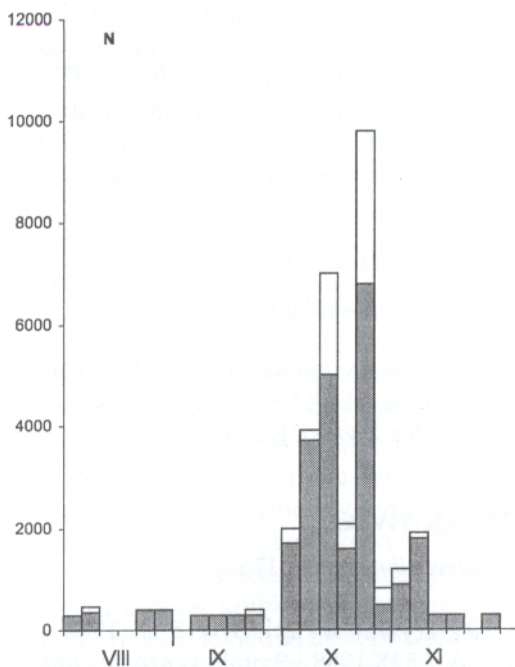
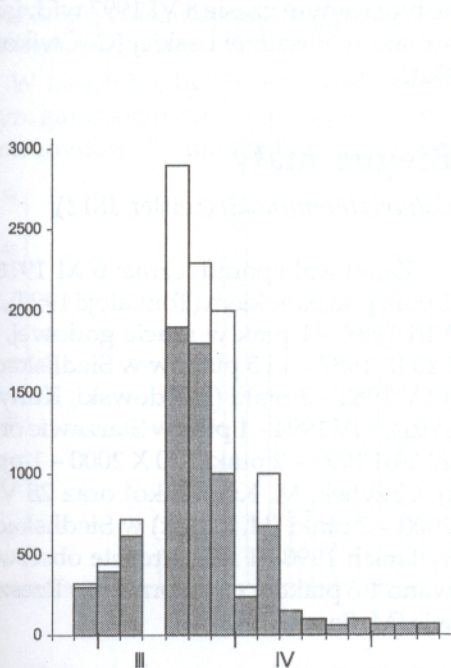
Ryc. 46. Występowanie czajki (*Vanellus vanellus*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Ryc. 47. Fenologia pojawów czajki (*Vanellus vanellus*) w okresie jesiennym na odstojnikach w Siedliskach (Kunysz, Hordowski 1992)

dowski 1994, 1997, Hordowski i Czernicki 1997). Na powierzchni 70 ha łąk w okolicach Tarnawki (Próg Lessowy) stwierdzona w 1999 w zagęszczeniu 0,6 p/10 ha (B. Pelc), zaś pod Rzeszowem na 1,2 km² powierzchni stwierdzono 1,9 p/10 ha (Kawa 1998).

Wędrówka. Przyłot w okolice Przemyśla w latach 1966-92 następował średnio 7 III (n=25), najwcześniejszy pojaw 14 II 1992 (Hordowski *et al.* 1993). Wędrówka w dolinie środkowego Sanu w latach 80. rozpoczynała się na początku marca lub pod koniec lutego. Na początku drugiej i trzeciej dekady marca przelot osiągał szczyt liczebności. Niekiedy, gdy wiosna była spóźniona szczyt przesuwał się na koniec marca. Ptaki leciały w grupach do 150 ptaków, średnio (n=192 stada) 31 ptaków. Niekiedy obserwowano duże koncentracje spowodowane, np. załamaniem pogody 17 III 1989 przebywało 3000 osobni-

Ryc. 48. Fenologia pojawów czajki (*Vanellus vanellus*) w okresie wiosennym (po lewej) i jesiennym (po prawej) na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

ków na stawach w Starzawie. Wędrowkę jesienną obserwowano od połowy maja, kiedy to zjawiały się pierwsze ptaki na odstożnikach ścieków w Siedliskach. Prawdopodobnie były to ptaki, które utraciły łęgi i zapewne były miejscowego pochodzenia oraz niełęgowe. W Siedliskach przelot osiągał szczyt w początkach lipca, zaś szczyt liczebności na stawach w Starzawie przypadał na okres spuszczenia wody ze stawów (np. 20 X 1989 – około 9000 osobników – zgrupowania po 14, 30, 120, 2 x po 1000, 3000 i 4000 ptaków lub 17 X 1993 – ok. 8000 ptaków). Pojedyncze ptaki obserwowano do początku grudnia (Kunysz, Hordowski 1992). Poza doliną Sanu stwierdzono intensywny przelot pod Kosienicami: 28 III 1984 między 13³⁰ a 16⁰⁰ obserwowano przelot 94 stad o łącznej liczebności 1904 ptaków.

Elementy biologii lęgowej. Najwcześniej lęg znaleziono 25 III 1990 – 4 jaja (T. Janekowy), w 35 lęgach stwierdzono 4 jaja, 2 x 2 jaja i 4 x 3 jaja, 29 x 4 jaja. Szczyt składania jaj następował w pierwszych dniach kwietnia, najpóźniejszy lęg 30 V 1997 – 4 świeże jaja. Wymiary jaj spod Przemyśla (n=136) 46,39 x 33,54 mm, waga (n=34) 26,26 g, pojemność (n=34) 22,48 cm³.

Biegus rdzawy

Calidris canutus (Linnaeus, 1758)

Zalatywał wyjątkowo, 11 X 1987 (nie XI!) – 2 ptaki i 5 IX 1988 – 1 ptak w Siedliskach (Hordowski, Kunysz 1991).

Piaskowiec

Calidris alba (Pallas, 1764)

Zalatywał wyjątkowo: 5 IX 1988 – 1 ptak, 18 IX 1988 – 2 ptaki w szacie *imm.* i 10 IX 1999 – 1 ptak w szacie spoczynkowej w Siedliskach oraz 1 X 2000 – 1 ptak

na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991, H. Kurek, J. Grzybek). Poza tym 30 VIII 1990 – 1 ptak na zbiorniku w Rzeszowie (P. Kawa).

Biegus malutki

Calidris minuta (Leisler, 1812)

Corocznie widywany w czasie jesiennego przelotu w dolinie środkowego Sanu w stadkach po 5-15 osobników. Szczyt przelotu w latach 80. przypadał na przełom sierpnia i września. Rzadziej spotykany wiosną, głównie w maju. W Starzawie największe zgrupowanie obserwowano 8 V 1983 – 40 ptaków (Kunysz, Hordowski 1992). Stwierdzany na zbiorniku rzeszowskim, np. w dniach 10-23 IX 1996 przebywało do 19 ptaków (P. Kawa). Z czerwca znane dwie obserwacje ptaków spod Przemyśla, w tym jedna 26 VI 1976 – 20 ptaków (Tomiałojć 1990). Również w tym samym czasie 8 VI 1997 widziano 4 ptaki w Posadzie Leskiej (C. Ćwikowski).

Biegus mały

Calidris temminckii (Leisler, 1812)

Zalatywał sporadycznie: 6 XI 1916 – 1 ptak pod Sanokiem (Tomiałojć 1990), 30 VIII 1987 – 1 ptak w szacie godowej, 11 i 20 IX 1987 – 1 i 5 ptaków w Siedliskach, 12 V 1983 – 3 ptaki (Hordowski, Kunysz 1991), 9 IV 1994 – 1 ptak w Starzawie oraz 22 VIII 1999 – 2 ptaki i 20 X 2000 – 1 ptak (J. Grzybek, M. Kuziemko) oraz 28 VIII 2000 – 2 ptaki (H. Kurek) w Siedliskach. W latach 1990-91 kilkakrotnie obserwowano 4-6 ptaków na zbiorniku w Rzeszowie (M. Baran, P. Kawa).

Biegus krzywodzioby

Calidris ferruginea (Pontoppidan, 1763)

Status. Regularnie przelotny.

Wędrownka. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. w okresie od końca sierpnia do połowy października spotykany w grupach po 2-15 ptaków w Siedliskach. Od sierpnia 1987 do października 1989 stwierdzony 42 razy. Najliczniej pojawiał się jednak na początku września (10 IX 1989 – 60 osobników). W Starzawie notowany jesienią trzykrotnie i raz wiosną (20 IV 1985 – 4 ptaki). Obserwowany na zbiorniku w Rzeszowie (P. Kawa).

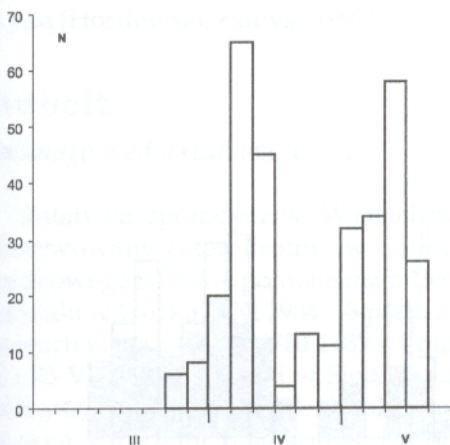
Biegus zmienny

Calidris alpina (Linnaeus, 1758)

Status. Regularnie przelotny.

Występowanie i liczebność. W XIX w. obserwowany, Dzieduszycki (1880) pisał *nieraz w dużych zjawiają się stadach*.

W latach 80. był jesienią najliczniejszym gatunkiem z rodzaju *Calidris* obserwowanym w dolinie środkowego Sanu.

Ryc. 49. Fenologia pojawów biegusa zmiennego (*Calidris alpina*) w okresie wiosennym na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

Wiosną o wiele rzadszy (maks. 62 ptaki w Starzawie). Pierwsze ptaki zjawiały się pod koniec marca, a pierwszy szczyt notowano pod koniec pierwszej dekady kwietnia, drugi zaś w połowie maja. Przelot jesienny rozpoczął się w sierpniu i trwał do połowy września. Pierwszy szczyt przypadł na początek pierwszej dekady października, a drugi na początek listopada (Kunysz, Hordowski 1992). Maksymalnie na całym kompleksie stawów 5 X 1985 widziano 848 ptaków, w tym stado złożone z około 800 osobników.

Biegus płaskodzioby

Limicola falcinellus (Pontoppidan, 1763)

Zalatywał wyjątkowo, stwierdzony trzykrotnie: 12 VIII 1956 – 1 *juv.* w Hurku (Józefik 1961), 3 VIII 1987 – 2 ptaki i 1 IX 2000 – 1 ptak w Siedliskach (Hordowski, Kunysz 1991, H. Kurek).

Batalion

Philomachus pugnax (Linnaeus, 1758)

Status. Regularnie przelotny.

Środowisko. Spotykany na odstojnikach ścieków i spuszczonej stawach rybnych.

Występowanie i liczebność. W XIX w. obserwowany regularnie na przelotach, ponadto w okolicach Lwowa na błotach koło Dublan miał gniazdować (Dzieduszycki 1880).

W dolinie środkowego Sanu w latach 80. obserwowany corocznie od końca marca do połowy października. Wyraźnie liczniejszy wiosną. Przyłot następował w trzeciej dekadzie marca, wyjątkowo w 1989 już w połowie tego miesiąca. W marcu po przylocie liczebność szybko wzrastała i na przełomie marca i kwietnia następował szczyt liczebności (maks. 700 osobników w Starzawie). W połowie kwietnia obserwowano wyraźny regres liczebności i ponowny

szczyt pojawiał się na przełomie kwietnia i maja (maks. 550 w Starzawie i 250 w Siedliskach). Ponowne ptaki obserwowano w połowie czerwca i osiągały szczyt w pierwszej dekadzie lipca, a drugi szczyt notowano na przełomie pierwszej i drugiej dekady sierpnia (Kunysz, Hordowski 1992). Na zbiorniku rzeszowskim spotykany regularnie w stadach do 110 ptaków, np. 29 IV 1995 (M. Baran). Z terenu Karpat Wschodnich dwie obserwacje: 29 IV 1991 – 7 ptaków i 5 X 1995 – 1 ptak na stawach w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996).

Bekasik

Lymnocyptes minimus (Brunnich, 1764)

Zalatywał wyjątkowo, 18 IX 1988 – 1 ptak na odstojnikach ścieków w Siedliskach (Hordowski, Kunysz 1991) i 28 VII 1990 – 1 ptak w Rzeszowie (P. Kawa).

W XIX stuleciu zaliczany przez Dzieduszyckiego (1880) do wielkich rzadkości.

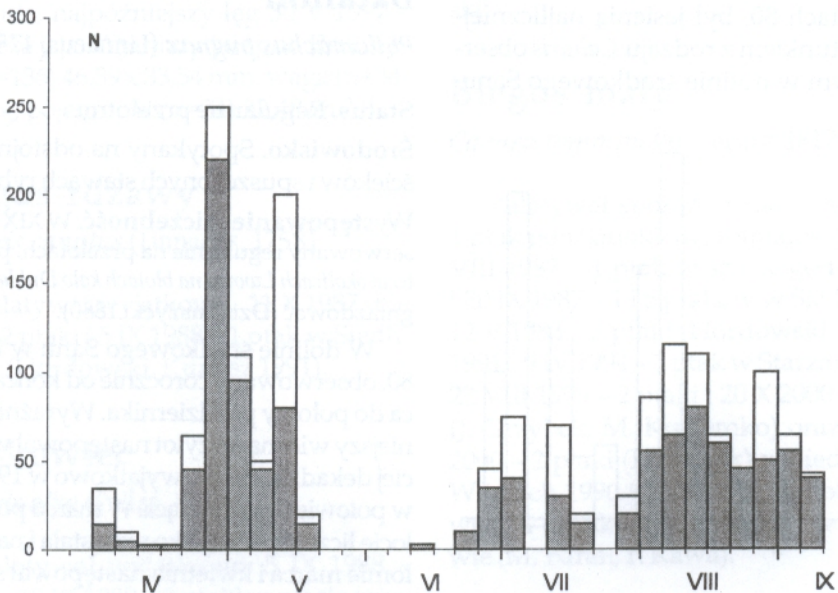
Kszyk

Gallinago gallinago (Linnaeus, 1758)

Status. Skrajnie nieliczny gatunek lęgowy, wędrowny.

Środowisko. Lęgi znajdowano na spuszczonej stawach i wilgotnych łąkach. Poza okresem lęgowym spotykany na spuszczonej stawach rybnych, na wilgotnych łąkach w dolinach rzek i starorzeczach.

Występowanie i liczebność. Na Podkarpaciu lęgi stwierdzono w 1990 na stawach w Starzawie (1-2 pary) oraz dwa tokujące ptaki obserwowano na odstojnikach ścieków w Siedliskach (Hordowski 1991). Ponadto w 1990 stwierdzono jedną parę pod Kosiną (S. Kochman); w 1996 prawdopodobnie lęgowy w okolicy Łańcuta (Pelc 1998). Na granicy badań największe stanowisko lęgowe obserwowano pod koniec lat 80. pod Surmaczówką w dolinie Lubaczówki – 20-25 par (Hordowski 1991).

Ryc. 50. Fenologia pojawów bataliona (*Philomachus pugnax*) w okresie wiosennym (po lewej) i jesiennym (po prawej) na odstojnikach ścieków w Siedliskach (Kunysz, Hordowski 1992)

W Karpatach Wschodnich miał być stwierdzony na dwóch stanowiskach, m.in. z okolic Beniowej (Walasz, Mielczarek 1992). Wydaje się jednak, iż te pojedyncze obserwacje dotyczyły ptaków niełęgowych.

Do roku 1980 obserwowano tokujące ptaki i znaleziono skorupki jaj na łąkach pod Krównikami koło Przemyśla. W wyniku osuszenia łąk w połowie lat 80. przestał gniazdować.

Wędrownka. W latach 80. na Podkarpaciu rokrocznie notowany w wielu miejscach. Wiosenny przelot słabo zauważalny, najwięcej ptaków obserwowano pod koniec marca. Przelot jesienny zaczynał się od początków lipca i posiadał charakter trój-szczytowy. Pierwszy szczyt notowano na początku sierpnia, drugi w połowie września, trzeci w końcu października. W tym czasie obserwowano do 45 osobników w Siedliskach. Najwcześniejsza obserwacja 24 III 1983, najpóźniejsza 16 XI 1985 (Kunysz, Hordowski 1992).

Regularnie obserwowany w górach, zwłaszcza w sierpniu i wrześniu, np. stawach w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996).

Zimowanie. 31 I 1981 – 1 ptak koło Przemyśla (Hordowski, Kunysz 1991).

Dubelt

Gallinago media (Latham, 1787)

Zalatywał sporadycznie. W latach 80. obserwowany czterokrotnie w dolinie środkowego Sanu: w połowie maja 1984 – 4 ptaki w Hurku, 3 XI 1984 – 3 ptaki na stawach w Starzawie, 3 VIII 1987 – 4 ptaki i 23 VII 1989 – 2 ptaki w Siedliskach (Kunysz, Hordowski 1992). Dwukrotnie wiosną widziany pod koniec lat 80. w Rzeszowie (PAO), a 1 V 1995 – 1 ptak na zbiorniku rzeszowskim (M. Baran).

Dzieduszycki (1880) pisał *u nas do niedawna jeszcze było dużo błot, na których się dubelty gnieździły. Błota te łęgowe co roku się zmniejszają*

i liczba dubeltów u nas w ogólności zmniejsza się bardzo. Schaitter (1868), Brunicki (1889) i Niezabitowski (1901) obserwowali go regularnie na przelotach.

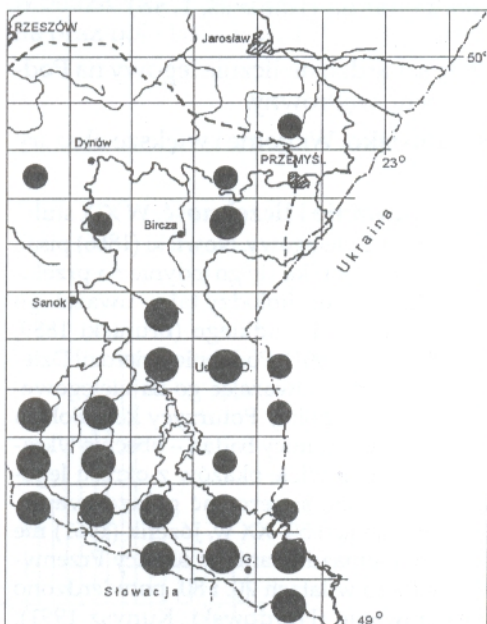
Słonka

Scolopax rusticola Linnaeus, 1758

Status. W Karpatach Wschodnich nielicznie łęgowa, występująca w górach do granicy lasu (1200 m). Na pozostałym obszarze bardzo nieliczna, wędrowna.

Środowisko. Gniazdowała w olsach, łąkach oraz grądach. Na terenach podgórskich i górskich lasy bukowe i bukowo-jodłowe w bezpośredniej bliskości cieków wodnych.

Występowanie i liczebność. W XIX w. Dzieduszycki (1880) pisał *gnieździ się u nas w bardzo wielu okolicach.* Natomiast Brunicki (1889) i

Ryc. 51. Występowanie słonki (*Scolopax rusticola*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

Niezabitowski (1901) obserwowali ją, i to nielicznie, tylko w okresie przelotów.

W Bieszczadach w latach 80. i 90. obserwowana w okresie lęgowym na całym obszarze (Cichoń, Zajac 1991, Stój 1998, Ćwikowski 1998, M. Ostański, T. Jezierczuk, obs. własne). W rezerwacie Sine Wiry (1,5 km²) stwierdzono co najmniej 3 pary, zaś w rezerwacie Olszynka lęgowa w Kalnicy (13,6 ha) – 2 pary (Stój 1998). W Górach Słonnych znacznie rzadsza, ale obserwowana na kilkunastu stanowiskach (Ćwikowski 1995, 1997, obs. własne). Na Pogórzu Przemyskim obserwowana jedynie na kilku stanowiskach co może sugerować rzadkość występowania (Hordowski, Kunysz 1991, Hordowski 1991).

Na terenie Przykarpackiego Progu Lesowego stwierdzono jedynie 1-2 pary w okolicach Kosienicach (Hordowski 1998).

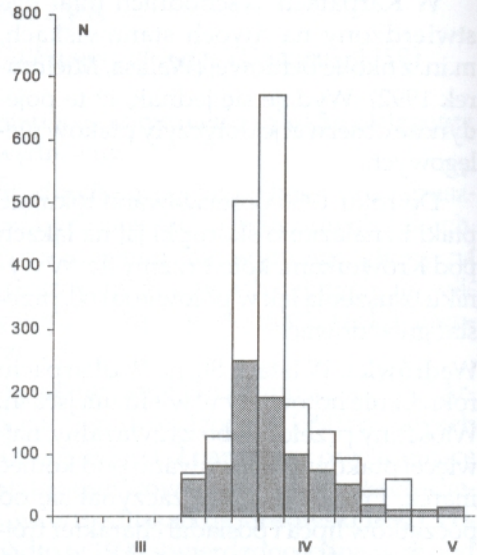
Rycyk

Limosa limosa (Linnaeus, 1758)

Status. Bardzo nielicznie lęgowy na Podkarpaciu, wędrowny.

Środowisko. Wilgotne i większe obszary łąki.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu zapewne nielęgowy. Nowicki (1866) pisał, iż w Galicji spotyka się go jedynie na przelotach. Następni ornitologowie także uważali go za przelotnego i rzadkiego (Brunicki 1889, Niezabitowski 1901). Podobnie twierdził Dzie duszycki (1880), uważając go za nielęgowe go. Jednak w okolicy Poturzyca koło Sokala (nie daleko od granicy badań – obecnie Ukraina) zdobył on wiele okazów z okresu lęgowego, co może sugerować gniazdowanie. Jeszcze w latach 50. XX w. Józefik (1961) nie stwierdził gniazdowania w okolicy Przemyśla. Dopiero w latach 70. i 80. potwierdzono gniazdowanie (Hordowski, Kunysz 1991). Zapewne miało to związek z przesunięciem granicy zasięgu znacznie na południe Europy, co obserwowano wcześniej na Ukrainie i w Słowacji (Józefik 1961).

Ryc. 52. Fenologia pojawów rycyka (*Limosa limosa*) w okresie wiosennym na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

W latach 80. stwierdzono gniazdowanie na następujących stanowiskach: łąki pod Hurkiem i Krównikami – do 1984 gniazdowało tu 7-9 par, w wyniku osuszenia łąk ptaki przestały gniazdować; w 1988 na zarastającym starorzeczu w Radymnie 2-4 pary (Hordowski 1991); na dnie spuszczonego stawu w Starzawie w 1984 lęg 1 pary (Kunysz 1993); na łąkach w pobliżu miejscowości Kosina około 5 par (S. Kochman); pod Dębina koło Łańcuta w 2000 – 2 pary (B. Pelc); na granicy badań na podmokłych łąkach pod Surmaczówką w 1990 gniazdowało 4-6 par.

W drugiej połowie lat 90. na badanym terenie nie potwierdzono już gniazdowania z wyjątkiem okolic Łańcuta. Na granicy badań opuścił również łąki w Trzcianie pod Rzeszowem (Kawa 1998).

Wędrownka. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. przelot wiosenny był wyraźnie zaznaczony. Przyłot pierwszych ptaków następował w połowie marca i na przełomie marca i kwietnia rycyki osiąga-

ły szczyt przelotu (2 IV 1989 około 670 ptaków w Starzawie). Jesienią notowany nieregularnie, głównie w Siedliskach w grupach do 15 osobników. Ostatnie ptaki obserwowano w październiku, najwcześniejsza obserwacja 17 III 1989 (Kunysz, Hordowski 1992). Zalatywał głęboko w Karpaty: 28 i 29 VII 1994 – 1 ptak pod Terką na Sanie (G. Neubauer, M. Maniakowski).

Szlammnik

Limosa lapponica (Linnaeus, 1758)

Zalatywał wyjątkowo, 30 III 1988 – 1 ptak w Siedliskach (Hordowski, Kunysz 1991).

Kulik mniejszy

Numenius phaeopus (Linnaeus, 1758)

Zalatywał wyjątkowo, 8 VII 1980 – jeden przelatujący ptak nad Przemyślem (Hordowski, Kunysz 1991) oraz 4 VIII

1991 – 2 ptaki nad stawami w Starzawie (H. Kurek).

Kulik wielki

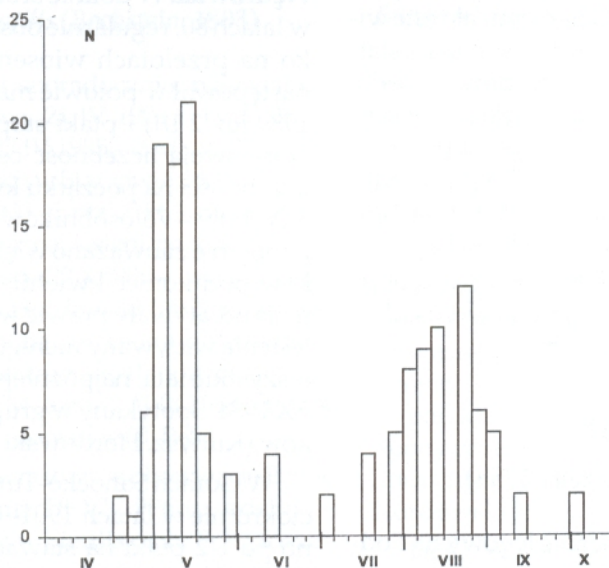
Numenius arquata (Linnaeus, 1758)

Status. Regularnie przelotny.

Środowisko. Łąki, starorzecza i stawy rybne, odstojniki ścieków, niekiedy pola uprawne.

Występowanie i liczebność. Lęgowy w XIX stuleciu na szeregu stanowiskach, wszędzie gdzie były większe obszary mokradeł. Do około 1890 gniazdował w Dublinach pod Lwowem (70 km od granicy badań) skąd pochodziły zniesienia zebrane do Muzeum Dzie duszyckich (Dzieduszycki 1895). Miczyński (1962) podawał, iż gniazdował on tam i na początku XX w.

Wędrowka. W latach 80. w dolinie Sanu i na Progu Lessowym, obserwowany stosunkowo regularnie jedynie na stawach w Starzawie i w Siedliskach. Poza tym stada oraz pojedyncze ptaki w sierpniu wi-

Ryc. 53. Fenologia pojawów brodziec śniadego (*Tringa erythropus*) na odstojnikach ścieków w Siedliskach (Kunysz, Hordowski 1992)

dziany w wielu miejscowościach. Wiosną zjawiał się pod koniec marca i notowany był do połowy maja. Jesienią obserwowany od lipca do połowy października, pojedynczo lub w grupach do 7 ptaków (wyjątkowo 22 X 2000 – 60 ptaków w Starzawie). Najwcześniejsza obserwacja 28 III 1989, najpóźniejsza 22 IX 1987 (Kunysz, Hordowski 1992).

Brodzicz sniady

Tringa erythropus (Pallas, 1764)

Status. Regularnie przelotny.

Środowisko. Starorzecza, stawy rybne i odstożniki ścieków, niekiedy brzegi rzek.

Występowanie i liczebność. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. obserwowany rokrocznie. Przyłot wiosenny następował w połowie kwietnia, a szczyt przypadał na pierwsze dni maja (maks. 21 ptaków w Siedliskach). Wędrownka jesienna rozpoczynała się pod koniec lipca, a szczyt przypadał na początku trzeciej dekady sierpnia. W późniejszym okresie widywano tylko pojedyncze osobniki, ostatnie 30 X 1987 (Kunysz, Hordowski 1992), niekiedy tworzył jednak większe koncentracje, np. 20 X 2000 – 52 ptaki (J. Grzybek). Na odstożnikach ścieków w Siedliskach prawie corocznie obserwowano w maju i czerwcu nielęgowe ptaki.

Zalatywał w głąb Karpat Wschodnich, np. 8 IX 1994 – 2 ptaki w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996).

Krwawodziób

Tringa totanus (Linnaeus, 1758)

Status. Bardzo nielicznie lęgowy na Podkarpaciu, wędrowny.

Środowisko. Lęgowy na wilgotnych łąkach, płytkich partiach starorzeczy, spuszczeniach stawach rybnych. W okre-

sie wędrowek także błotniste brzegi zbiorników wodnych i rzek.

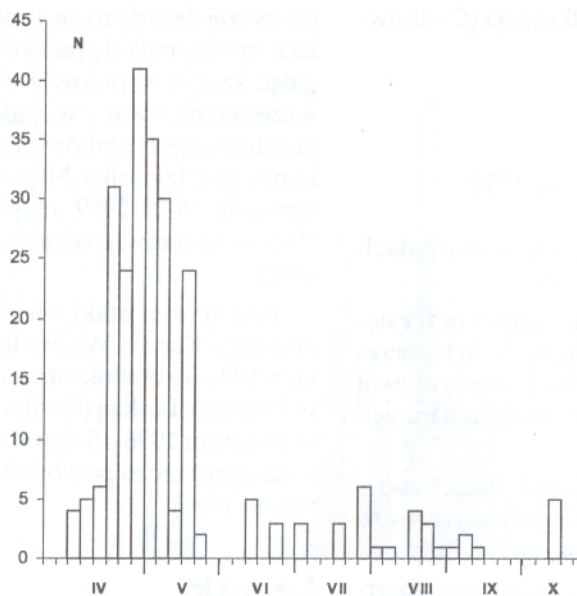
Występowanie i liczebność. Na badanym terenie stwierdzony w latach 80. i 90. tylko na 7 stanowiskach: starorzecze w Hurku – 1 para (Kurek 1993); stawy w Starzawie – w 1991 i 1992 widziano tokującego ptaka (Kunysz 1993); na odstożnikach ścieków w Siedliskach – 1 para (Hordowski 1996); starorzecze w Radymnie – 1-2 pary; stawy w Dobrej – 1 para; łąki pod Chorzowem – 1 para (Hordowski 1991); łąki w okolicach miejscowości Kosina – początek lat 90. (S. Kochman). Prawie wszystkie stanowiska obecnie nie istnieją. W latach 90. na granicy terenu badań, opuścił również łąki w Trzcianie pod Rzeszowem (Kawa 1998).

W Przemyślu pod Kruhelem Małym prawdopodobnie lęgowy w roku 1987 (Kunysz, Kurek 1997).

W Bieszczadach widziano w okresie lęgowym ptaka nad Sanem w okolicy Beniowej (Walasz, Mielczarek 1992).

Wędrownka. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. regularnie obserwowany tylko na przelotach wiosennych. Przyłot następował w połowie marca (jedynie w 1989 już 2 III) i ptaki stopniowo zwiększały swoją liczebność osiągając szczyt liczebności na początku kwietnia (maks. 5 IV 1989 – 76 osobników w Starzawie). Ponownie zauważano większą liczbę ptaków pod koniec kwietnia, a do połowy maja odlatywały prawie wszystkie ptaki. Jesienią widywany nieregularnie i nie we wszystkie lata, najpóźniejsza obserwacja 5 X 1984. Spotykany w grupach do 20 ptaków (Kunysz, Hordowski 1992).

W Górach Sanocko-Turczańskich pięciokrotnie w latach 1991-95 obserwowano po 1-2 ptaki na stawach w Posadzie Leskiej i raz 30 IV 1988 – 1 ptaka nad Jeziorem Myczkowskim (Ćwikowski 1995, 1996).

Ryc. 54. Fenologia pojawów kwokacza (*Tringa nebularia*) na odstożnikach ścieków w Siedliskach (Kunysz, Hordowski 1992)

Brodzicz pławny

Tringa stagnatilis (Bechstein, 1803)

Zalatywał sporadycznie, pojawiał się częściej wiosną: 21 IV 1984 – 1 *ad.*, 28 IV 1984 – 2 *ad.*, 27 IV 1985 – 2 *ad.*, 16 IV 1988 – 2 *ad.* na stawach w Starzawie, 26 IV 1989 – 3 *ad.* i 28 VIII 2000 – 2 ptaki (H. Kurek) w Siedliskach. Z późnej jesieni pochodzi tylko jedna obserwacja 22 X 1989 – 1 *ad.* w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992). Poza tym obserwowany na zbiorniku w Rzeszowie 5-6 V 1987 – 1ptak (KF, Raport nr 4) i 5 V 1992 – 1 ptak (M. Baran), 21 IX 1999 – 1 ptak nad Sanem w Sieniawie (B. Pelc).

Na uwagę zasługuje obserwacja 2 ptaków dokonana 18 VI 1996 na odstożnikach ścieków w Siedliskach. Po spłoszeniu ptak krążąc nad obserwatorem wydawał ostrzegawczy głos. Kilkakrotnie przepłaszony stale wracał na jeden ze stawów. Zachowanie sugerowało możliwość gniazdowania (Hordowski 1996).

Kwokacz

Tringa nebularia (Gunnerus, 1767)

Status. Regularnie przelotny.

Środowisko. Stawy rybne, błotniste brzegi starorzeczy lub większych rzek.

Występowanie i liczebność. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. obserwowany corocznie, głównie wiosną. Przelot rozpoczynał się od początku kwietnia, a szczyt przypadał na koniec kwietnia i początek maja (maks. 50 ptaków w Starzawie). Ostatnie ptaki wiosną widywano pod koniec pierwszej dekady maja. Jesienny przelot rozpoczynał się pod koniec lipca i trwał do końca września (Kunysz, Hordowski 1992).

Dość regularnie pojawiał się w głębi Karpat, np. 19 i 20 IV 1997 – 1 żerujący ptak w Bykowcach (Skowroński 1997) lub w latach 1992-95 pięciokrotnie na stawach w Posadzie Leskiej oraz 3 V 1993 –

2 osobniki we wsi Wołkowyja (Ćwikowski 1995, 1996).

Samotnik

Tringa ochropus Linnaeus, 1758

Status. Być może lęgowy w Karpatach Wschodnich, wędrowny.

Środowisko. W okresie lęgowym występował na gęsto zarośniętych olchą brzegach rzek. Na wędrownkach zatrzymywał się na stawach rybnych i brzegach innych zbiorników wodnych.

Występowanie i liczebność. Przez Dzieduszyckiego (1895) w XIX stuleciu uważany za pospolitego ptaka lęgowego.

W latach 80. i 90. jedynie trzy obserwacje można uznać za próby gniazdowania: 26 VI 1983 – widziano tokującego ptaka nad Wiarem w pobliżu Makowej oraz na początku czerwca 1989 obserwowano silnie zaniepokojonego ptaka na torfowisku w Bachórcu (Hordowski 1991). Poza tym w 1991 w pobliżu Jeziora Solińskiego słyszano ptaki wydające głosy niepokoju sugerujące bliskość gniazda lub piskląt (PAO). Z Bieszczad pochodzi także kilka innych obserwacji z których jednak żadną nie można uznać za fakt prawdopodobnego lęgowego (Walasz i Mielczarek 1992, Ćwikowski 1996, 1997, obs. własne, PAO). W latach 50. gnieździł się prawdopodobnie wzdłuż całego dorzecza Sanu, aż do źródeł (Józefik 1961).

Na granicy terenu badań 2 tokujące pary widziano w 1988 pod Starym Dziokowem (Hordowski 1991).

Wędrownka. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. obserwowany nielicznie. Wędrownka wiosenna rozpoczynała się w pierwszych dniach kwietnia i pod koniec pierwszej dekady obserwowano najwięcej ptaków (maks. 16 w Siedliskach), ostatnie ptaki stwierdzano pod koniec

pierwszej dekady maja. Jesienna wędrownka rozpoczynała się pod koniec lipca osiągając szczyt w połowie sierpnia. Przez wrzesień notowany wyjątkowo, ponownie nieco więcej ptaków pojawiało się pod koniec października. Najwcześniejsza obserwacja 28 III 1989, najpóźniejsza 2 XI 1985 w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992).

Pojedyncze ptaki widziano na całym obszarze Karpat Wschodnich, np. w latach 1994–96 wielokrotnie obserwowany w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996) lub w kwietniu 1996 – 5–7 ptaków przebywało na starorzeczu pod Bykowcami (Skowroński 1996).

Łęczak

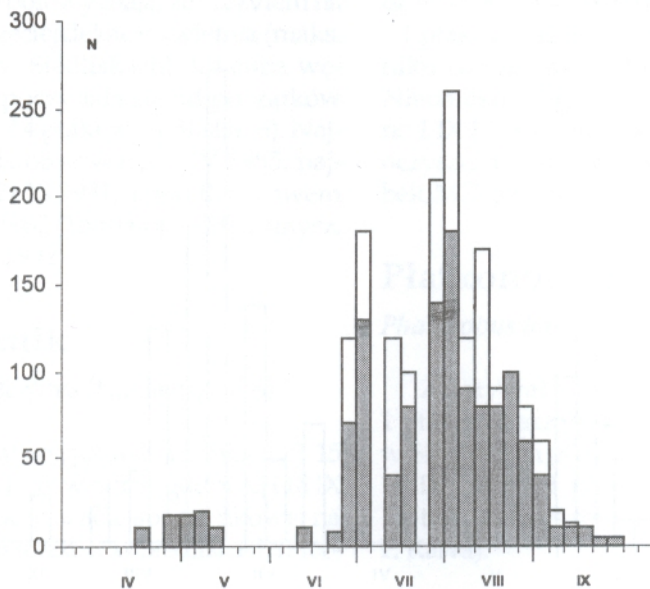
Tringa glareola Linnaeus, 1758

Status. Regularnie i dość licznie przelotny.

Środowisko. W okresie wędrowek zatrzymywał się na stawach rybnych i brzegach innych zbiorników wodnych, zalewanych okresowo łąkach, w dolinach rzek.

Występowanie i liczebność. W dolinie środkowego Sanu najliczniejszy gatunek z rodzaju *Tringa*. Wiosną obserwowany stosunkowo nielicznie, głównie pod koniec kwietnia lub na początku maja (maks. 63 ptaki w Starzawie). Przelot jesienny rozpoczynał się od połowy czerwca, a na początku lipca przypadał pierwszy szczyt liczebności. Druga fala przelotu pojawiała się w połowie lipca osiągając szczyt na początku sierpnia (maks. 1 VIII 2000 – 300 ptaków na odstojnikach w Siedliskach). W późniejszym okresie liczebność stopniowo malała, a ostatnie ptaki spotykano do połowy września (Kunysz, Hordowski 1992).

W Karpatach Wschodnich regularnie obserwowany na przelotach w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996).

Ryc. 55. Fenologia pojawów łączaka (*Tringa glareola*) na odstojnikach ścieków w Siedliskach (Kunysz, Hordowski 1992)

Przez cały okres lęgowy, w maju i czerwcu obserwowano stale na odstojnikach ścieków w Siedliskach – około 10 ptaków (Hordowski, Kunysz 1991).

Terekia

Xenus cinereus (Guldenstein, 1775)

Zalatywała wyjątkowo, 21-22 V 1989 widziano jednego ptaka w Rzeszowie (KF, Raport nr 6).

Brodziec piskliwy

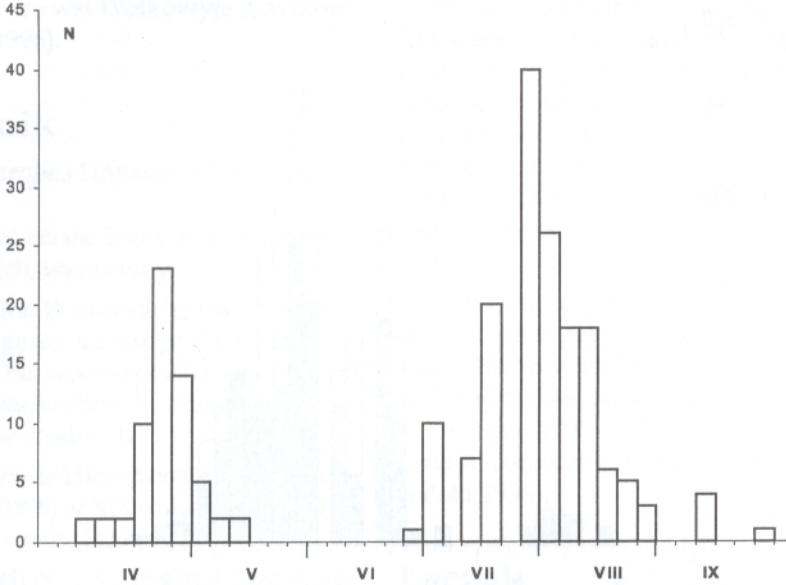
Actitis hypoleucos (Linnaeus, 1758)

Status. Nielicznie lęgowy na całym terenie badań, wędrowny.

Środowisko. W okresie lęgowym brzegi rzek i potoków, zwłaszcza nieregulowanych z kamienistymi wyspami i brzegami.

mi. W okresie polęgowym brzegi rzek starorzeczy, spuszczone stawy rybne, odstojniki ścieków.

Występowanie i liczebność. Na Podkarpaciu i Pogórzu Przemyskim lęgowy wzdłuż całej doliny Sanu – na odcinku od Babic do Radymna pod koniec lat 80. stwierdzono 40-50 par, w tym na odcinku od Krasiczyna do Babic zagęszczenie wynosiło 0,6 p/km rzeki, natomiast od Buszkowic do Bolestraszczyk w 1996 tylko 0,1 p/km rzeki. Na Wiśłoka między Wołą Mł. a Korniaktowem w latach 1997-98 stwierdzono 8-10 par (Pelc 1998). Na całym górskim odcinku Wiaru występowało w latach 80. co najmniej 30-36 par (Hordowski 1991). Wielokrotne liczenia na środkowym odcinku Wiaru od Sierakość do Posady Rybotyckiej wynosiło 1,6 p/km rzeki, zaś na odcinku Trójca-Trzcianiec około 1 p/km rzeki. Poza tym obserwowany na kilku innych stanowiskach

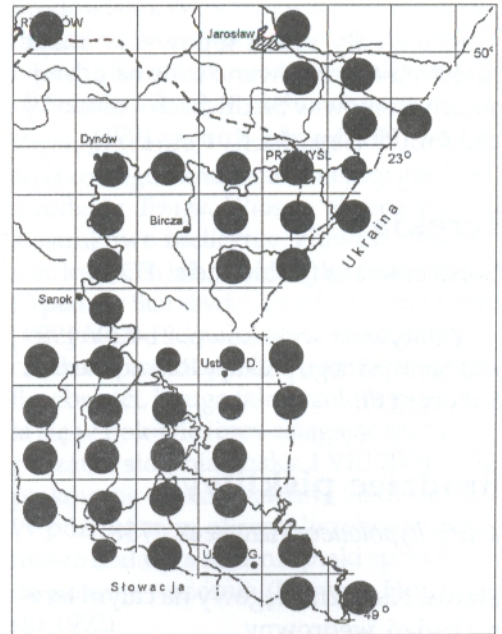
Ryc. 56. Fenologia pojawów brodzca piskliwego (*Actitis hypoleucos*) na odstożnikach ścieków w Siedliskach (Kunysz, Hordowski 1992)

(Hordowski, Kunysz 1991, Hordowski 1991).

W Górach Sanocko-Turczańskich na potoku Stebnik odnotowano 15 par, tj. 1,7 p/km doliny potoku (Ćwikowski 1995b). Lęgówy na wielu innych potokach na całym obszarze, a przez Ćwikowskiego (1997) uznany wręcz za średnio liczny.

W Bieszczady wnikł wysoko dolinami rzek (Głowaciński, Witkowski 1969). Lęgówy w liczbie kilku par pod Otrytem w rejonie Krywego i Sękowca, a także nad potokiem Muczne w Bieszczadzkim PN (Cichoń i Zajac 1991, Cichoń *et al.* 1995). Na potoku Solinka od Polanek do Terki (dł. 2,5 km) stwierdzono 2 pary (Stój 1998) lub 2 pary w Zawaju na Wetlinie (M. Ostański).

Wędrownik. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. obserwowany regularnie, zarówno wiosną, jak i na jesiennych przelotach. Wiosną przelot trwał od początku

Ryc. 57. Występowanie brodzca piskliwego (*Actitis hypoleucos*) w Karpatach Wschodnich i na Podkarpaciu. Objaśnienia jak na ryc. 6.

kwietnia do połowy maja, ze szczytem na początku trzeciej dekady kwietnia (maks. 25 ptaków w Siedliskach). Jesienna wędrówka rozpoczynała się od początków lipca (maks. 64 ptaki w Siedliskach). Najwcześniejsza obserwacja 5 IV 1985, najpóźniejsza 21 XI 1981, a pod Rzeszowem nawet 5 XII 1982 (Tomiałoć 1990, Kunysz, Hordowski 1992).

Kamusznik

Arenaria interpres (Linnaeus, 1758)

Zalatywał wyjątkowo, w dniach 13-15 VIII 1987 – 1 ptak w szacie godowej i 18 IX 1988 – 1 ptak w szacie spoczynkowej na odstożnikach ścieków w Siedliskach (Hor-

dowski, Kunysz 1991) oraz 30 IX–4 X 1990 – 1 ptak w szacie spoczynkowej na zbiorniku rzeszowskim (M. Baran, P. Kawa). Niedaleko od granicy badań stwierdzono 1 IX 1999 – 1 *juv.* także na odstożnikach oczyszczalni ścieków w Sarzynie (J. Grzybek, M. Kuziemko).

Płatkonóg szydłodzioby

Phalaropus lobatus (Linnaeus, 1758)

Zalatywał wyjątkowo, 1 VI 1985 – 1 ptak w Starzawie i 18 IX 1988 – 1 ptak w Siedliskach (Kunysz, Hordowski 1992); 19 IX 1982 – 1 ptak oraz 10 IX 1996 – 1 ptak w Rzeszowie (Tomiałoć 1990, P. Kawa).

Wydrzyk ostrosterny

Stercorarius parasiticus Linnaeus, 1758

Zalatywał wyjątkowo, 16 IX 1874 zabito młodą samicę na bagnach w Birczy (Dzieduszycki 1895).

Wydrzyk wielki

Catharacta skua (Brunnich, 1764)

Zalatywał wyjątkowo, 20 IX 1978 pod Sanokiem schwytano ptaka noszącego brytyjską obrączkę (Tomiałojć 1990).

Mewa czarnogłowa

Larus melanocephalus Temminck, 1820

Zalatywała sporadycznie, obserwowana osiem razy: 21 X 1986 – 1 *juv.* w Rzeszowie, 17 X 1987 – 1 *imm.* w Starzawie, 4 IX 1988 – *juv.*, 28 IV 1991 – 1 *subad.*, 12 IX 1994 – 1 *imm.*, 6-10 II 1998 – 1 *imm.* i 23 III i 22 VI 1998 – 1 *imm.* wszystkie w Rzeszowie (Hordowski, Kunysz 1991, KF, Raport nr 3, 4, 5, 8, 11, 15).

Mewa mała

Larus minutus Pallas, 1776

Status. Regularnie corocznie przelotna.

Środowisko. W okresie przelotów głównie stawy rybne. Zimą obserwowana nad rzekami i zbiornikiem zaporowym.

Występowanie i liczebność. Według Dzieduszyckiego (1880) należała we wschodniej Galicji do *bardzo rzadkich gości*.

Wędrowka. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. spotykana corocznie na wiosennych i jesiennych przelotach. Wiosną notowana od początków drugiej dekady kwietnia do połowy maja (maks. 108 osob-

ników w Starzawie i 60 ptaków na odstojnikach ścieków). Jesienią rzadsza, obserwowana pojedynczo lub w grupach do 10 osobników od początków lipca do połowy września (Kunysz, Hordowski 1992). Regularnie notowana na zbiorniku w Rzeszowie (M. Baran, P. Kawa).

Zimowanie. Zimą obserwowana na Jeziorze Myczkowskim i pod Postołowem nad Sanem (Walasz *red.* w opracowaniu). Ponadto od 17 do 31 I 1982 przebywał dorosły ptak w Rzeszowie (Tomiałojć 1990) i 6 XII 1987 – 1 *imm.* i 2 *ad.* także w Rzeszowie (P. Kawa).

Śmieszka

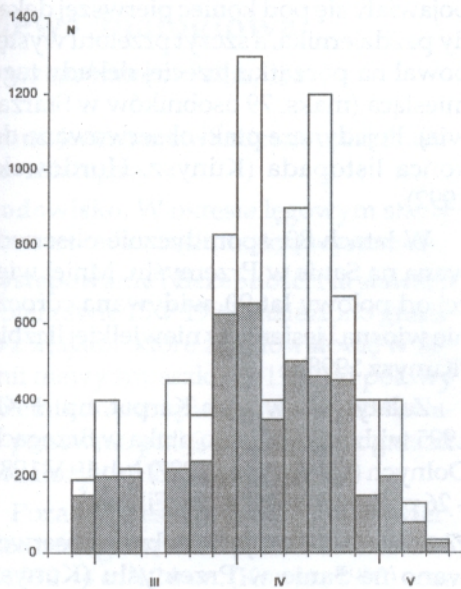
Larus ridibundus Linnaeus, 1766

Status. Bardzo nielicznie lęgowa na Podkarpaciu, wędrowna.

Środowisko. Gniazda znaleziono na płytkich zbiornikach wodnych: stawy rybne, starorzeczka, odstojniki ścieków. W okresie wędrowek i zimowym wszelkie zbiorniki wodne, wysypiska śmieci, miasta.

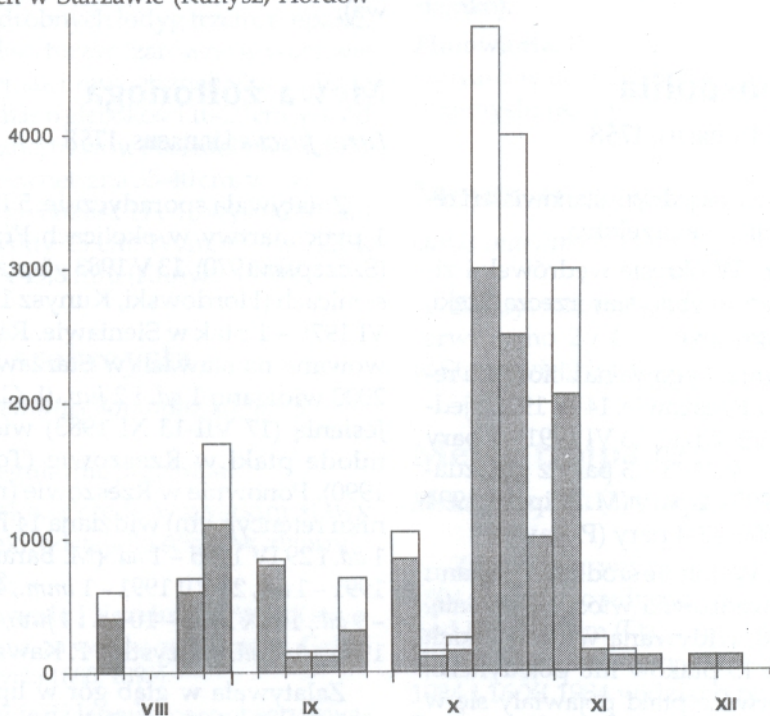
Występowanie i liczebność. Według Dzieduszyckiego (1880, 1895) gniazdowała na dużych stawach, a w okresie wędrowek była najpospolitszą mewą i pojawiała się w *wielkich stadach*.

W dolinie środkowego Sanu lęgowa na odstojnikach ścieków w Siedliskach, gdzie w 1987 było 20 par, 1988 – 5-7 par, 1995 około 20 par, w 1996 – 50-60 gniazd (Hordowski 1996), 2000 – około 50 par (H. Kurek). Ponadto w 1988 na starorzeczu w Radymnie gniazdowało 3 pary (Hordowski, Czernicki 1994). Na stawach w Starzawie nieregularnie lęgowa w 1989 – 25 gniazd, w 1993 – 3 pary (Kunysz 1993). Od 1999 lęgowa na zbiorniku retencyjnym w Rzeszowie 40-50 par, w 2000 – 30-40 par (P. Kawa).

Ryc. 58. Fenologia pojawów śmieszki (*Larus ridibundus*) podczas wiosennych przelotów na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

Wędrownka. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. jeden z najliczniejszych gatunków mewy, obserwowana regularnie wiosną i jesienią. Wiosenny przelot rozpoczynał się na początku marca lub pod koniec lutego i pierwszy szczyt notowano na początku kwietnia (do 1300 ptaków w Starzawie) lub już w końcu marca (do 3000 ptaków w Przemyślu). Drugi mniejszy szczyt występował w połowie kwietnia. Jesienny przelot był bardziej obfity, koczujące ptaki pojawiały się pod koniec lipca i najwięcej ich było pod koniec sierpnia (do 1500 ptaków w Starzawie). Największe koncentracje obserwowano w połowie października (do 5000 ptaków w Starzawie). W połowie listopada wyraźnie kończył się przelot i pozostawały tylko osobniki zimujące (Kunysz, Hordowski 1992). Żerujące w tym czasie ptaki obserwowano wśród zabudowy miej-

Ryc. 59. Fenologia pojawów śmieszki (*Larus ridibundus*) podczas jesiennych przelotów na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992)

skiej Przeworska (W. Kapusta) i Przemysła. Od lat 70. regularnie obserwowana wiosną na Sanie w Przemyśle (Kunysz 1998). Wiosną na początku kwietnia 1996 notowano w całym Rzeszowie 1500-2000 ptaków (M. Filipek).

W Karpatach Wschodnich nielegowe ptaki obserwowano na stawach w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996). W okresie wędrówek i zimowania w latach 1993-96 regularnie widywana na Sanie pod Załużem i Sanokiem (maks. 40-50 ptaków) (Skowroński 1996). Pojedyncze ptaki widziano w kwietniu 1997 w Ustrzykach Górnych (obs. włas.) i na Jeziorze Solińskim – 3 V 1993 50 – ptaków (Ćwikowski 1995).

Zimowanie. Regularnie zimowała na Sanie w Przemyśle – w 1986 łącznie przebywało w styczniu 180 ptaków (Kunysz 1998) oraz zbiorniku w Rzeszowie (P. Kawa).

Mewa pospolita

Larus canus Linnaeus, 1758

Status. Lęgowa na jednym stanowisku i regularnie nielicznie przelotna.

Środowisko. W okresie wędrówek i zimowania stawy rybne, starorzecza, rzeki, zbiorniki zaporowe.

Występowanie. Lęgowa na zbiorniku retencyjnym w Rzeszowie: 14 IV 1991 – jedna para na gnieździe, 23 VI 1991 – 2 pary (M. Baran), 6 V 1993 – 3 pary z gniazdami, a 16 V 1995 – 2 pary (M. Filipek), 1994 – 4 pary i 2000 – 3-4 pary (P. Kawa).

Wędrówka. W dolinie środkowego Sanu regularnie wędrowna wiosną i jesienią. W latach 80. widywana w niewielkich grupach do 15 ptaków lub pojedynczo. Wiosną pierwsze ptaki pojawiały się w połowie marca, szczyt przelotu przypadał na koniec kwietnia. Ponownie ptaki

pojawiały się pod koniec pierwszej dekady października, a szczyt przelotu występował na początku trzeciej dekady tego miesiąca (maks. 79 osobników w Starzawie). Pojedyncze ptaki obserwowano do końca listopada (Kunysz, Hordowski 1992).

W latach 80. sporadycznie obserwowana na Sanie w Przemyśle. Mniej więcej od połowy lat 90. widywana corocznie wiosną i jesienią w niewielkiej liczbie (Kunysz 1998).

Zalatywała w głąb Karpat, np. 1 XII 1995 widziano jednego ptaka w Brzegach Dolnych (Ćwikowski 1997) lub 19 V 1987 – 26 ptaków w Lesku (M. Filipek).

Zimowanie. Zimujące osobniki obserwowano na Sanie w Przemyśle (Kunysz 1998). 19 I 1997 – 1 *ad.* nad Wisłokiem w Dąbrówkach (Pelc 1998). Zimą również regularna w Rzeszowie (M. Baran, P. Kawa).

Mewa żółtonoga

Larus fuscus Linnaeus, 1758

Zalatywała sporadycznie, 5 III 1954 – 1 ptak martwy w okolicach Przemyśla (Szczepski 1970), 13 V 1983 – 1 ptak w Kosienicach (Hordowski, Kunysz 1991) i 21 VI 1976 – 1 ptak w Sieniawie. Raz obserwowana na stawach w Starzawie: 20 X 2000 widziano 1 *ad.* i 2 *juv.* (J. Grzybek). Jesienią (17 VII-13 XI 1983) widywano młode ptaki w Rzeszowie (Tomiałojć 1990). Ponownie w Rzeszowie (na zbiorniku retencyjnym) widziana 14 IV 1991 – 1 *ad.* i 29 IV 1995 – 1 *ad.* (M. Baran), 30 VI 1991 – 1 *ad.*, 26 VII 1991 – 1 *imm.*, 4 IV 1996 – 9 *ad.*, 17 IX 1991 – 10 *ad.* i 1 *juv.*, 18-23 IX 1996 – 1-2 *ad.* (wszystkie P. Kawa).

Zalatywała w głąb gór w lipcu 1971 widziana na Jeziorze Solińskim (Tomiałojć 1990).

Mewa białogłowa

Larus cachinnans Pallas, 1811

Status. Jeden raz stwierdzono gniazdowanie, zalatująca.

Środowisko. W okresie lęgowym stawy rybne z rzadką roślinnością wynurzona.

Występowanie i liczebność. Na stawach w Starzawie 15 V 1989 znaleziono gniazdo z 2 jajami, które znajdowało się w kolonii mewy śmieszki. W 1990 od połowy kwietnia do początków maja obserwowano ponownie ptaki, które jednak gniazdo nie założyły (Hordowski 1991).

Poza tym jeszcze trzykrotnie stwierdzono ten gatunek: 23 XI 1991 – 3 *ad.* i 16 VI 1992 – 4 *ad.* i 2 *imm.* (Kunysz 1993) oraz 25 X 2000 – 6 *ad.* (J. Grzybek).

Elementy biologii lęgowej. Gniazdo znalezione na stawach w Starzawie wykonane było z drobnych łądyg trzciny, rzepaku, skrzyżu, liści turzyc (zarówno w warstwie środkowej, jak i zewnętrznej). Znajdowało się na wodzie o głębokości 10-20 cm, wśród zeszłorocznej trzciny. Posiadało wymiary: średnica zewnętrzna 35-40 cm, wewnętrzna 20 cm, głębokość 11 cm, wysokość nad lustrem wody 13 cm. Wymiary jaj: 72,2 x 46,1; 69,8 x 49,8 mm (Kunysz 1993).

Mewa srebrzysta

Larus argentatus Pontoppidan, 1763

Status. Regularnie przelotna.

Środowisko. Przede wszystkim stawy rybne, rzeki, odstożniki ścieków, zbiorniki zaporowe.

Występowanie i liczebność. W XIX stuleciu uważana za wielką rzadkość w Galicji (Dzieduszycki 1880, 1895).

Możliwie, iż lęgową parę obserwowano 5 VI 1996 na odstożnikach ścieków w Siedliskach. Obserwowano wtedy parę

ptaków o cielistych nogach, która była silnie zaniepokojona i przepędzała mewy ze stawów. W ciągu dwóch następnych kontroli ptaków nie stwierdzono. 11 VI ponownie widziano parę ptaków przebywającą na tym samym terenie, która reagowała silnym zaniepokojeniem na obecność obserwatora (Hordowski 1996).

Wędrówka. W okolicach Przemyśla w latach 1981-88 obserwowana tylko sześciokrotnie (Hordowski, Kunysz 1991). Od kwietnia 1989 obserwowana podczas każdej wizyty na stawach w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992). W latach 90. nastąpił wyraźny wzrost liczebności, np. 22 VIII 1999 na stawach w Starzawie widziano 106 ptaków (J. Grzybek, M. Kuziemko, B. Pelc), a 1 X 2000, aż 362 ptaki (J. Grzybek). Jeszcze większą koncentrację obserwowano na przełomie kwietnia i maja 2000 około 500 ptaków (M. Kuziemko).

Zimowanie. Regularnie od lat 90. obserwowana w liczbie 2-3 ptaków na Sanie w Przemyślu (Kunysz 1998).

Mewa siodłata

Larus marinus Linnaeus, 1758

Zalatywała wyjątkowo, 8 IV 1984 obserwowano 2 *ad.* i 3 *imm.* na stawach w Starzawie (Hordowski, Kunysz 1991).

Mewa trójpalczasta

Rissa tridactyla (Linnaeus, 1758)

Zalatywała wyjątkowo, w kwietniu 1894 znaleziono jednego ptaka nad Sanem pod Kostkowem (Dzieduszycki 1895), na zbiorniku zaporowym w Rzeszowie 11 XI 1984 i 16 XI 1984 widziano po 1 *juv.* (KF, Raport nr 1).

Rybitwa wielkodzioba

Sterna caspia Pallas, 1770

Zalatywała sporadycznie, w sumie 8 obserwacji: 27 VIII 1983 - 2 *ad.*, 8 IV 1984 - 1 *ad.*, 26 IV 1987 - 1 *ad.* (Hordowski, Kunysz 1991) oraz 17 IX 1997 - 1 ptak (M. Kuziemko) na stawach w Starzawie. Poza tym 2 X 1973 - 1 *ad.* na Sanie w Przemyślu (H. Kurek). Na zbiorniku w Rzeszowie obserwowana przez cały maj 1987 i w drugiej dekadzie 1986 (PAO) oraz 15 IV 1992 - 1 ptak w szacie godowej (M. Baran).

Józefik (1969a) uważał, iż dolina Wisły i Sanu stanowi regularną trasę przelotu dla tego gatunku, a ptaki obserwowano przelatujące przez łańcuch Karpat. Jednak z zebranych informacji wynika, iż rybitwa wielkodzioba przelatywała tutaj wyjątkowo. Również Dzieduszycki (1880) zaliczał ten gatunek w XIX stuleciu *do wielkich rzadkości*.

Rybitwa rzeczna

Sterna hirundo Linnaeus, 1758

Status. Bardzo nielicznie lęgowa na Podkarpaciu, wędrowna.

Środowisko. W okresie lęgowym dna stawów rybnych i odstożników ścieków, kamieniste wyspy rzeczne oraz wypłycone fragmenty starorzeczy porośnięte roślinnością wynurzona. W okresie połęgowym, głównie rzeki i stawy rybne.

Występowanie i liczebność. Obserwowana w latach 80. i 90. na 7-8 stanowiskach: w 1987 na odstożnikach ścieków w Siedliskach ok. 10 par, w 1988 - 25-30 par, 1989 - 2-3 pary, 1991 - brak gniazd, 1996 - 35-40 par (Hordowski 1996), 2000 - 5 par (H. Kurek); w 1986 jedna para na starorzeczu w Hurku (Kurek 1993); w latach

1995-98 na Sanie pomiędzy Bolestraszcami a Wyszatycami 4-6 par (Hordowski 1998); w 1992 zapewne kilka par na stawach w Starzawie (Kunysz 1993). Ponadto efemeryczne lęgi obserwowano na żwirowni w Radymnie, poniżej Jarosławia (Hordowski 1991) oraz gdzieś pod Dynowem (Walasz, Mielczarek 1992). Pod koniec lat 80. regularnie kilka par lęgiło się na zbiorniku rzeszowskim (M. Baran). Ponownie lęgowa od 1999 - 10 par, w 2000 - 10-15 par (P. Kawa).

Corocznych lęgowa w latach 90. na osadnikach w Wólce Małkowej w liczbie 10-15 par (Hordowski 1991), a maju 1998 - 3 gniazda z jajami znaleziono na stawach w Korniaktowie (Pelc 1998).

Wędrowka. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. na przelotach wiosennych notowana od trzeciej dekady kwietnia do połowy maja (pojedyncze ptaki i grupy do 5 osobników). Jednakże na odstożnikach ścieków notowana w grupach do 60 ptaków (suma wędrownych i prawdopodobnie lęgowych osobników). Jesienny przelot trwał od końca lipca do końca sierpnia - spotykana w większych grupach, jak np. w Starzawie 4 VIII 1986 - 22 *ad.* i 18 *imm.* (Kunysz, Hordowski 1992), najwcześniejsza obserwacja 9 IV 1996 - 1 ptak (P. Kawa).

Podczas wędrowek zalatywała wzdłuż Sanu po Jezioro Solińskie, np. w Posadzie Leskiej obserwowana czterokrotnie (Ćwikowski 1996) lub 10 VII 1980 - 2 ptaki w Rajskim (Ćwikowski 1998).

Rybitwa popielata

Sterna paradisaea Pontoppidan, 1763

Zalatywała wyjątkowo, 8 V 1998 widziano jednego dorosłego ptaka na zbiorniku retencyjnym w Rzeszowie (KF, Raport nr 15).

Rybitwa białoczelną

Sterna albifrons Pallas, 1764

W latach 1987-92 lęgowa na zbiorniku retencyjnym w Rzeszowie: 8 VI i 23 VI 1991 co najmniej 3 pary, a 16 VII 1991 – 1 para z dwoma *pull.*, 14 V 1992 – 2 pary. W latach następných z powodu zarośnięcia żwirowego brzegu przestała gniazdownić (PAO, M. Baran, P. Kawa).

W dolinie środkowego w latach 80. obserwowana tylko czterokrotnie: 17 VI 1979 – 2 ptaki na starorzeczu w Hurku (Kurek 1993), 7 VII 1987 – 2 ptaki w Starzawie, 24 VI 1989 – 5 ptaków w Starzawie i 10 VII 1989 – 2 ptaki w Sońnicy nad Sanem (Kunysz, Hordowski 1992).

W całej wschodniej Galicji w XIX w. uważana przez Dzieduszyckiego (1880) za ptaka należącego do *wielkich rzadkości*. Prawdopodobnie gatunek ten gniazdownić na Sanie, np. 28 VI 1882 zabito parę w Tuczempach lub samca 5 VII 1985 w Radymnie (Dzieduszycki 1895).

Rybitwa białowąsa

Chlidonias hybridus (Pallas, 1811)

Status. Nieregularnie lęgowa na Podkarpaciu, nielicznie zalatująca.

Środowisko. W okresie lęgowym płytkie partie starorzeczy, stawów rybnych porośnięte bujną roślinnością. W okresie połęgowym stawy rybne, żwirownie i rzeki.

Występowanie i liczebność. W XIX w. należała w Galicji do rzadszych ptaków (Dzieduszycki 1880).

Po raz pierwszy w okolicach Przemysła widziana 16 VI 1974 – 6 ptaków (Kurek 1974). W latach 80. notowana wielokrotnie w dolinie Sanu na stawach w Starzawie, starorzeczu w Hurku i odstojnikach ścieków w Siedliskach. Efektem wzrostu liczebności były lęgi dwóch par na starorzeczu w Hurku – 21-22 VII 1986

obserwowano parę karmiącą w gnieździe 3 puchowe pisklęta, druga zaś dwa podloty (Kurek 1993). Ponadto w latach 80. obserwowano kilkakrotnie ptaki stare i młode na stawach w Starzawie, a w 1986 widziano młode karmione przez rodziców (Kunysz 1993).

Ponownie lęgi na starorzeczu w Hurku wykryto w roku 2000, gdzie 10 i 25 VII stwierdzono aż 10 par z pisklętami w gniazdach i lotnymi młodymi (H. Kurek).

Prawdopodobnie lęgowa na zbiorniku w Rzeszowie, bowiem 28 V 2000 obserwowano 4 dorosłe ptaki. Stwierdzona także w kwietniu i lipcu (P. Kawa).

Na obszarze Gór Sanocko-Turczańskich 21 V 1989 – 1 *ad.* obserwowano na stawach w Posadzie Leskiej (M. Filipek).

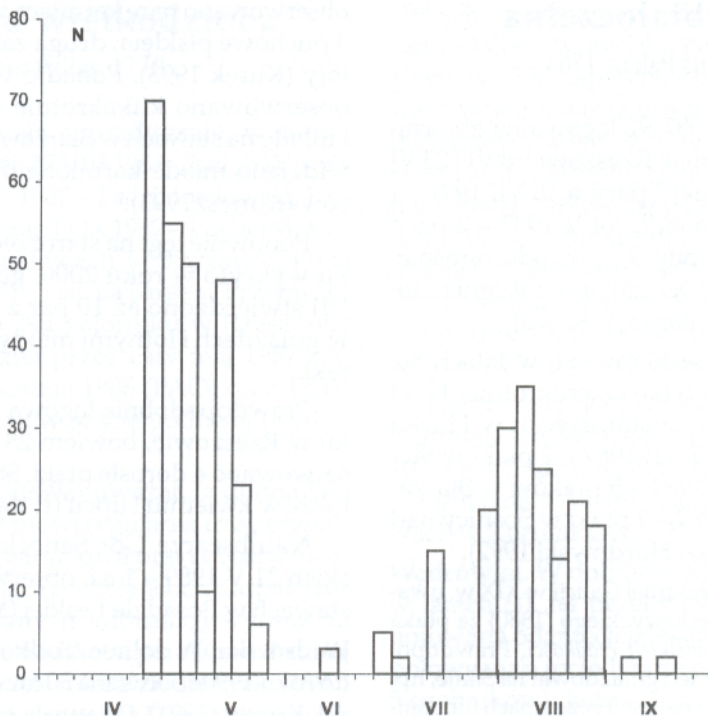
Wędrownica. W dolinie środkowego Sanu do roku 1990 spotykana 30 razy (Hordowski, Kunysz 1991). Pojawiała się od kwietnia do sierpnia, a najwięcej najwięcej stwierdzeń pochodziło z maja. Widywana była pojedynczo i w niewielkich grupach po 4-6 ptaków, choć niekiedy 23 IV 1989 – 15 ptaków na stawach w Starzawie. Poza stawami w Starzawie wędrowne osobniki widywano w Hurku, w Siedliskach i żwirowni w Radymnie (Kunysz, Hordowski 1992). Obserwowana ponad 10 na zbiorniku retencyjnym w Rzeszowie (KF, Raport nr 4, M. Baran, P. Kawa).

Rybitwa czarna

Chlidonias niger (Linnaeus, 1758)

Status. Raz stwierdzono gniazdownie w Karpatach Wschodnich i nielicznie lęgowa na Podkarpaciu, przelotna.

Środowisko. Gęsto zarośnięte roślinnością wodną zbiorniki: stawy rybne, starorzecza, odstojniki ścieków. W okresie wę-

Ryc. 60. Fenologia pojawów rybitwy czarnej (*Chlidonias nigra*) na odstożnikach ścieków w Siedliskach (Kunysz, Hordowski 1992)

drówek widywana również nad rzekami i innymi zbiornikami wodnymi.

Występowanie i liczebność. W XIX w. zaliczana w Galicji do najpospolitszych lęgowych gatunków z rodzaju *Chlidonias* (Dzieduszycki 1880).

W dolinie środkowego Sanu stwierdzona w latach 80. i 90. na stanowiskach: 2 pary w 1996 na odstożnikach ścieków w Siedliskach (Hordowski 1996); 1976 lęgowa w Radymnie (Hordowski, Kunysz 1991), a w 1987-89 lęgi się tam 10-15 par (Hordowski 1991). Dawniej tj. w 1975 na stawach w Starzawie stwierdzono 2 pary (Kunysz 1993). W latach 90. dość regularnie gniazdowało 2-4 pary na osadnikach

cukrowni w Wólce Małkowej (W. Kapusta).

Bardzo interesująca z punktu awifaunistycznego była próba lęgu głęboko w górach. W 1994 na stawach w Posadzie Leskiej stwierdzono gniazdo z jajami (Ćwikowski 1996).

Wędrownika. W dolinie środkowego Sanu w latach 80. była w okresie przelotów najliczniejszym gatunkiem z rodzaju *Chlidonias*. Obserwowana w zmiennej liczbie wiosną i jesienią. Pojawiała się najliczniej w końcu kwietnia, a później jej liczebność stopniowo malała i ostatnie ptaki obserwowano w końcu maja. W sezonie lęgowym wielokrotnie obserwowano poje-

dyncze, zapewne nieęgowe osobniki. Przelot jesienny rozpoczynał się na początku sierpnia, a ostatnie osobniki notowano mniej więcej w połowie września. Przelatywała w stadach od 3 do 120 osobników, średnio 25 ptaków ($n=52$ stada). Najwcześniejsza obserwacja 16 IV 1988, najpóźniejsza 17 IX 1989 (Kunysz, Hordowski 1992).

Regularnie obserwowana w niewielkiej liczbie w okresie wędrówek na stawach w Posadzie Leskiej (Ćwikowski 1996). W maju 1995 i 1996 obserwowana do 20 ptaków na Jeziorze Myczkowskim (Skowroński 1996) oraz corocznie w maju w latach 1993-96 na Sanie pod Sanokiem (Skowroński 1996).

Rybitwa białoskrzydła

Chlidonias leucopterus (Temminck, 1815)

Status. Dość regularnie przelotna.

Środowisko. Pojawiała się nad rzekami, stawami rybnymi i starorzeczami.

Występowanie i liczebność. Z XIX w. pochodzi informacja o zabiciu samca 15 VIII 1854 w Węgierce (Dzieduszycki 1880).

Do roku 1998 notowana w dolinie środkowego Sanu 25 razy, głównie na przelomie kwietnia i w maju, często w stadach z *Chlidonias nigra*. Maksymalnie 27 IV 1986 – 24 ptaki w Starzawie (Kunysz, Hordowski 1992). Corocznie notowana na zbiorniku w Rzeszowie (M. Baran, P. Kawa).

Charakterystyka ogólna ornitofauny

Na obszarze Karpat Wschodnich oraz wschodniego Podkarpacia (ok. 6500 km²) stwierdzono występowanie 304 gatunków ptaków, co wobec 430 gatunków (stan na koniec roku 2000) podanych dla całego kraju stanowi prawie 71% składu naszej awifauny. Za lęgowe w latach 70-90. XX w. uznano 175 gatunków, a dalszych, 10 jako prawdopodobnie lęgowe. Jako mniej lub bardziej regularnie przelotne występowało około 50 gatunków, natomiast jako zalatujące wyjątkowo i sporadycznie – 70 gatunków.

Karpaty Wschodnie są ostoją ptaków drapieżnych. Stwierdzono tu występowanie 16 gatunków lęgowych lub prawdopodobnie lęgowych. Orlik krzykliwy osiągał tu optimum swego występowania i notowane zagęszczenia były najwyższe w kraju. Do wielkich rzadkości i to nie tylko w skali kraju zaliczyć można orła przedniego. Prowadzona od lat ochrona strefowa gniazd przyniosła wyraźne zwiększenie populacji tych drapieżników. Stwierdzono lęgi wszystkich 10 gatunków europejskich dzięciołów oraz 8 gatunków sów. Dzięcioł biało-grzbiety był w odpowiednich warunkach powszechnie spotykany dzięciołem.

Łącznie 131 gatunków (43%) stwierdzonych na terenie badań to gatunki przelotne, zalatujące sporadycznie lub wyjątkowo. Podkarpacie było miejscem stwierdzenia w XX w. trzech nowych dla awifauny Polski gatunków: krogulca krótko-

nogiego, kalandry czarnej i jaskółki rudawej. Ponadto widywano wiele gatunków, które obserwowane są w Polsce bardzo rzadko: warzęchę, ibisa kasztanowatego, kurhannika, terekę, rybitwę popielatą, świergotka szponiastego itp.

Karpaty Wschodnie stanowią bardzo ważną ostoję wielu gatunków ptaków. Występują tu dwa skrajnie zagrożone i ginące – orzeł przedni i orlik grubodzioby. W Karpatach Wschodnich gniazduje około 50% krajowej populacji orła przedniego. Do gatunków rzadkich zaliczono 13 taksonów, natomiast do gatunków narażonych na wyginięcie 8 gatunków. Populacja orlika krzykliwego szacowana jest na 150-170 par, tj. około 10% krajowego stanu. Zagrożone wyginięciem ze względu na niewielką populację lęgową są płochacz hałny i żoła.

Zmiany w ornitofaunie w okresie ostatnich 150 lat

Określenie dokładnych zmian, jakie zaszły w ornitofaunie badanego obszaru na przestrzeni ostatnich 150 lat, z powodu dość nikłych materiałów źródłowych można sprowadzić tylko do dwóch zjawisk, tzn. zaniku jednych, a pojawienia się innych gatunków.

Z różnorodnych powodów przestały się gnieździć na badanym obszarze następujące gatunki: słowik rdzawy, dzierzba rudogłowa, dzierzba czarnoczelna, żuraw, kulon, syczek, kraska, podgorzałka.

Wiele gatunków, niegdyś powszechnych, dziś stwierdzono jedynie na kilku stanowiskach, m.in. płomykówka, dzierlatka, podróżniczek, a los kilku innych ze względu na zmiany w biotopach lęgowych jest zapewne w najbliższych latach przesądzony: rycyk, kszyc, krwawodziób. Wyraźnie spadła liczebność ortolana i po-

trzeszcza. Do niebezpiecznie niskiego poziomu spadła liczebność pustulki, ale zwiększenie liczebności na zachodzie kraju sugeruje, iż było to zjawisko przejściowe.

W omawianym okresie pojawiło się zaś 14 nowych gatunków lęgowych, które obecnie gniazdują corocznie lub prawie corocznie: łabędź niemy, gęgawa, czernica, rycyk, rybitwa białowąsa, sierpówka, dzięcioł białoszyi, żońna, pokrzywnica, muchołówka białoszyja, kwiczoł, remiz, kulczyk i dziwonia. Efemeryczne było gniazdowanie syczka, szczudłaka, mewy białogłowej, rożeńca i cyrunczki. W najbliższej przyszłości zapewne zaczną gniazdować kormoran i być może sokół wędrowny, który obserwowany jest coraz częściej. Wynika z tego, iż w ostatnich 150 latach przybyło ponad dwukrotnie więcej gatunków niż z tych obszarów ustąpiły.

Mimo degradacji wielu środowisk znaczny wzrost liczebności w ostatnich dziesięcioleciach zanotowano u następujących gatunków lęgowych: sierpówka, dzięcioł syryjski, muchołówka białoszyja, kruk, gawron, remiz, kwiczoł, kulczyk, kopcuszek, szpak, dziwonia.

U kilku gatunków przelotnych w ciągu ostatnich 20 lat zanotowano znaczny wzrost liczby spotkań. Klasycznym przykładami były: mewa srebrzysta, kormoran, czapla biała, rybitwa białowąsa.

Dolina Sanu stanowi jedną z ważniejszych dróg śródlądowych wędrówek ptaków, jako część tzw. szlaku czarnomorskiego (Ferens 1967). W okolicach Przemyśla następuje rozgałęzienie trasy przelotu. Część gatunków (zwłaszcza wodno-błotne) kieruje się na południowo-wschód i przez Bramę Przemyską leci do doliny Dniestru i Morza Czarnego. Inne gatunki, np. żuraw, wróblowe, lecą

wprost na południe w Karpaty, przelatując Bieszczady.

Dla ptaków wodno-błotnych zbiorniki wodne w okolicach Przemyśla stanowią miejsce wypoczynku i żerowania. W kompleksie stawów rybnych w Starzawie w szczytowym okresie jesiennej wędrówki grupowało się niekiedy do 40 000 ptaków, z reguły jednak nie więcej, jak 5000-10000 osobników. Dominowały: krzyżówka, łyska, czajka, śmieszka i głowienka, które stanowiły 95% ugrupowania. Wiosną natomiast koncentracje były znacznie mniejsze, maks. 5000 ptaków, a dominowały: krzyżówka, śmieszka, łyska, głowienka, czernica i batalion, które stanowiły ponad 80% ugrupowania.

Odstojniki ścieków w Siedliskach stanowiły także ważny węzeł w trakcie wędrówki siewkowców. Znajdowały one tam przez cały rok dogodne warunki do żerowania i odpoczynku. Maksymalne skupienia występowały w lipcu i sierpniu, kiedy to przebywało do 1000 siewek, ponad 85% ugrupowania stanowiły czajki i łączaki.

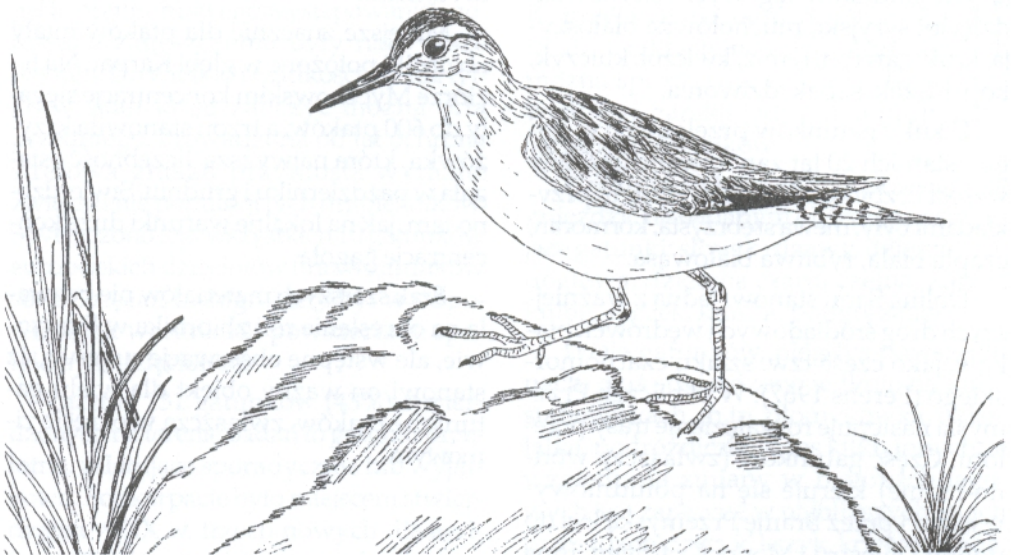
Mniejsze znacznie dla ptaków miały zbiorniki położone w głębi Karpat. Na Jeziorze Myczkowskim koncentracje sięgały do 600 ptaków, a trzon stanowiła krzyżówka, która najwyższą liczebność osiągała w październiku i grudniu. Stwierdzono tam, jak na lokalne warunki duże koncentracje gągoła.

Brak szerszych materiałów nie pozwala na określenie roli zbiornika w Rzeszowie, ale wstępne obserwacje sugerują, iż stanowi on ważny obiekt dla wielu gatunków ptaków, zwłaszcza w okresie zimowym.

Charakterystyka zoograficzna

Ze względu na położenie geograficzne badanego obszaru leżącego na styku trzech wielkich prowincji geobotanicznych: Niżowo-Wyżynnej, Pontyjsko-Pannońskiej i Górskiej występowały tutaj gatunki typowo górskie, jak i nizinne. Następowo przenikanie elementów nizinnych w głąb gór, np. krakwy i zielonki. Prawie wyłącznie w górach występowały, m.in.: płochacz halny, siwerniak, drozd obroźny, pluszcz, włochatka, sóweczka, puszczyk uralski, dzięcioł białogrzbiety, dzięcioł trójpalczasty, pliszka górska.

Łącznie w ostatnich 150 latach udowodniono gniazdowanie 193 gatunków. Być może ze względu na tak ogromne zróżnicowanie geograficzne z 24 typów zoogeograficznych wyróżnionych przez Voous'a (1962) dla Palearktyki na badanym terenie reprezentowanych było 16. Dla porównania na Śląsku stwierdzono ich 17, natomiast w Wielkopolsce 15 (Dyrz et al. 1991, Bednorz et al. 2000) (obszary około 10-krotnie większe). Najliczniej reprezentowane były gatunki pochodzenia palearktycznego (80), europejskiego (35), europejsko-turkiestańskiego (23), holarktycznego (22) i Starego Świata (11).

LITERATURA

- Anonim. *Łowiec Polski*. 1879.
- Augustyn M. 1993. *Połoniny w Bieszczadach Zachodnich*. Materiały Budownictwa Ludowego w Sanoku, 31: 88-98.
- Bednorz J., Bogucki Z. 1967. *Materiały do awifauny Polski*. Acta Orn. 10, 2: 35, 36.
- Bednorz J. 1974. *Bocian czarny, Ciconia nigra (L.) w Polsce*. Ochr. Przyr. 39: 201-243.
- Bednorz J., Kupczyk M., Kuźniak S., Winiecki A. 2000. *Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna*. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Bętkowski W. 1963. *Osobliwości przyrody w powiecie sanockim*. Rocz. Sanocki, s. 365-402.
- Bocheński Z. 1991. *Aves - Ptaki*. (w:) Razowski J. *Wykaz zwierząt Polski*. t. 2: 295-308. Ossolineum.
- Bokotey A. 1992. *List of the environs of Krystynopol and Sokal upon the Bug*. W. *Dziędużycki*. Birkut 1: 97-110. Lwów.
- Borowiec M., Borowiec L. 1979. *Niektóre gatunki ptaków obserwowane we wrześniu 1977 roku w Bieszczadach*. Not. Orn. 20, 1-4: 47-49.
- Brunicki J. 1889. *Ptaki spostrzegane w okolicy Stryja*. Spraw. Kom. Fizyogr. AU, 23, 2: 119-128.
- Cais L. 1965. *Niektóre gatunki ptaków obserwowane na wschodnim odcinku polskiej części Karpat w latach 1958-1964*. Acta Orn. 9, 3: 143-150.
- Cichoń M., Zajac T. 1991. *Avifauna of Bieszczady National Park (SE Poland) in 1987 and 1988 - quantitative and qualitative data*. Acta Zool. Cracov. 34, 2: 497-517.
- Cichoń M., Przybyło R., Zajac T. 1995. *Avifauna Otrytu, doliny Sanu i terenów przyległych*. Ochr. Przyr. 52: 195-206.
- Ćwikowski C. 1995. *Ptaki Bieszczadów Zachodnich i Gór Sanocko-Turczańskich (1980-1995)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 41-56.
- Ćwikowski C. 1995a. *Ptaki doliny potoku Stebnik i terenów sąsiednich (Park Krajobrazowy Gór Słonnych)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 57-70.
- Ćwikowski C. 1995b. *Gniazdowanie orla przedniego w Górach Sanocko-Turczańskich w latach 1994-1995*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 27-31.
- Ćwikowski C. 1996. *Ptaki stawów rybnych w Posadzie Leskiej*. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 5-20.
- Ćwikowski C. 1996a. *Bocian biały Ciconia ciconia we wschodniej części Bieszczadów Zachodnich i Gór Sanocko-Turczańskich w latach 1980-1995*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 52, 1: 77-83.
- Ćwikowski C. 1997. *Awifauna Parku Krajobrazowego Gór Słonnych*. Maszynopis. Zarząd Karpackich Parków Krajobrazowych w Krośnie.
- Ćwikowski C. 1998. *Awifauna Parku Krajobrazowego Doliny Sanu*. Maszynopis. Ustrzyki Dolne.
- Ćwikowski C., Profus P. 2000. *Populacja lęgowa bociana białego Ciconia ciconia w polskich Karpatach. Cz. I. Historia zasiedlenia oraz efekty lęgów w Bieszczadach i w Górach Sanocko-Turczańskich*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 56, 3: 7-41.
- Denisiuk Z. 1993. *Program rezerwatowej ochrony przyrody i krajobrazu polskich Karpat na tle aktualnej sieci obszarów chronionych*. Studia Naturae 39, Kraków.
- Domaniewski J. 1915. *Krytyczny przegląd awifauny Galicji. Cz. I. Passeriformes*. Pam. Fizyogr. Zoologia, 23, 2: 5-83. Warszawa.
- Domaniewski J. 1925. *Przegląd krajowy form rządu Anatidae*. Spraw. Kom. Fizj. Akad. Um., 60. Kraków.
- Domaniewski J. 1933. *Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1931*. Acta Orn. 1, 1: 1-18.

- Domaniewski J. 1934. *Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1934*. Acta Orn. 1, 11: 321-364.
- Domaszewicz A., Lewartowski Z. 1985. *Przyczynki do znajomości awifauny okolic Krośna i Strzyżowa (woj. krośnieńskie i rzeszowskie)*. Acta Zool. Cracov. 29, 10: 219-228.
- Dunajewski A. 1936. *Materiały do wyśtępowania czarnego bociana (Ciconia nigra L.) w Polsce*. Acta Orn. 2, 1: 1-26.
- Dunajewski A. 1936a. *Materiały do rozmieszczenia czapli siwej (Ardea cinerea cinerea Linn.) w Polsce*. Acta Orn. 1, 15: 429-466.
- Dyrcz A. 1964. *Materiały do awifauny Polski. Circaetus gallicus*. Acta Orn. 8: 293.
- Dyrcz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J. 1991. *Ptaki Śląska – monografia faunistyczna*. Uniw. Wrocławski. Wrocław.
- Dzieduszycki W. 1876. *Nasze zwierzęta kręgowce, stałe i wędrownie*. Pam. II Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich we Lwowie. Lwów.
- Dzieduszycki W. 1880. *Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. Ptaki*. Lwów.
- Dzieduszycki W. 1895. *Przewodnik po Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie*. Lwów.
- Dzieduszycki W. 1907. *Przewodnik po Muzeum Dzieduszyckich we Lwowie*. Lwów.
- Filipek M. 1991. *Czapla siwa Ardea cinerea, gatunek lęgowy w Bieszczadach*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 6: 87-89.
- Filipek M. 1992. *Obserwacja sterniczki (Oxyura leucocephala) w Bieszczadach*. Not. Orn. 33, 1-2: 169-170.
- Filipek M. 1994. *Przelot i zimowanie ptaków wodnych na Jeziorze Myczkowskim w latach 1985-1991*. Chrońmy Przyr. Ojcz., 50, 3-4: 43-51.
- Fruziński B. 1966. *Rozmieszczenie i ekologia cietrzewia (Lyrurus tetrix L.) w województwie rzeszowskim*. PTPN, Pr. Kom. Nauk Rol. Leś. 21, 1: 93-116.
- Gengler J. 1916. *Ornithologische Beobachtungen aus Osterreich-Schlesien, Ungarn und Galizien*. Verhandl. d. Ornith. Ges. Bayern, Munchen, 12, 4: 215-237.
- Głowaciński Z. 1969. *Materiały do znajomości awifauny Bieszczadów Zachodnich*. Acta Zool. Cracov. 14, 13: 327-350.
- Głowaciński Z. 1973. *Fauna kręgowców dolnego dorzecza Sanu i wskazania jej ochrony*. (w:) Środowisko przyrodnicze dorzecza Sanu. Tow. Przyj. Nauk, s. 133-155, Przemysł.
- Głowaciński Z. 1993. *Zróżnicowanie i problemy ochrony fauny kręgowców Bieszczadzkiego Parku Narodowego*. Rocz. Bieszcz. 2: 109-127.
- Głowaciński Z. 1994. *Inwentarz gatunkowy i kategorie ochronne kręgowców polskiej części Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie” (oceny i propozycje wstępne)*. Rocz. Bieszcz. 3: 43-55.
- Głowaciński Z., Profus P., Wuczyński A. 1995. *Zarys awifauny Bieszczadzkiego Parku Narodowego i problemy jej ochrony*. Rocz. Bieszcz. 4: 259-263.
- Głowaciński Z., Witkowski Z. 1969. *Fauna Bieszczadów Zachodnich i zagadnienia jej ochrony*. Ochr. Przyr., 34: 127-160.
- Godyń Z. 1937. *O kilku rzadkich gatunkach ptaków w południowo-wschodniej Polsce w roku 1935*. Acta Orn. 2, 2: 27-30.
- Godyń Z. 1938. *Rzadkie gatunki ptaków z rzędu Falconiformes obserwowane w latach 1920-1937 w południowo-wschodniej Polsce*. Acta Orn. 2, 8: 133-144.
- Godyń Z. 1939. *Występowanie niektórych gatunków z rzędu Anseriformes i Ardeiformes w południowo-wschodnich okolicach Polski*. Acta Orn. 3, 3: 17-29.
- Grodziński W. 1957. *Materiały do fauny kręgowców Bieszczad Zachodnich*. Zesz. Nauk Uniw. Jagiell., Zool. 10, 1: 177-221.

- Grzybek J. (w druku). *Występowanie pustułki (Falco tinnunculus) w dolinie Sanu oraz jej status w Polsce*. Ptaki Podkarpacia.
- Hordowski J. 1991. *Rozmieszczenie i liczebność ptaków lęgowych w województwie przemyskim*. Zakł. Fizjogr. i Arbor. s. 1–80. Bolestraszyce
- Hordowski J. 1993. *Uzupełnienia do listy gatunków ptaków obserwowanych na Ziemi Przemyskiej*. Bad. orn. Ziemi Przem. 1: 139–144.
- Hordowski J. 1994. *Ptaki lęgowe w krajobrazie wiejskim Progu Lessowego*. Bad. orn. Ziemi Przem. 2: 43–73.
- Hordowski J. 1994a. *Występowanie myszolowa (Buteo buteo) i pustułki (Falco tinnunculus) w krajobrazie rolniczym gmin Orły i Żurawica (woj. przemyskie)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 2: 129–134.
- Hordowski J. 1996. *Ptaki lęgowe odstojników ścieków w Siedliskach*. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 29–34.
- Hordowski J. 1997. *Awifauna lęgowa Progu Lessowego na powierzchni Dobkowice*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 79–96.
- Hordowski J. 1997a. *Występowanie przepiórki (Coturnix coturnix) i derkacza (Crex crex) w krajobrazie rolniczym regionu przemyskiego*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 99–105.
- Hordowski J. 1998. *Atlas ptaków lęgowych gminy Żurawica (krajobraz rolniczy)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 6: 7–90.
- Hordowski J. 1998a. *Wymiary jaj niektórych gatunków ptaków w rejonie Przemysła*. Bad. orn. Ziemi Przem. 6: 143–145.
- Hordowski J. 1999. *Ptaki Karpat Wschodnich i Podkarpacia*. t. I. Przemysł.
- Hordowski J., Czernicki M. 1994. *Ptaki lęgowe starorzeczy w dolinie środkowego Sanu*. Bad. orn. Ziemi Przem. 2: 75–89.
- Hordowski J., Czernicki M. 1997. *Awifauna lęgowa na powierzchni Wielkie Błonia w dolinie środkowego Sanu*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 65–68.
- Hordowski J., Kunysz P. 1991. *Ptaki Ziemi Przemyskiej*. Not. Orn. 32, 1–2: 5–90.
- Hordowski J., Kunysz P. 1993. *Zespoły ptaków w parkach wiejskich okolic Przemysła*. Bad. orn. Ziemi Przem. 1: 5–43.
- Hordowski J., Kurek H., Kunysz P. 1993. *Terminy przylotów niektórych gatunków ptaków w okolicach Przemysła (1966–1992)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 1: 129–137.
- Jermaczek A., Czwiałga T., Jermaczek D., Krzyśków T., Rudawski W., Stańko R. 1995. *Ptaki Ziemi Lubuskiej – monografia faunistyczna*. Lub. Klub Przyr. Świebodzin.
- Józefik M. 1959. *Rzadkie gatunki ptaków w dorzeczu górnego i środkowego biegu Sanu*. Stresz. ref. ze Zjazdu Anat. i Zool. Kraków, s. 412–414.
- Józefik M. 1961. *O niektórych rzadszych gatunkach awifauny starorzecza w Hurku pod Przemysłem*. Acta Orn. 6, 3: 21–34.
- Józefik M. 1969. *Zmiany w ornitofaunie Bieszczad pod wpływem czynników cywilizacyjnych ostatniego ćwierćwiecza*. Not. Orn. 10: 34–39.
- Józefik M. 1969a. *Caspian Tern, Hydroprogne caspia Pall. In Poland - the biology of migration period*. Acta Orn. 11, 11: 381–443.
- Kawa P. 1998. *Ptaki lęgowe łąk okolic Rzeszowa*. Bad. orn. Ziemi Przem. 6: 99–105.
- Kawa P. (w druku). *Obserwacje pustułki (Falco tinnunculus) w Rzeszowie w okresie lęgowym*. Ptaki Podkarpacia.
- Komisja Faunistyczna. 1986. *Raport Komisji Faunistycznej o stwierdzeniach w roku 1984*. Not. Orn. 27: 169–176.
- Komisja Faunistyczna. 1988. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1985*. Raport nr 2. Not. Orn. 29: 53–65.
- Komisja Faunistyczna. 1988. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1986*. Raport nr 3. Not. Orn. 29: 135–149.
- Komisja Faunistyczna. 1989. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1987*. Raport nr 4. Not. Orn. 30: 57–71.

- Komisja Faunistyczna. 1990. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1988. Raport nr 5*. Not. Orn. 31: 67–85.
- Komisja Faunistyczna. 1991. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1989. Raport nr 6*. Not. Orn. 32: 125–141.
- Komisja Faunistyczna. 1992. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1990. Raport nr 7*. Not. Orn. 33: 111–121.
- Komisja Faunistyczna. 1993. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1991. Raport nr 8*. Not. Orn. 34: 347–358.
- Komisja Faunistyczna. 1994. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1992. Raport nr 9*. Not. Orn. 35: 157–170.
- Komisja Faunistyczna. 1994. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1993. Raport nr 10*. Not. Orn. 35: 331–346.
- Komisja Faunistyczna. 1995. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1994. Raport nr 11*. Not. Orn. 36: 343–358.
- Komisja Faunistyczna. 1996. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1995. Raport nr 12*. Not. Orn. 37: 301–317.
- Komisja Faunistyczna. 1997. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1996. Raport nr 13*. Not. Orn. 38: 291–311.
- Komisja Faunistyczna. 1998. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1997. Raport nr 14*. Not. Orn. 39: 151–174.
- Komisja Faunistyczna. 1998. *Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1998. Raport nr 15*. Not. Orn. 41: 129–53.
- Kondracki J. 1988. *Geografia fizyczna Polski*. PWN, Warszawa.
- Kulczycki A. 1964. *Występowanie niektórych gatunków ptaków w Bieszczadach w latach 1957–1963*. Acta Orn. 8, 7: 324–325.
- Kulczycki A. 1966. *Ptaki Parku w Łańcucie*. Acta Zool. Cracov. 11, 11: 351–386.
- Kunysz P. 1992. *Pierwsze stwierdzenie krogulca krótkonogiego (Accipiter brevipes) na ziemiach polskich*. Not. Orn., 33, 1-2; 157-159.
- Kunysz P. 1993. *Awifauna łęgowa stawów rybnych w Starzawie (1982–1992)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 1: 45–58.
- Kunysz P. 1994. *Występowanie ptaków drapieżnych w górskiej części Polski południowo-wschodniej w roku 1993*. Roczn. Przem. 29-30, 6: 73–85.
- Kunysz P. 1994a. *Występowanie orlika krzykliwego (Aquila pomarina) na Pogórzu Przemyskim w latach 1980–1994*. Bad. orn. Ziemi Przem. 2: 91–94.
- Kunysz P. 1995. *Zimowanie ptaków drapieżnych pod Przemyślem zimą 1994/1995*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 5–9.
- Kunysz P. 1995a. *Obserwacja sępa płowego (Gyps fulvus) w Bieszczadach*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 90.
- Kunysz P. 1996. *Wstępne dane dotyczące wędrówki niektórych gatunków ptaków drapieżnych pod Przemyślem*. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 35–42.
- Kunysz P. 1998. *Liczebność ptaków wodnych w okresie jesienno-zimowym na Sanie w Przemyślu*. Bad. orn. Ziemi Przem. 6: 121–126.
- Kunysz P., Hordowski J. 1992. *Migration of water-and-marsh birds in the Valley of the Middle San (South-eastern Poland)*. Acta Zool. Cracov., 35, 2: 285–313.
- Kunysz P., Kurek H. 1995. *Druga obserwacja puszczyki (Falco naumanni) w okolicach Przemyśla*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 92.
- Kunysz P., Kurek H. 1995a. *Drugie stwierdzenie warzęchy (Platalea leucorodia) w województwie przemyskim*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 93.
- Kunysz P., Kurek H. 1997. *Atlas ptaków łęgowych Przemyśla w latach 1993–1996*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 5–46.

- Kurek H. 1974. Obserwacja rybitwy białowącej (*Chlidonias hybrida*) w okolicy Przemyśla. Not. Orn. 15, 3-4: 129-130.
- Kurek H. 1977. Łodówka (*Clangula hyemalis*) na Sanie w Przemyślu. Not. Orn. 18, 1-2: 50.
- Kurek H. 1977a. Czapla purpurowa (*Ardea purpurea*) w okolicy Przemyśla. Not. Orn. 18, 1-2: 50.
- Kurek H. 1979. Obserwacje czapli nadobnej (*Egretta garzetta*) i ślepowrona (*Nycticorax nycticorax*). Not. Orn. 20, 1-4: 53.
- Kurek H. 1984. Drobne obserwacje faunistyczne – rybitwa białowąca (*Chlidonias hybrida*). Not. Orn. 25, 3-4: 74.
- Kurek H. 1993. Ptaki starorzeczca Sanu w Hurku pod Przemyślem. Bad. orn. Ziemi Przem. 1: 59-72.
- Kurek H., Kunysz P. 1984. Drobne obserwacje faunistyczne – czapla nadobna (*Egretta garzetta*) i warzęcha (*Platalea leucorodia*). Not. Orn. 25, 3-4: 71.
- Kurek H., Tomiałojć L. 1973. Obserwacje czapli nadobnej (*Egretta garzetta*) w Rzeszowskiem. Not. Orn. 14, 1-2: 43.
- Krzemień M.P. 1979. Mornel *Charadrius morinellus* w Bieszczadach. Chrońmy Przyr. Ojcz. 35, 4: 67-69.
- Kwiatkowski S. 1964. Jesienny przelot żurawi i czarnych bocianów w Bieszczadach. Chrońmy Przyr. Ojcz. 20, 2: 33-34.
- Lemczak M. 1970. Materiały do awifauny Polski. VI. *Ardea cinerea* – czapla siwa. Acta Orn., 12, 2: 26.
- Manikowski S. 1967. Materiały do awifauny Polski IV. *Falco columbarius*. Acta Orn. 10: 29.
- Marchlewski J. 1948. Materiały do rozmieszczenia głuszca (*Tetrao urogallus* (Linn.)), cietrzewia (*Lyrurus tetrix* (Linn.)) i jarząbka (*Tetrastes bonasia* (Linn.)) w Polsce. Mat. do Fizjogr. Kraju 13: 1-53.
- Michalik S., Szary A. 1997. Zbiorowiska leśne Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Monografie Bieszczadzkie, t. 1.
- Michna E., Paczos S. 1972. Zarys klimatu Bieszczadów Zachodnich. Wyd. Ossolineum. Wrocław.
- Miczyński K. 1962. Ptaki Dublan (Ukraińska SSR). Acta Orn. 6: 117-180.
- Mizera T. 1999. Bielik. Monografie Przyrodnicze. Lubuski Klub Przyrodników.
- Mrugasiewicz A. 1964. Materiały do awifauny Polski. *Circaetus gallicus*. Acta Orn. 8, 7: 292.
- Niezabitowski E. 1901. Przyczynek do fauny kręgowców Galicji. Spraw. Kom. Fizyogr. AU, 35, 2: 102-128.
- Nowicki M. 1866. Przegląd dotychczasowych prac o kręgowcach galicyjskich. Roczn. Tow. Nauk. Krak. 10, 3: 234-338.
- Nowosad M. 1995. Zarys klimatu Bieszczadzkiego Parku Narodowego i jego otuliny w świetle dotychczasowych badań. Roczn. Bieszcz. 4:163-183.
- Ostański M. 1996. Występowanie orlika krzykliwego (*Aquila pomarina*) w południowo-wschodniej części polskich Bieszczadów w latach 1985-1996. Bad. Orn. Ziemi Przem., 4: 43-46.
- Pelc B. 1998. Ptaki doliny Wisłoka pod Łańcutem. Bad. orn. Ziemi Przem. 6: 91-98.
- Pietruski S.K. 1840. Verzeichniss der Vogel Galiziens. Wiegmann's Arch. Naturgesch. 6: 369-376.
- Pietruski S.K. 1860. Historia naturalna i hodowla ptaków zabawnych i użytecznych. t. 1. Kraków.
- Potrzebowska-Dutka J. 1986. Katalog kolekcji ptaków ze zbiorów Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Roczn. Muz. Górnośl. zesz. 10, Bytom
- Ptaki Palearktyki Zachodniej – nazewnictwo i status krajowy. Komisja Faunistyczna Sekcji Ornitologicznej PTZool. 1994. Not. Orn. 35, supplement.

- Schaitter I. 1868. *Zapiski o ssakach i ptakach okolic Rzeszowa*. Spraw. Kom. Fizyogr. AU, 2: 69-73.
- Schramm W. 1958. *Lasy i zwierzęta Gór Sanockich*. Poznań.
- Sierakowski K., Pinowski J., Wolański H.S. 1969. *Przelot wiosenny żurawi *Grus grus* (L.) w Polsce*. Prz. Zool. 13, 3: 247-251.
- Siemaszko B. 1963. *Materiały do awifauny Polski, *Falco vespertinus**. Acta Orn. 7: 258.
- Skowroński M. 1995. *Rzadkie gatunki ptaków obserwowane w dolinie Sanu w okolicach Sanoka i Jeziora Myczkowskiego*. Bad. orn. Ziemi Przem. 3: 91.
- Skowroński M. 1996. *Ptaki doliny Sanu między Sanokiem a Leskiem oraz przyległego pasma Gór Słonnych (badania wstępne)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 21-28.
- Skowroński M. 1996a. *Rzadkie gatunki ptaków obserwowane na Jeziorze Myczkowskim*. Bad. orn. Ziemi Przem. 4: 104.
- Skowroński M. 1997. *Uzupełnienia do wykazu gatunków ptaków obserwowanych w dolinie Sanu pod Sanokiem*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 113-114.
- Skowroński M. 1997. *Zagęszczenie derkacza (*Crex crex*) w dolinie Sanu pod Sanokiem (woj. krośnieńskie)*. Bad. orn. Ziemi Przem. 5: 97 - 98.
- Stój M. 1998. *Ptaki Ciśniańsko-Wetlińskiego Parku Krajobrazowego*. Maszynopis. Jaśło.
- Stój M. 1998a. *Awifauna Jaśliskiego Parku Narodowego w Beskidzie Niskim*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 53, 6: 45-58.
- Stój M., Machura L. 1994. *Gniazdowanie orła przedniego (*Aquila chrysaetos*) w Beskidzie Niskim*. Chrońmy Przyr. Ojczys., 2: 99-101.
- Stój M., Ćwikowski C., Waclawek K. 1997. *Występowanie orła przedniego *Aquila chrysaetos* w Karpatach w latach 1993-1996*. Not. Orn. 38, 4: 255-272.
- Strautman F.I. 1954. *Pticy sovietskich Karpat*. Kiev.
- Strautman F.I. 1963. *Pticy zapadnych oblasiej Ukrainskoj SSR*. 1 i 2. Lwów.
- Szafer W., Kulczyński S., Pawłowski B. 1950. *Rośliny Polskie*. PWN.
- Szafer W., Zarzycki K. 1977. *Szata roślinna Polski, I i II*. PWN, Warszawa.
- Szczepski J. B. 1970. *Sprawozdanie z działalności Stacji Ornitologicznej za lata 1955-1957*. Acta Orn. 12, 4: 103-175.
- Szulc-Olechowa B. 1970. *Dwa stwierdzenia sępa płowego (*Gyps fulvus*) w Karpatach*. Not. Orn. 11: 38-39.
- Tomiałojć L. 1990. *Ptaki Polski, rozmieszczenie i liczebność*. PWN, Warszawa.
- Tranda E., Wojciechowski Z., Soszyński B. 1969. *Notatki ornitologiczne z Bieszczad i Beskidu Niskiego*. Zesz. Nauk. UŁ Biol. 33: 67-70.
- Trella T. 1938. *Fizjografia okolic Przemysła*. Maszynopis. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu.
- Voous K.H. 1962. *Die Vogelwelt Europas und ihre Verbreitung*. Verlag Paul Parey, Hamburg u. Berlin.
- Walasz K. (red., w opracowaniu). *Atlas zimujących ptaków Małopolski*.
- Walasz K. 1991. *Awifauna doliny rzeki Wiary w województwie przemyskim*. (Msc). Urząd Wojewódzki w Przemysłu.
- Walasz K., Mielczarek P. (red.) 1992. *Atlas ptaków lęgowych Małopolski 1985-1991*. Biologica Silesiae, Wrocław.
- Wieloch M. 1998. *Inwentaryzacja ostoi ptaków o randze europejskiej*. Ptasię Ostoje, Biul. Prog. Ochr. Ostoi Ptaków.
- Wiltowski J. 1968. *Rozmieszczenie i liczebność jarzabka *Tetrastes bonasia* (Linnaeus)*

1758) (*Aves*) w południowej Polsce w roku 1966. *Acta Zool. Cracov.* 13, 11: 165-276.

Winnicki T., Zemanek B. 1998. *Przyroda Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Ustrzyki Dolne.*

Witkowski J. 1964. *Materiały do awifauny Polski II. Ciconia nigra, Circaetus gallicus.* *Acta Orn.* 8: 290, 292.

Wład P. 1996. *Województwo przemyskie. Zarys geograficzny.* TPN, Przemysł.

Wodzicki K. 1935. *Studia nad bocianem białym w Polsce. III. Bocian w województwie lwowskim.* *Ochr. Przyn.*, 15: 156-195.

Wodzicki K. sen. 1851. *Wycieczka ornitologiczna w Tatry i Karpaty Galicyjskie na początku czerwca 1850 roku.* Leszno.

Zawadzki A. 1840. *Fauna der galizisch-bukowinischen Wirbelthiere. Eine systematische übersicht der in diesen Provinzen vorkommenden Saugetierte, Vogel und Fische, mit Rücksicht auf ihre Lebensweise und Verbreitung.* E. Schweizerbarts Verl. Stuttgart.

Zemanek B. 1992. *Szata roślinna Bieszczadzkiego Parku Narodowego.* *Rocz. Bieszcz.* 1: 29-35.

Skorowidz nazw polskich i łacińskich

A

Accipiter brevipes 52
Accipiter gentilis 50
Accipiter nisus 51
Actitis hypoleucos 87
Anas acuta 35
Anas clypeata 37
Anas crecca 33
Anas penelope 32
Anas platyrhynchos 34
Anas querquedula 36
Anas strepera 33
Anser albifrons 30
Anser anser 31
Anser erythropus 31
Anser fabalis 30
Aquila chrysaetos 55
Aquila clanga 55
Aquila heliaca 56
Aquila pomarina 54
Ardea cinerea 22
Ardea purpurea 23
Arenaria interpres 89
Aythya ferina 38
Aythya fuligula 40
Aythya marila 41
Aythya nyroca 39

B

Batalion 79
 Bażant 66
 Bączek 20
 Bąk 20
 Bekasik 80
 Bernikla obrożna 30
 Biegus krzywodzioby 78
 Biegus malutki 78
 Biegus mały 78
 Biegus płaskodzioby 79
 Biegus rdzawy 78
 Biegus zmienny 79

Bielaczek 43
 Bielik 46
 Błotniak łąkowy 49
 Błotniak stawowy 48
 Błotniak stepowy 49
 Błotniak zbożowy 49
 Bocian biały 24
 Bocian czarny 23
Bonasa bonasia 63
Botaurus stellaris 20
Branta bernicla 30
 Brodziec piskliwy 87
 Brodziec pławny 85
 Brodziec śniady 84
Bucephala clangula 43
Burhinus oedicnemus 73
Buteo buteo 52
Buteo lagopus 53
Buteo rufinus 53

C

Calidris alba 78
Calidris alpina 79
Calidris canutus 78
Calidris ferruginea 79
Calidris minuta 78
Calidris temminckii 78
Catharacta skua 90
Charadrius dubius 74
Charadrius hiaticula 74
Charadrius morinellus 75
Chlidonias hybridus 95
Chlidonias leucopterus 97
Chlidonias niger 95
Ciconia ciconia 24
Ciconia nigra 23
 Cietrzew 63
Circaetus gallicus 47
Circus aeruginosus 48
Circus cyaneus 49

Circus macrourus 49
Circus pygargus 49
Clangula hyemalis 42
Coturnix coturnix 65
Crex crex 68
Cygnus cygnus 29
Cygnus olor 29
 Cyraneczka 33
 Cyranka 36
 Czajka 76
 Czapla biała 22
 Czapla nadobna 21
 Czapla purpurowa 23
 Czapla siwa 22
 Czernica 40
 Czerwonak 29

D

Derkacz 68
 Drop 73
 Drzemlik 60
 Dubelt 81

E

Edredon 41
Egretta alba 22
Egretta garzetta 21

F

Falco cherrug 61
Falco columbarius 60
Falco naumanni 57
Falco peregrinus 61
Falco subbuteo 60
Falco tinnunculus 58
Falco vespertinus 59
Fulica atra 71

G

Gadożer 47
Gallinago gallinago 80
Gallinago media 81
Gallinula chloropus 70
Gavia arctica 14
Gavia stellata 14

Gągoł 43
 Gęgawa 31
 Gęś białoczelna 30
 Gęś mała 31
 Gęś zbożowa 30
 Głowienka 38
 Głuszc 64
Grus grus 72
Gyps fulvus 47

H

Haematopus ostralegus 73
Haliaeetus albicilla 46
 Helmiatka 38
Hieraaetus pennatus 57
Himantopus himantopus 73

I

Ibis kasztanowaty 28
Ixobrychus minutus 20

J

Jarząbek 63
 Jastrząb 50

K

Kamusznik 89
 Kania czarna 46
 Kania ruda 46
 Kazarka 32
 Kobczyk 59
 Kobuz 60
 Kokoszka 70
 Kormoran 19
 Kormoran mały 19
 Krakwa 33
 Krogulec 51
 Krogulec krótkonogi 52
 Kropiatka 68
 Krwawodziób 84
 Krzyżówka 34
 Kszyk 80
 Kulik mniejszy 83
 Kulik wielki 83
 Kulon 73

Kurhannik 53
 Kuropatwa 64
 Kwokacz 85

L

Larus argentatus 93
Larus cachinnans 93
Larus canus 92
Larus fuscus 92
Larus marinus 93
Larus melanocephalus 90
Larus minutus 90
Larus ridibundus 90
Limicola falcinellus 79
Limosa lapponica 83
Limosa limosa 82
 Łodówka 42
Lymnocyptes minimus 80

Ł

Łabędź krzykliwy 29
 Łabędź niemy 29
 Łęczak 86
 Łyska 71

M

Markaczka 42
Melanitta fusca 42
Melanitta nigra 42
Mergus albellus 43
Mergus merganser 44
Mergus serrator 43
 Mewa białogłowa 93
 Mewa czarnogłowa 90
 Mewa mała 90
 Mewa pospolita 92
 Mewa siodłata 93
 Mewa srebrzysta 93
 Mewa trójpalczasta 93
 Mewa żółtonoga 92
Milvus migrans 46
Milvus milvus 46
 Mornel 75
 Myszolów 52
 Myszolów włochaty 53

N

Neophron percnopterus 47
Netta rufina 38
Numenius arquata 83
Numenius phaeopus 83
 Nur czarnoszyi 14
 Nur rdzawoszyi 14
 Nurogęs 44
Nycticorax nycticorax 21

O

Ogorzałka 41
 Ohar 32
 Orlik grubodzioby 55
 Orlik krzykliwy 54
 Orzeł cesarski 56
 Orzeł przedni 55
 Orzełek 57
 Ostrygojad 73
Otis tarda 73
Otis tetrax 73
Oxyura leucocephala 44

P

Pandion haliaetus 57
Pelecanus onocrotalus 19
 Pelikan różowy 19
Perdix perdix 64
 Perkoz dwuczuby 16
 Perkoz rdzawoszyi 17
 Perkoz rogaty 18
 Perkozek 14
Pernis apivorus 45
Phalacrocorax carbo 19
Phalacrocorax pygmaeus 19
Phalaropus lobatus 89
Phasianus colchicus 66
Philomachus pugnax 79
Phoenicopterus ruber 29
 Piaszkowiec 78
Platalea leucorodia 29
Plegadis falcinellus 28
Pluvialis apricaria 75
Pluvialis squatarola 76
 Płaskonos 37

Płatkonóg szydłodzioby 89
 Podgorzałka 39
Podiceps auritus 18
Podiceps cristatus 16
Podiceps griseigena 17
Podiceps nigricollis 18
Porzana parva 68
Porzana porzana 68
 Przepiórka 65
 Pustułeczka 57
 Pustułka 58

R

Rallus aquaticus 67
 Raróg 61
Recurvirostra avosetta 73
Rissa tridactyla 93
 Rożeniec 35
 Rybitwa białoczelną 95
 Rybitwa białoskrzydła 97
 Rybitwa białowąsa 95
 Rybitwa czarna 95
 Rybitwa popielata 94
 Rybitwa rzeczna 94
 Rybitwa wielkodzioba 94
 Rybołów 57
 Rycyk 82

S

Samotnik 86
Scolopax rusticola 81
 Sęp płowy 47
 Sieweczka obrożna 74
 Sieweczka rzeczna 74
 Siewka złota 75
 Siewnica 76
 Słonka 81
 Sokół wędrowny 61
Somateria mollissima 41
Stercorarius parasiticus 90
Sterna albifrons 95
Sterna caspia 94
Sterna hirundo 94
Sterna paradisaea 94
 Sterniczka 44
 Strepet 73

Szablodziób 73
 Szczudlak 73
 Szlachar 43
 Szlamnik 83

Ś

Ścierwnik 47
 Ślepowron 21
 Śmieszka 90
 Świstun 32

T

Tachybaptus ruficollis 14
Tadorna ferruginea 32
Tadorna tadorna 32
 Terekia 87
Tetrao tetrix 63
Tetrao urogallus 64
Tringa erythropus 84
Tringa glareola 86
Tringa nebularia 85
Tringa ochropus 86
Tringa stagnatilis 85
Tringa totanus 84
 Trzmielojad 45

U

Uhla 42

V

Vanellus vanellus 76

W

Warzęcha 29
 Wodnik 67
 Wydrzyk ostrosterny 90
 Wydrzyk wielki 90

X

Xenus cinereus 87

Z

Zausznik 18
 Zielonka 68

Ż

Żuraw 72

Fot. 1. Pałac w Zarzeczcu, dawna posiadłość Dzieduszyckich (fot. J. Hordowski)

Fot. 2. Krajobraz rolniczy w okolicach Zarzeczca (fot. J. Hordowski)

Fot. 3. Pasma Otrytu (fot. P. Kunysz)

Fot. 4. Jezioro Myczkowskie (fot. P. Kunysz)

Fot. 5. Stawy w Posadzie Leskiej (fot. P. Kunysz)

Fot. 6. Torfowisko w Bachórcu (fot. P. Kunysz)

Fot.7. Dolina potoku Wołosaty (fot. C. Ćwikowski)

Fot. 8. Jezioro Solińskiej (fot. P. Kunysz)

Fot. 9. Bieszczady, Połonina Wetlińska (fot. P. Kunysz)

Fot. 10. Pogórze Przemyskie, okolice Arłamowa (fot. P. Kunysz)

Fot. 11. Pogórze Przemyskie, okolice Babic (fot. S. Bańcarz)

Fot. 12. Dolina rzeki Wiar pod Huwnikami (fot. P. Kunysz)

Fot. 13. Próg Lessowy w okolicach Kosienic (fot. J. Hordowski)

Fot. 14. Pasma Chwaniowa (fot. P. Kunysz)

Fot. 15. Stawy w Starzawie (fot. P. Kunysz)

Fot. 16. Przemysł, widok na Zasanie (fot. J. Hordowski)

*Książkę tę poświęcamy pamięci
Włodzimierza Dzieduszyckiego
wybitnego ornitologa,
założyciela Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie,
propagatora ochrony przyrody Kresów Wschodnich*

Włodzimierz hr. Dzieduszycki urodził się 22 VI 1825 w Jaryszowie na Podolu. Syn Józefa Dzieduszyckiego, twórcy Biblioteki Poturzyckiej i Pauliny z Działyńskich. Zamiłowania przyrodnicze rozwinął w dzieciństwie w oparciu o rady rodziców, a także wychowawców, takich jak Wincenty Pol. Będąc chłopcem podczas wycieczek w podlwo-wskich i zarzeckich lasach zbierał z pasją wszelkie osobliwości przyrodnicze, ale najbar-dziej interesowały go ptaki. Otrzymana od rodziców w prezencie fuzyjka zwana „ptasz-niczka” wzbudziła w nim żylkę myśliwską.

Odbył wiele podróży zagranicznych, gdzie mógł zapoznać z muzeami i zbiorami przyrodniczymi Europy Zachodniej. Od 1845 zaczął utrzymywać zamyłowanie ornitolo-giczne, połączone z gromadzeniem kolekcji ptaków krajowych. Przez następnych kilka lat przebywał w Zarzeczcu koło Jarosławia, skąd zdobył pierwsze eksponaty do przy-szłego muzeum. Najwspanialszym darem było ofiarowanie 10 IX 1880, z okazji przy-jazdu cesarza Franciszka Józefa I do Lwowa, swojego muzeum na rzecz narodu. Ofi-cjalne otwarcie Muzeum im. Dzieduszyckich dla publiczności odbyło się w 1881 r. W ro-ku 1893 na podstawie uchwały parlamentu wiedeńskiego nastąpiło połączenie Muzeum z Ordynacją utworzoną z kluczy poturzyckiego i zarzeckiego, obciążoną obowiązkiem utrzymania Muzeum. Zbiór ornitologiczny liczył prawie 2300 okazów, obejmujących 295 gatunków reprezentujących prawie kompletną ornitofaunę Galicji.

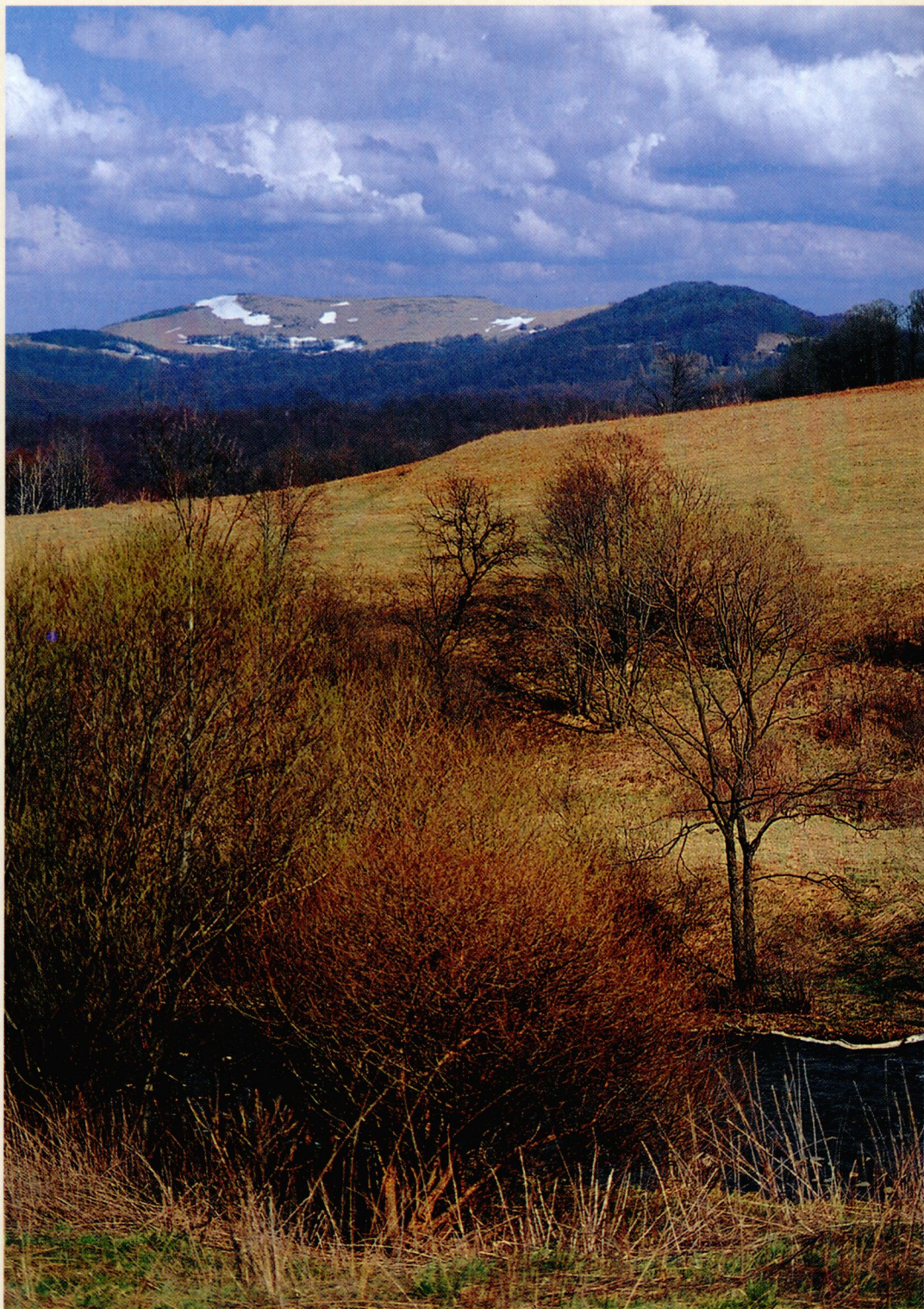
Pomimo gruntownej wiedzy w dziedzinie ornitologii W. Dzieduszycki nie pozosta-wił po sobie wielu prac naukowych, a jego działalność całkowicie związana była z Muzeum. Z racji zainteresowań najpierw i najpełniej opracowany został zbiór ptaków (1880), który był później uaktualniany (1895, 1907). Okazy zostały w ogromnej więk-szości zebrane, spreparowane i oznaczone przez samego Dzieduszyckiego. Własnym sumptem wydał 20 dzieł monograficznych z zakresu nauk ścisłych i przyrodniczych. Prywatnym kosztem zapoczątkował też wydawanie czasopisma „Rozprawy i Wiado-mości z Muzeum im. Dzieduszyckich”.

Nie tylko na polu przyrodoznawstwa był on postacią wybitną. Jako bogaty właściciel ziemski został posłem do Sejmu Galicyjskiego. Z swoich dóbr uczynił nowoczesne ośrodki hodowlane, mecenasował zdolnym intelektualistom, fundował stypendia, wspie-rał kulturę polską i ruską. Pracował nad zbliżeniem narodu polskiego i ukraińskiego, zwanego wówczas Rusinami.

W uznaniu zasług położonych dla nauki został w 1881 członkiem korespondentem Akademii Umiejętności w Krakowie oraz w 1894 doktorem honoris causa Uniwersyte-tu Lwowskiego. Poza tym był członkiem honorowym wielu innych towarzystw krajo-wych i za granicą.

Zmarł po długiej chorobie 18 IX 1899 w Poturzycy koło Sokala. Zgodnie z jego wolą spoczął w kościele w Zarzeczcu obok swojej ukochanej matki.

Opracowano na podstawie: Brzęk G., 1959. Złoty wiek ornitologii polskiej. Memor. Zool., 3: 38-46. Brzęk G., 1994. Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie i jego Twórca, Lublin.

ISBN 83-913812-0-X